

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

2-AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ . KASIM / ARALIK 1989 . SAYI: 18 . FİYATI: 4,-DM

dergi 'den

Liebe DERGI - Leser,

wieder sind wir am Ende eines Jahres angelangt und schauen mit neuer Hoffnung und Wünschen auf das neue Jahr, das eine lebenswertere Welt mit sich bringen möge.

1989 haben wir von vielen Künstlern und Schriftstellern für immer Abschied nehmen müssen. Zu letz verloren wir unserer erst 59 Jahreigen Autor der Arbeitsmigration Fethi Savaşçı.

Der Schwepunkt dieser 18. Ausgabe der DERGI - DIE ZEITSCHRIFT ist anlässlich des 60. Geburtstages Fakir Baykurt gewidmet. Mit vielen Autoren und Freunden teilen wir diese Freude und gratulieren Fakir Baykurt.

Wir danken allen Autoren für die zahlreichen Beiträge über Fakir Baykurt, die bei der Redaktion eingegangen sind. Wir müssen uns aber bei vielen Einsendern entschuldigen, daß wir aus Platzmangel nicht alle diese Artikel verwerten konnten.

Mit den besten Wünschen für das neue Jahr!

Die Veranstaltung am 8. 12. 1989 „Ein Abend für Fakir Baykurt“ wurde mit Unterstützung von DERGI / die Zeitschrift und folgenden Institutionen ermöglicht:

Arbeiterwohlfahrt, Kreisverband Duisburg e.V.

Kulturzentrum Kiebitz.

Freunde & Förderer interkultureller Beziehungen e.V.

Mit Unterstützung des Kultusministeriums NRW.

Bir yılı daha geride bıraktık. Her yeni yıl umut ve özlemle geliyor. Dünyamızın daha yaşanır olması, yaşanan kötü günlerin geride kalması için dilekler, temenniler mücadele ile anlam kazanıyor. 89 Yılı edebiyat ve sanat dünyamız açısından acılı geçti denebilir. Peşpeşe yitirdiğimiz yazarlarımızın anıları henüz taze iken, sevgili Fethi Savaşçı'nın ölüm haberi ile bir kez daha burkuldu yüreklerimiz.

59 yaşında Fethi Savaşçı'yı yitirmenin üzüntüsü yanında, Fakir Baykurt'un 60. yılını kutlamanın coşkusunu taşıyoruz.

Dergi bu sayısında bu kutlamaya ağırlık veriyor. Pek çok yazarımız kutlamayı bizimle paylaşıyor. Fakir Baykurt üzerine düşüncelerini dile getiriyorlar. Bizimle birlikte bu imeceye katılan tüm yazarlarımıza 'Dergi' çalışanları adına teşekkür ediyor. Yer darlığı nedeniyle değerlendiremediğimiz kimi yazılar için yazarlardan özür diliyoruz.

İyi bir yeni Yıl dileğimizle, kalın sağlıklıca...

IMPRESSUM

“Dergi” 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Selçuk Ceylan, Sait Günel, Aydın Karahasan, Serol Teber, Agnes Thorbecke, Selçuk Uzun.

Adres: Marienstr. 16/a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 405185 / 343197

Hesap No: 2149300, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Dizgi-Grafik: Verlag Dayanışma, Duisburg, Tel. (0203) 29239

Baskı: Offsetdruckerei E. Bockamp, Tel. (0203) 664949

Kapak resmi: Abidin Dino, Suluboya 30 x 21 cm. Özel

Koleksiyon

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 24,- DM, diğer ülkeler için 30,- DM

(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler.)

Fiyatı: 4,- DM

In Zusammenarbeit mit Kiebitz - Internationales Jugend und Kulturzentrum.

İçindekiler / Inhalt

Özdemir Başargan Fethi Savaşçı mı?	3
Önay Sözer Tarihi Anlamak Korkusu	4
Necile Deliceoğlu Schweigen aus Loyalität?	7
Aydın Yeşilyurt Dolu Bir Yaşam	8
Leyla Erbil Anadolu Kadınının Bilinç Birikimi	9
Şiir / Gedicht Fakir Baykurt	10
Hans Van Ooyen Wenn ich an Fakir denke	11
Özgen Ergin Erinnerung an Fakir Baykurt	12
Adnan Binyazar 60 Yıl	13
Şiir / Egemen Berköz	13
Aziz Nesin İyi ki Yazdın Fakir Baykurt ...	14
Şükran Kurdakal Kimi Öykü ve Romanlarında Fakir Baykurt'un insanları	15
Şiir / Fakir Baykurt	16
Johannes Fest Fakir Baykurt - Bilder eines türkisch - deutschen Lernprozesses	17
Dergi Redaksiyonu Fakir Baykurt'la Başbaşa	19
Mehmet Başargan Irazca Ana'nın Oğlu 60 Yaşında	25
Ali Piskilliyoğlu 60 Yaş Güzellemesi	26
Halga Reindel Fakir Baykurt's Gedichte	27
Remzi İnanç Akçaköy Nire, Duisburg Nire	28
Yücel Feyzioğlu Fakir Baykurt'un 60. Doğum Yılında	29
Muammer Bilge Hocam Fakir Baykurt	30
Mehmet Semit Fotoğu Vergi Mükellifi	31
Mehmet Bayrak Bir Halk Sanatçısı: Fakir Baykurt	32
Mariya Mihaylovna Pedenkovna Romancı Fakir Baykurt'un Yapıtlanmda Geçen İnsan Tiplerinin Evrimi	33

Fethi Savaşçı mı?

Özdemir BAŞARGAN

Evet Fethi Savaşçı. Ölmüş!..
İnanmam. O, ölmez kolay kolay.

Ben de inanmıyorum ama, radyolar, gazeteler de bildirince...

Ölüm haberi nasıl da tezden duyulur! Her yıl bir kitabı yayımlanır, duyulmazdı pek. Ölümü, şu kara haber ivence yayılverdi Almanya'da, Anadolu'da. Acısı yeğindi de, içe gömülmesi, sindirilmesi değildi de... Bir acı çılgınlığı kopması, çılgınlık telefonlar: "Fethi Savaşçı Ağabeyimizi yitirdik!" O, dev bedenli, mangal yürekli Fethi Savaşçı ha! Sigara içmez, içki içmez, bir yüz yıl ömre bel bağlamıştı, "düşmana inat" yaşayacaktı, yazacaktı habire.

Makine başından yorgun argın gelir, soluklanmadan atardı kendini yazı masasına. Kol-kafa işçiliğini özdeşleştirmişti yüreğinde, beyinde. Kaç kol-kafa işçisi çıkar şu beş milyar dünyamızda? Yeri doldurulmaz Fethi Ağabeyim. ALMANLAR BİZİ SEVMEDİ adlı romanını okuyup bitirmeden KARGALAR adlı öykü kitabı geldi imzasıyla. Saygıyla, sevgi, özlemle imzalamıştı. KARGALAR adlı öykü kitabını okuyup bitirmeden EKMEKLE KİTAP adlı romanı geldi. "Ağabey, biraz soluklanın!" demiştim, telefonla. Yazıyla, telefonla iletişim içindeydik.

Kafa-kol işçiliğini içinde özümsemiş gibi, insanlığı, sanatçılığı da içinde özümsemişti. Yazdıklarının insanıydı. Kimlerden mektuplar, kitaplar alsa, ertesi gün mektuplar, kitaplarla sevindirirdi, tanıdık, tanımadıklarını.

Sevgi, saygı, özlemle imzaları yapıtlarını. Sevgi, saygı, özlemle imzaları yapıtlarını. Dili, yüreğinin sıcaklığını çağırıştırırdı mektupları. Berlin'e gelip, ay-larca yelip, tanıdıklarına telefonla olsun "merhaba" demeden gidenlerden değildi. Yazın dergileri içinde görünüp, toplumdaki kaçanlara yazar, ozan diyorsak, Fethi Savaşçı'ya nasıl bir ünvan vermeli, bilemiyorum!

KARGALAR adlı öykü kitabını şu sözlerle imzalayıp göndermişti: "...İnsanlar gözden irayınca, gönüldende mi iramalı? Ama bu, bizim için geçersizdir..."

O, yazı masasını bir sıçrama tahtası yapmamıştı. Yazınsal ürünlerini yüreğinde, ciğerinden duyarak sergilemişti.

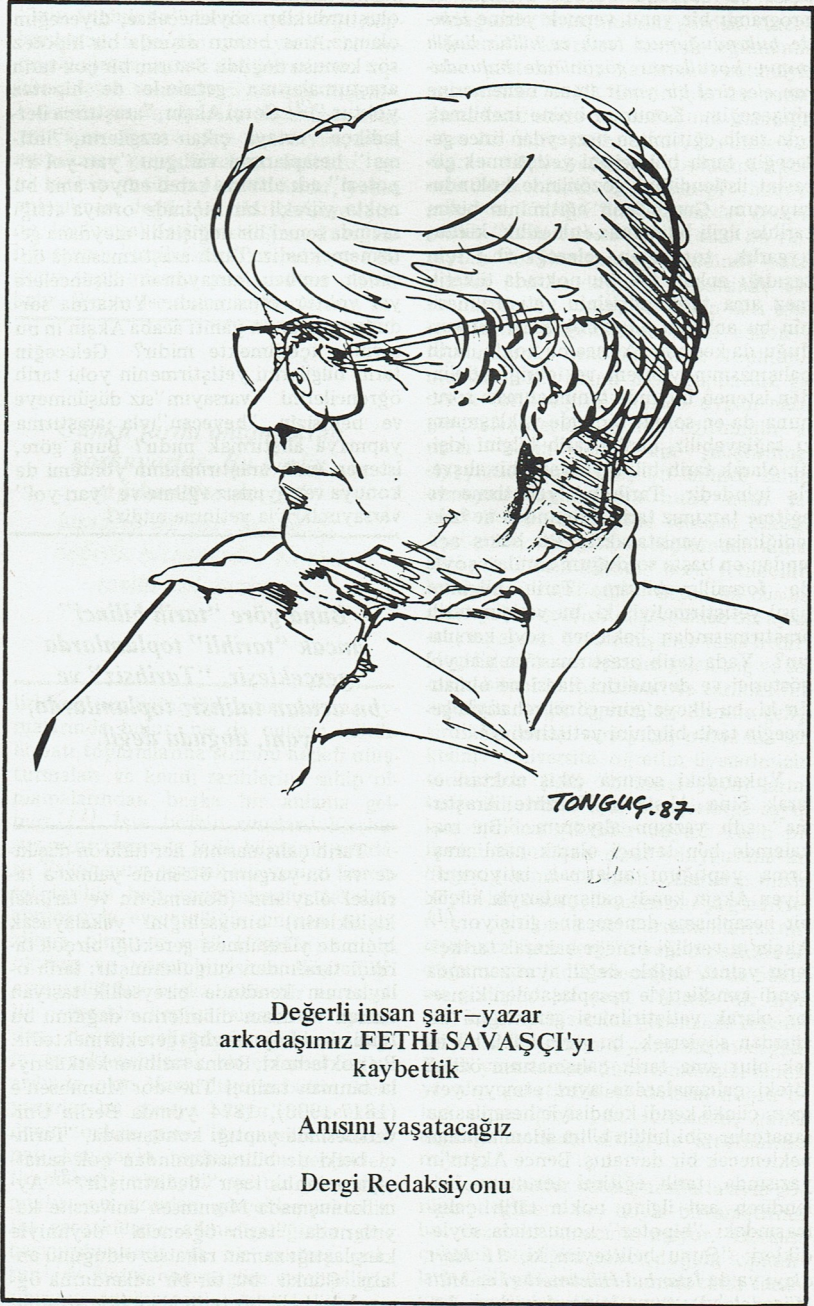
İnsan sevgisini, edebiyat sevgisine basat kılmişti.

Fethi Savaşçı, kişisel olarak aydın yaşadı, aydın kaldı. Uyuşturucu laflar

mafyasına karşı ödünsüz savaştı.

Savaşsın, yaşasın Fethi Savaşçılar! ●

Berlin, 1 Kasım 1989

Değerli insan şair-yazar
arkadaşımız FETHİ SAVAŞÇI'YI
kaybettik

Anısını yaşatacağız

Dergi Redaksiyonu

Tarihi Anlamak Korkusu

Önay SÖZER

Tarih öğrencisine nasıl bir eğitim vermeliyiz? Tarih eğitiminin en baş ilkesi ne olmalıdır? Tarih eğitiminin amacı nedir? Birbirini bütünleyen ve açan bu sorulara burada ayrıntılı ve programlı bir yanıt vermek yerine *çinde bulunduğumuz tarih ve kültür bağlamının koşullarını gözönünde bulunduran eleştirel bir yanıt* arama denemesine girişeceğim. Konunun özüne inebilmek için tarih eğitiminin herşeyden önce geleceğin tarih bilimcisini yetiştirmek görevini üstlendiğini gözönünde bulunduruyorum. Gerçi tarih eğitiminin bizim tarihle ilgili bilincimiz (ulusallık, kültür, uygarlık, toplumun geleceği vb.) için taşıdığı anlam tek bu noktada tüketilmez ama tarih bilgisinin yetiştirilmesinin bu anlamın odak noktasını oluşturduğu da kesindir. Ayrıca bu nokta, tarih çalışmasının yöntem ve içeriği yönünden istenen biçimde tanımlanması sorununa da en somut biçimde yaklaşmamızı sağlayabilir, çünkü tarih bilgini kişilik olarak tarih bilimiyle canlı bir alışveriş içindedir. Tarihçiyi yetiştirme ve eğitme tarzımız tarih biliminden ne beklediğimizi yansıtacaktır. Bu bakış açısından en başta sorduğum soruları şöyle de formülleyebilirim: Tarih bilginini nasıl yetiştirmeliyiz ki, bu yetişim tarih araştırmasından beklenen şeyi karşılasın? Yada tarih araştırmasının asıl yol gösterici ve devindirici ilkesi ne olmalıdır ki, bu ilkeye göre gönül rahatıyla geleceğin tarih bilginini yetiştirelim?

Yukarıdaki soruna çıkış noktası olarak Sina Akşin'in "Tarihte Araştırma" adlı yazısını alıyorum. "Bu makalede ben tarihçi olarak nasıl araştırma yaptığımı anlatmak istiyorum" diyen Akşin kendi çalışmalarıyla küçük bir hesaplaşma denemesine girişiyor.⁽¹⁾ Akşin'in verdiği örneğe bakarak tarihçilerin yalnız tarihle değil, aynı zamanda kendi kendileriyle hesaplaşabilen kimşeler olarak yetiştirilmesi gerektiğini ilk ağızdan söylersek, bu gerçi haklı bir istek olur ama tarih çalışmasının özünü öteki çalışmalardan ayırt etmeye yetmez, çünkü kendi kendisiyle hesaplaşma sanatçılar gibi bütün bilim adamlarından beklenen bir davranış. Bence Akşin'in yazısında, tarih eğitimi sorununu ilgilendiren asıl ilginç nokta tarih çalışmasındaki "hipotez" konusunda söyledikleri: "Şunu belirteyim ki, 31 Mart olayı ya da İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele'yi yazma işine girişirken, ka-

famda kayda değer hiçbir hipotez yoktu. Yalnız söz konusu dönemleri aydınlatmak hususunda bir güdü, bir heyecan duyuyordum. Eğer dünya görüşüm, yetiştirme tarzım, ilgilerimin gizli hipotezler oluşturdukları söylenecekse, diyeceğim olamaz. Ama bunun dışında bir hipotez söz konusu değildi. Sanırım bir çok tarih araştırmalarının gerisinde de hipotez yoktur."⁽²⁾ Gerçi Akşin, "araştırma ilerledikçe" ortaya çıkan sezgilerin, "ihtimal" hesaplarının varlığını "yarı-yol hipotezi" adı altında kabul ediyor ama bu nokta yürekli bir biçimde ortaya attığı savında temel bir değişiklik meydana getirmemektedir: Tarih araştırmasında önceden sonucu varsayırdan düşüncelere yer yoktur, olmamalıdır. Yukarıda sorduğum sorunun yanıtı acaba Akşin'in bu savında içerilmekte midir? Geleceğin tarih bilgilerini yetiştirmenin yolu tarih öğrencilerini "varsayım"sız düşünmeye ve belirsizin "heyecan"ıyla araştırma yapmaya alıştırmak mıdır? Buna göre, istenen tarih araştırmasının yöntemi de konuya varsayımsız eğilme ve "yarı-yol" varsayımlarıyla yetinme midir?

Buna göre "tarih bilinci" ancak "tarihi" toplumlarda gerçekleşir. "Tarihsiz" ve bu açıdan tarihsiz toplumlarda, yani, doğuda değil.

Tarih çalışmasının her türlü ön-düşünce ve ön-yargının ötesinde yalnızca tarihsel olayların (dönemlerin ve tarihsel kişiliklerin) bireyselliğini yakalayacak biçimde yürütülmesi gerektiği birçok tarihçi tarafından vurgulanmıştır: tarih olaylarının kendinde bireysellik taşıyan zaman ve uzam dilimlerine dağılımı bu türlü bir varsayımsızlığı gerektirmektedir. Bu noktadır ki, Roma tarihine katkılarıyla tanınan tarihçi Theodor Mommsen'e (1817-1903), 1874 yılında Berlin Üniversitesinde yaptığı konuşmada, "Tarihçi belki de bilimadamlarından çok sanatçıya yakınlık taşır" dedirtmiştir.⁽³⁾ Aynı konuşmada Mommsen üniversite kayıtlarında "tarih öğrencisi" deyimile karşılaştığı zaman rahatsız olduğunu anlatır. Çünkü bu tür bir adlandırma öğrencinin belli bir tarih alanı için zorunlu

dil ve tarihsel kurumlara ilgili bilgilerin ardında olduğunu bildirebileceği gibi tersine onun katı "filolojinin zorlukları"ndan kaçıp yuvarlak bir "tarih" kayramına sığındığı anlamına da gelebilir.⁽⁴⁾ Mommsen tarih bilgilerinin doğrudan doğruya öğrenilemeyeceği kanısındadır. "Tarih" der, "en sonunda, gerçekten olmuş şeylerin seçik bilgisinden başka bir şey değildir, bu da bir yandan erişilebilir tanıklıkların bulgulanması ve incelenmesiyle, öbür yandan da bu tanıklıkların neden ve etkiye dayanan bir öykü biçiminde birbirine örülmesiyle oluşur. Örne işi için ise olayları biçimlendiren insanları ve egemen olan koşulları *anlamak* gereklidir." (altını ben çiziyorum -Ö.S.)⁽⁵⁾

Şu "anlamak" deyimini üzerinde duralım. Mommsen'in söylediklerini mantıksal sıraya koyarsak şu vargulara varırız: 1. Tarih bilgileri öğrenciye doğrudan doğruya aktarılamaz, çünkü bu bilgilerin eninde sonunda dayandığı "anlama" öğretilen bir şey değildir. 2. Anlama tıpkı sanatçının "yaratıcılık"ı gibi bir şeydir. Yukarıda Akşin'in "hipotez" kurmadan "aydınlatma" olarak belirlediği şey öncelikle "anlama"ya dayanıyor mu? "Anlama" varsayımsız olarak mı gerçekleşir? Bu sorunun olanağı yanıtına göre, tarih bilgilerinin "anlama" yoluyla kazanılması ne demektir?

Burada tarih araştırması için "anlama"nın ne anlama geldiği sorusuna ancak bir iki tutamak vermekle yetineceğim.⁽⁶⁾ Sorun G.W.F. Hegel'in (1770-1831) tarih felsefesinde geliştirdiği ve sonradan tarihçi okula kaynak olan savlara geri gidiyor. Tarihin yürüyüşüne "akl"ın egemen olduğu, "nesnel tin" in bireysellik taşıyan ulusal tinlerin üstünde olduğu, bu egemenlik ve üstünlüğün tarihin "evrensel tarih" ("Universalgeschichte") olarak kavranmasını sağladığı Hegel'in bilinen savları arasındadır. "Evrensel tarih" kavramına göre, tek tek ulusların tarihleri kendisi bir "bütün" olan, akla uygun asıl tarihin, yani "evrensel tarih" in parçalarıdır. Bu kavramı kendine temel alan *yorumbilgisi* ("Hermeneutik") tarihteki bu bütün-parça ilişkilerinin kavranmasına "anlama" adını vermiştir.⁽⁷⁾ Anlama bütünden yola çıkarak parçaları, yani bireyleri, bu parçalara bakarak bütünü kavrar, ulusaldan evrensele giderken aynı zamanda evrenselden ulusala döner. "Anlama" kavramı Schleiermacher ve Dilthey'dan Heid-

egger ve Gadamer'e kadar değişik biçimlerde yorumlanmakla birlikte bu bütün-parça şeması temel olarak kalmıştır.⁽⁸⁾

Bu kısa açıklamadan sonra yukarıda sorduğumuz sorulara dönecek olursak, şunu görürüz: anlama ilk bakışta her türlü varsayımın öncesinde yer alır, tam da varsayımızlığın kendisini dile getirir gibi gözükmetedir. Niçin? Diyelim ki belli bir tarihsel dönemi anlamaya, "anlama" yöntemiyle aydınlatmaya çalışıyoruz; bu tarihsel dönem (ve onun içinde soluk alan ulus) evrensel tarihin bir parçası olduğu ölçüde, dikkatimizi bu parçaların özellikleri, bireysellikleri üzerinde yoğunlaştırmamız yetecektir. Çünkü bu bireysellikler evrenselin parçaları, ögeleridir, evrensel-ussal olan da bu parçaların dışında bir yerde değil, tastamam onların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Öyleyse parçaları bir araya getirirken zaten bütünü içindeyiz, yoksa bütün varsaymıyoruz. Ulusallıklar için evrenselliği varsaymaya gerek yok, çünkü bunların bütüne varan ilişkisi zaten evrensel. Ancak başka bir açıdan "varsayım" sözünü salt bir "kabul", "tahmin", "faraziye" diye değil de *mantıksal ön-dayanak* olarak alırsak, görürüz ki, "anlama" hiç de varsayımız değil-dir." Anlamanın yorum bilgisindeki varsayımı "tarih bilinci"dir. Gadamer şöyle belirler bu bilinci: "Tarih bilinci bir kendini-bilme tarzıdır" ("eine Weise der Selbsterkenntnis").⁽⁹⁾ Tarih bilinci adı üstünde, tarihi kendisine konu, nesne olarak alan bilinçtir. Tarih bilgisi tarih bilgisine eş değildir, çünkü bu bilgi tarihin bilinçli bir kavranışı olmaksızın da edinilebilir, yani tarihi bilinçli bir biçimde "tema"laştırmadan da edinilebilir. Bunun gibi tarih bilinci tek tek tarihsel olanların ya da bunların bağlamının bilinci değildir, belki de daha çok bu olaylar içinde ortaya çıkan "tarih'in, bu olaylar olayının bilincidir, hiç değilse böyle olduğu iddia edilmektedir.⁽¹⁰⁾ Bu anlamda tarih bilinci, Gadamer'in saptadığı gibi, tarih içinde yaşayan insanın bir tarz kendini bilmesi olur, çünkü tarih bilinci o bilince sahip olan insanı derinden belirler (örneğin Fransız Devrimi'nin tarihsel bilincinin Fransız kentsoylusunun kendisini bilmesinden, gerçekleştirmesinden vb. ayrı düşünülmemeyeceği gibi). Tarihi anlamının varsayımı işte bu anlamıyla genel "tarih bilinci"dir.

Ama kimdir bu tarihte kendini bilen, kendini bulan? Bu soruyla birlikte "varsayım" kendi içinde bir katman daha kazanır ve iş çetrefilleşir. Kaynağı yine Hegel'in tarih felsefesinde olan, yorum-bilgi okulunun "varsayım" olarak hiç dokunmadığı, dolayısıyla bütün yorum-bilgisel tarih incelemesini koruyucu kanadı altına alan, beri yanda ana çizgileriyle Hegel'den Karl Marx'a ve Max Weber'e geçen temel bir düşünüm noktası karşındayız. Bir düşünüm ve yol ayrımı. Buna göre "tarih bilinci" ancak "tarihsiz" *toplumlarda* gerçekleşir, "tarihsiz" (ve bu açıdan talihsiz) *toplumlarda*, yani

doğuda değil. Hegel'e göre doğu toplumları batı toplumlarının biçim vererek işlediği "töz", "ham madde" aşamasında kalmıştır, "toplumsal içerik"ten ona uygun bir "form" geliştirememiştir. Töz ve doğa dini, yalnızca kılıya yönelik bir teknoloji ve bilim, tarım toplumuna ege-men yüksek aristokratlar töresi, kendilerinden Hint-Avrupa dilleri anlamında bir "söz-dizimi" yaratmayan diller hep "tarihsizlik" in belirtileridir. Hegel'e göre tarih süreci özgürleşme demektir ve bu süreç doruk noktasına Alman kentsoylu toplumunda erişir, kendilerinden yalnızca "despot" çıkaran doğu toplumları tarihe ve tarih bilincine sahip olamazlar. Marx da "kapitalizm öncesi" doğa-insan uyumuyla belirlenmiş olarak gördüğü "köy topluluğu" kavramıyla doğu toplumlarını Hegel'den çok ayrı bir biçimde ele almaz; ayrım sosyalizmin bu toplumu içine sokacağı diyalektik ilişkide, kapitalist toplumla olan ilişkisinde ortaya çıkar. Marx'a göre belirleyici olan, sosyalizme geçen ülkelerin tarihidir, yani tarihin yeniden yaratılmasıdır, yoksa anlaşılması değil. Ama bu çerçevede, toplumsal devinimsizliği ve durağanlığı içeren "tarihsizlik" kavramı yine de doğu toplumlarına yapııştırılmış olarak kalır. Weber ise doğu toplumlarının be-

Çünkü tarihi anlamaktan korkuyorlar. Bu korku sağ kanatta da, sol kanatta da var, kuşkusuz değişik biçimlerde. Korku tarihi kol geziyor.

lirleyici özelliğini dünyanın gidişine uymalarında bulur, bu da onların kültürlü batı toplumlarına sömürü hedefi oluşturmaları ve kendi tarihlerine sahip olmamalarından başka bir anlama gelmez.⁽¹¹⁾ İşte tarihin sınırları! Kuşkusuz aynı zamanda tarih biliminin sınırları. Fakat şunu sormak istiyorum: Evrensel tarihin batı toplumlarının tekeline alınmasıyla evrenselliğin sınırları da çizilmiş olmuyor mu? Hegel'in, tarihçi okulun ve yorumbilgisinin düşündüğü evrensellikten başka türlü bir evrensellik -emekle kapital arasındaki ayrımdan doğan çelişkilerin kaldırılmasıyla gerçekleşebilecek bir evrensel tarih-ardında olan Marx dışında bütün öteki yazarlar bu soruya "hayır" diyecekler, çünkü onlara göre "evrensellik" ancak batı kentsoylu toplumunun gerçekleştirebileceği bir şeydir ve bu gerçekleşmiştir, en azından gerçekleşmektedir. Bu gerçekleşme adına gereğinde güce başvurulmasında da bir sakınca yoktur.⁽¹²⁾ Hatta onlara göre evrenselliğin sınırının (doğu toplumları) kaldırılma-

sı tam da evrenselliğin şansı (dinamik oati toplumları) olmaktadır denilebilir.

Başlangıç noktamıza dönelim ve orada sorduğumuz soruya, tarih eğitiminin ilkece nasıl olması ve hangi amaca yönelmesi gerektiği sorusuna bu açıklamaların ışığında nasıl bir yanıt verebileceğimizi görelim. Kuşkusuz ciddi bir kuramsal zorluk karşındayız. Hatırlanacağı gibi, Sina Akşin'in tarih bilimcisinin tarihi hiçbir "hipotez"e dayanmaksızın "aydınlatma" sı gerektiği görüşünden yola çıktık ve bu görüşle Theodor Mommsen'in savları arasında yakınlıklar saptadık. Aslında bu Türk tarihçisiyle Roma tarihçisinin - konuları ne denli değişik olursa olsun- "tarih" in herşeyden önce "anlaşılma" sı gereken birşey olduğunda birleştiklerini gördük. Ancak "anlama" kavramı üzerine eğilmemiz bize gösterdi ki, "anlama" bütünüyle varsayımız değil. Batılı için bu varsayım, kendisinde bulunduğu inandığı, ama bir Türk tarihçisinde, özellikle Osmanlı vakarıvislerinde bulunmadığı rahatlıkla iddia edebileceği birşey: *yalnızca "tarihi" toplumlarda ortaya çıkan "tarih bilinci"*. Peki ama bu varsayımı, bu ön-dayanağı kendinde bulamayan (daha doğrusu kendisinde bulunmadığı bu varsayımına sahip batı toplumlarının bilginlerince iddia edilen) toplumlarda, örneğin bizim toplumumuzda, tarih bilimi nasıl yapılacak, giderek tarih eğitimi amaca uygun nasıl gerçekleştirecek? Tarih eğitiminin amacı "tarih bilinci"nin geliştirilmesi, yükseltilmesi ise, bu bilince sahip olmayan toplumlarda buna nasıl varılır? Tarih öğrencisine içinden çıktığı toplumda olmayan, o toplumdan almadığı bir "tarih bilinci" nasıl verilebilir, hem kimin tarafından? Bütün bu düşünceler yalnızca içine düştüğümüz bir aykırılıksa, aykırı o yan düşünce tarzı nedir? Hegel'den Weber'e kadar gelen sağ ve sol tarih bilimi kuramlarının ve tarihsel felsefesinin doğu toplumları üzerine geliştirdikleri ortak varsayımı omuz mu silkelim? Üniversite öğretim üyelerimizin tarihimize ilgili "bilimsel yayın"larını tarih bilincimiz için bir gösterge sayıp işin içinden çıkabilir miyiz? Tarih bilincini ilkin "şan şeref" duygusuna indirgeyip sonra da batılı yazarların bizde böyle bir bilinç olmamasını yeğledikleri için o yokmuş gibi davrandıklarımız mı, bunun o "şan şeref"e yeni bir saldırı olduğunu mu iddia edeceğiz? Ya da bütün bu görüşleri bir çeşit "felsefe"dir diye rafa kaldırıp biz bilek gücümüzle felsefesiz de tarihi yazarız diye mi düşüneceğiz? Batılı yazarlardan önce kendimizi ciddiye alıp geliştirdikleri savların doğru olup olmadığını yan tutmadan, gönül açıklığı ve kafa dirliğiyle araştıramaz mıyız?

Her ne kadar batılı yazarlarla aynı görüşte değilsem de, böyle bir araştırma bu yazıdaki amacımı aşır. Dikkati çekmek istediğim nokta, doğulu toplumlarla ilgili yukarıdaki olumsuz tarih varsayımı üzerine tarih bilimcilerimizin şim-

diye değin hiç hakkını vererek eğilme- miş olmamaları ve bunun bilinçaltına kadar işleyen nedeni. Mantıksal ön-dayanak yoksunluğu ya da ön-dayanak sorunuyla ilgili bilincin eksikliği tarih biliminde ilkin "aydınlatici" gözükten açıklamaları aslında derinden etkiler, hatta onları çelişki ve çıkmazlara sürükleyebilir. Bu bakış açısından kendini hemen ele veren bir iki noktaya değinmekle yetiniyorum. Atatürk sonrası tarih kuramcılarında içinde, daha önceki tarih çalışmalarında "türkçülük" ya da "pantürkizm" formülü altında belirsiz kalan evrensel-ulusallık sorununu açık bir biçimde ele alan kuşkusuz Fuat Köprülü'dür. Halil Berktaş Köprülü'nün "laik ama ılımlı bir Osmanlı tavrı" içinde bulunduğuna dikkati çekmekle birlikte bu bilim adamımız üzerine şu yargıya varır: "20. yüzyıl başlarının Oryantalist paradigmasını bilim dünyasını ikna edici bir tarzda yıkıp yerine bütüncül bir kavrayışı getirebilen asıl Köprülü olmuştur"⁽¹³⁾. Sözü edilen "oryantalist paradigma" en kökten felsefi formülüyle yukarda ele aldığımız, doğu toplumlarında tarih bilinci ve buna bağlı olarak evrensellığe doğru tarihsel gelişme olmaması savıdır. Ancak Köprülü'nün bu savı "laik", hem de "ılımlı bir Osmanlı" kalarak nasıl yıkılmış olabileceği doğrusu karanlık bir noktadır. Gerçekten de (Berktaş'ın ortaya koyduğu gibi) Köprülü batılı anlamda evrensel tarihin sınırlarını "islami tekamül" savıyla genişletmeye çalışmıştır; ancak böylece vardığı "toplum" ve "devlet" ikiliğinde devletin sürekliliğini bir değişmezlik biçiminde alarak -somut olarak örneğin II. Mehmet'in kanunnamelerini daha önceki törelerin salt yazıya geçirilmesi diye yorumlayarak- başlangıçtaki evrensel, gelişimci savıyla çelişkiye düşmüştür. Köprülü'nün şu tümceleri bu çelişkiyi çok iyi özetler: "şurası muhakkaktır ki, Fatih devrinde, ne saray hayatında, ne devletin umumi müesseselerinde hiçbir esaslı değişme olmamış ve içtimai hayatın diğer şubeleri gibi, Osmanlı devletinin hukuki tekâmülü de tabii mecrasını takip edip gitmiştir"⁽¹⁴⁾. Bir yanda "hukuki tekâmül", "tabii mecra" gibi "tarih bilinci"ne sahip "tarihi" toplumların sürecini belirleyen "ideolojik", hatta "metafizik" diyebileceğim kavramlar, öbür yanda "tarihsiz" denen toplumların belirlenimi olan "değişmezlik" görüşü (Hegel, Marx, Weber vb.). Değişmezliği süreklilik sanmak Köprülü'nün ağır kavramsal yanlışını mı oluyor? Günümüzün tarih tartışmalarında FÜT cı AÜT cı savların yukardaki ana soruna bir yanıt getirmek yerine ancak çevresinde dolaştıkları görülüyor. Gerçekten de birinci yön kendisinde laik hiçbir öge taşımayan feodal bir yapıya laik ve sözde evrensel bir açıdan bakmak isteyerek ideolojik üst-yapıyı hesaba katmamamızın yanılığına düşerken, ikinci yön feodal üst-yapıyı ve onda laikliği ters düşen her şeyi özgün bir değer olarak almakla evrensellik düşüncesine veda ediyor. Bütün bu görüşler tarihsel bir olayı anlama-

nın koşullarının o tarihsel olayın kendisinde ne ölçüde ve ne anlamda bulunduğunu hiç sormadan dogmatik bir biçimde yeni savlar üretiyorlar, "tarihi" denen toplumlar karşısında kendi "tarihsiz" denen toplumlarının ne tarzda temellendirilebileceğini değil araştırmak, bu temellendirmenin gereksinimini bile duymuyorlar. Tarihçilerimiz gerçi tarihi iyi kötü sorguluyorlar ama "tarih" sorunu hiç sormuyorlar.

Çünkü tarihi anlamaktan korkuyorlar. Bu korku sağ kanatta da, sol kanatta da var, kuşkusuz değişik biçimlerde. Korku tarihi kol geziyor. Geleneksel, tutucu tarihçi, tarihin zaman içinde süren bir şey olduğu kadar uzamda geçen, yayılan bir şey olduğunu, tarihin bir de coğrafya yönü olduğunu düşünmekten, "misak-ı milli"nin bize gösterdiği yerden, o yerin tüm dış ve iç ilişkilerinden korkuyor. Kendisine hayali bir geçmiş kurup sonra bugünü bu geçmişe göre değerlendiriyor, geçmişe geri götürülen bugünde yeni geçmişler uyduruyor. Kendisine kaçınılmaz bir biçimde örnek aldığı batılı tarihçi için ulusallığın (tek yönlü de olsa) evrensellikle aşılması modeli geçerliyken, tarihi anlarsa orada Türk-olmayan, ulusal-olmayan birşeyle karşılaşmaktan korkuyor. Laik ve evrensel tarih ilkesine bağlı tarihçi ise gerçi böylesine korkuyla başını tarihin içine gömmeye kalkışmıyor ama o da gözlerini tarihsel "içerik"ten kaçırıyor, evrenselligi bir "form" olarak uygulamakla yetiniyor. Yukarda Hegel'in, doğu toplumlarında tarihin "töz" aşamasında kalıp kendisinden bir "form" yaratamadığı savına değinmiştim. Hegel'in bu görüşü ortaya atmasından aşağı yukarı bir buçuk yıl sonra temelinde bir doğu toplumu geçmişine sahip bu toplumda formalist bir tarih yazımı gerçekleştiriliyor. Aslında olması gereken bunun tam tersidir, tarihimizin tözünün, içeriğinin sorgulanmasıdır, kuşkusuz içeriği bir çeşit "özgünlük" olarak yorumlama yanlışına düşmeden, onu tarih adına tarihin kendisinden soyutlamadan. Tarihin içeriğine eğilmek kaçınılmazdır, çünkü bu içeriğin de Hegel'in düşüncedeki bir tarihi olması gerekir. II. Mehmet'in kanunnamelerinin belli bir anlamda tarihi kendi içinde taşınması ve törelerin yazıya geçirilmesinin bu töreleri dönüştürmüş olması gerekir. Bu dönüşümün kavranması bize belki de üst-yapıyla alt-yapının ilişkisine giden yolu kendiliğinden açacaktır, tarihimizi anlamamız ilk kez böyle gerçekleşecektir. Ama bütün bunlardan önce tarihi anlamaktan korkmamak gerek.

Öyleyse tarih eğitimi öğrenciye tarihi anlamaktan korkmamayı öğretmekle başlamalı!

1) Sinan Akşin: *Tarihte Araştırma*, Türk Kültürü Araştırmaları, yıl XXVII/1-2, 1989, 13-19, s. 15.

2) a.g.y., s. 19.

3) Theodor Mommsen: *Rektorsrede 1874*, Reden und Aufsätze, Wiedmann: Berlin 1905, 3-16, s. 11. Theodor Mommsen kuşkusuz bu görüşünde yalnız değildir. Thomas Babington Macaulay (1800-1859) tarih ile yazın, Johann Gustav Droysen (1808-1884) sanatla tarihte yöntem arasındaki yakın ilişkilerle dikkati çeken tarihçiler arasındadır.

4) a.g.y., s. 13-14.

5) a.g.y., s. 10.

6) Bu konuda daha fazla bilgi için bak. Önay Sözer: *Anlayan Tarih*, Yazko: İstanbul 1981, Birinci Bölüm, I, II, III.

7) Karş. Hans-Georg Gadamer: *Wahrheit und Methode*, Mohr: Tübingen 1975, s. 185.

8) Karş. Önay Sözer: *Anlayan Tarih...* s. 47-49.

9) Hans-Georg Gadamer: *Wahrheit und Methode...*, s. 221.

10) "Tarih bilinci"ni Sina Akşin'in sözünü ettiği "gizli hipotez"le karşılaştırmak gerekir. Bu bilinç kuşkusuz dünya görüşü'nde, "yetiştirme tarzı"nda, "ilgi"lerde ortaya çıkabilir, ama bütün bunları aşar.

11) Özet olarak verdiğim yukarıdaki görüşler, yazarların çeşitli yapıtlarında, başlıca, Hegel'in *Tarih Felsefesi*'nde, Felsefe *Tarihi*'nde; Din *Felsefesi*'nde Marx'ın Hegel'in Devlet Hukuku Eleştirisi'nde, Alman İdeolojisi'nde, Çin ve Hindistan üzerine yazılarında; Weber'in *Din Toplumbulumu*, *Bilim Öğretisi* ve *Politika* üzerine olan yazı ve kitaplarında bulunabilir.

12) Bu konuda aynı görüşün yorumbilgisi kanadından taze bir örnek; "Hoşgörüyü kendi hakkından vazgeçmeye dayanan ve başkasının eşitliğini öngören bir erdem olarak düşünmek çok yaygınlaşmış bir yanıltır. Kendi Avrupa tarihimize bakalım. Orada Yenicap'ın başlarında Reformasyon'un bir sonucu olarak Orta Avrupa'yı yakıp yıkan mezhep savaşlarını görüyoruz; ya da 17. yy.'da İslamiyet'in baskısının Viyana önderinde nasıl yenilmez bir direnişle karşılaştığına tanık oluyoruz. Hoşgörüsüzüğün ve başkasını acımasız ezmenin bugüne kadar dünyaya sahip olma nasıl belirleyici olduğunu görüyoruz. İnsan kendisine şunu soruyor: aydınlanmacı insanlık ve hoşgörü idealleri nerede kaldı? Ama yalnızca tek bir şey söylenebilir: Güç neredeyse, hoşgörü de oradadır." Hans-Georg Gadamer: *Des Erbe Europas*, Suhrkamp: Frankfurt am Mai 1989, s. 59.

13) Halil Berktaş, *Tarih Çalışmaları*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları: İstanbul, 9. cilt, 2456-2478, s. 2466, 2465.

14) Halil Berktaş'dan alıntı. a.g.y., s. 2468.

MOSKOVA – LENİNGRAD GEZİSİ

Tarihi: 14–21 Nisan 1990

Kategori: 1. sınıf

Ücreti: Tam pansiyon olarak 1300,-DM

Başvuru süresi: 20 Aralık 1989'a kadar

Daha geniş bilgi için: Tel. 0203/2 27 76

Düzenleyen: Duisburg Öğretmenler Derneği

Schweigen aus Loyalität?

Interview mit Erich Fried Teil II

Necile DELICEOĞLU

Vor einem Jahr starb Erich Fried. Kurz vor seinem Ableben führte Necile Deliceoglu ein längeres Interview mit ihm, das wir in Auszügen in Nr. 12 bereits veröffentlicht haben. Hier ein weiterer Auszug aus diesem Interview.

Sie haben die Einladung der Duisburger Akzente, unter dem Motto „Der Gefährdung, zum Trotz“ abgelehnt, einem Kulturfestival, das die Beiträge der Juden zur deutschen Kultur und Kunst würdigen sollte. Welches waren Ihre Motive?

Das war eine Entscheidung nur für mich selbst, ich möchte damit nicht sagen, daß alle Leute, die die Einladung angenommen haben, darunter sehr anständige Menschen, Unrecht gehabt haben sollen. Nur in meiner eigenen Situation konnte ich es nicht über mich bringen, da auch Teilnehmer aus Israel waren, die nicht Stellung genommen hatten gegen die Greuel die Israel gegen die Palästinenser begangen werden, mit denen ich nicht bereit gewesen wäre zu diskutieren, wenn sie diskutieren wollten. Ich bin immer bereit mit allen Leuten zu diskutieren, sogar mit Neo-Nazis, wenn sie bereit sind zu diskutieren, was allerdings nur in Ausnahmefällen der Fall ist. Nur wenn ich mit Leuten spreche, kann ich versuchen sie dadurch auch zu ändern, aber dort wäre es ja keine Diskussion gewesen, sondern sozusagen ein gemeinsames Auftreten. Und das wollte ich nicht, weil ich mich seit Jahren mit den Opfern des Zionismus, oder dessen, wozu der Zionismus in den letzten Jahren verkommen ist, identifiziere. Weil ich mich also mit den Palästinensern identifiziere und nicht mit ihren Vertretern und Verfolgern und Mördern, das ist zu klar. Als Antifaschist sind mir israelische Faschisten genauso unangenehm wie Faschisten irgendeiner anderen Nation, und ich kann nicht sagen, daß deshalb, weil es Leute sind, deren Väter aus derselben Schicksalsgemeinschaft kommen und die auch verfolgt wurden wie ich, ich mit denen solidarisch sein muß. Ich kann sehr wohl verstehen, wieso Leute aus Verzweiflung wegen des Antisemitismus zum Zionismus gekommen sind, und trotzdem war der Zionismus von vornherein ein großer historischer Fehler, weil ein Nationalismus von Unterdrückten sehr verständlich ist. Aber wenn diese Unterdrückten gar nicht in ihrem eigenen Land unterdrückt wurden, sondern wenn sie nur ein Land möchten, wie vor 2000 Jahren und inzwischen andere Menschen längst in die-

sem Land sind, dann ist es nicht die richtige Lösung, diese Menschen ihr Land wegzunehmen, sondern höchstens eine Lösung in diesem Land mit den anderen Menschen zusammen zu existieren. Und das wird auf die Dauer die einzige Lösung sein. Also Anerkennung eines palästinensischen Staates, wofür dann die Palästinenser in ihrer Mehrheit bereit sind, einen israelischen Staat anzuerkennen, und diese Staaten können dann nebeneinander existieren. Und sie können sich hoffentlich mit der Zeit, wenn die Wunden geheilt sein werden, grundsätzlich untereinander ergänzen. Vielleicht mit der Zeit auch in einem Bundesstaat, aber das geht nicht von einem Tag auf den anderen. Die heutigen Führer der nationalistischen Bewegung in Israel hingegen haben den Juden dort auch nichts zu bieten als ein ständiges Dasein, als eine unrechthuende Minorität, die gegen alle ihre Nachfahren und gegen die eigene Bevölkerung einen Teil der eigenen Bevölkerung mit rassistischen, diskriminierenden und mörderischen Methoden funktioniert.

Im Zionismus gibt es natürlich noch viele Leute, wie Martin Buber und Berborokoff und überhaupt die linken Zionisten, die das eigentlich ganz anders wollten. Und die meisten Juden heute in Israel, die sich gegen die Regierungspolitik und die Palästinenser einsetzen, sind mal Zionisten gewesen.

Diese ganzen Untaten, diese Politik der Regierung wird eigentlich von allen Ländern der Welt im Moment schärfstens kritisiert. Was ich nicht verstehe ist, daß diese Kritik aus der Bundesrepublik nicht so laut kommt, und daß in den Diskussionen mit meinen deutschen Bekannten gesagt wird sie seien gar nicht berechtigt, die Israelis so offen zu kritisieren. Was meinen Sie dazu?

Menschlich, verstehe ich das sehr gut, weil Juden in Deutschland, von Eltern oder Großeltern vieler heute lebender Deutschen so unmenschlich behandelt und vernichtet worden sind, daß also Deutsche denken, sie müßten sehr vorsichtig und taktvoll sein. Aber ich glaube nicht, daß politische Kritikausübung nicht erfolgen darf, denn man darf kei-

nem Menschen verbieten, sein kritisches Denken zu artikulieren. Natürlich ist es für einen Deutschen richtig auch zu sagen, daß diese furchtbaren Dinge in Israel, gar nicht geschehen wären ohne den deutschen Faschismus, weil dann auch gar nicht genug Juden nach Israel gekommen wären, zum Teil so verbitterte und durch ihr eigenes Schicksal starr gewordene Menschen. Also ich habe ein Gedicht geschrieben „Die gestern gesagt haben die Juden sind Schuld“. Ich meine aber jetzt nur die, die gestern gesagt haben, „die Juden sind Schuld“ — nicht deren Kinder —, sind Schuld daran, daß die Zionisten schuldig werden konnten. Diejenigen, die gestern sagten, die Juden sind unser Unglück, sind das Unglück der Juden und der Palästinenser geworden. Dies befreit nicht die Zionisten von Schuld an den Palästinensern und nicht die Juden von Verantwortung für die Zionisten. Also mit dieser Einschränkung ja, aber ich meine, jedem Deutschen und besonders jedem jungen Deutschen oder antifaschistischen Deutschen, das Denken oder den Mund oder Kritik zu verbieten aus irgendeiner Loyalität, wäre ganz falsch. Das wäre so als wenn man allen alten Kommunisten verboten hätte, an Stalin Kritik zu üben, aus Loyalität zum Kommunismus. Das war ja wirklich ein Grund, warum viele geschwiegen haben. Aber durch solches Schweigen aus Loyalität können Bewegungen entarten, ohne daß man rechtzeitig etwas dagegen tun kann.

Desen: Abidin Dino

Dolu Bir Yaşam

Aydın YEŞİLYURT

Önce roman, öykü, çocuk kitabı, masal ve Türkiye öğretmen hareketinin bir dönem önderi olarak sürdürülen yoğun uğraş. Fakir Baykurt'un 60 yıllık yaşamının kısa özeti. Sürgün, hapıs, işkence bu yaşamın tuzu biberi. Ülkemiz için bu doğal sonuç. Arkasız, dayanaksız bir köy çocuğunun kurulu düzene bir aydın olarak, bir kalem işçisi olarak kafa tutuşunun bedeli.

Daha henüz bir öğretmen adayı iken kitaplarından tanıdım onu. Öğretmen oluşu onunla övünmemizde tatlı bir hoşluk veriyordu. Hem bir öğretmen yazar, hem de öğretmenlerin öncü örgütünde yönetici. Bu özellikleri onu sevmemize yetip artıyordu bile.

1975 yılında TÖB-DER Kongresi'nin hazırlık çalışmalarında karşılaştık ilk kez. Bölgemizdeki delege arkadaşlar beni kendisi ile görüşmek için seçtiklerinde içim içime sığmıyordu. Taşralı bir öğretmen olarak Fakir Baykurt'la görüşecek, öğretmen hareketini bekleyen sorunları konuşacaktık. Benim gibi Anadolu'nun çeşitli yörelerinden öğretmenlerle birlikte tartıştık, söyleştik. Konuşmaları çok etkileyici, inandırıcıydı. Hepimiz benimsemiş, ilgi ile onu dinliyorduk. Kafamdaki koca Fakir Baykurt'un alçakgönüllüğü beni şaşırtmıştı. İsmi tüm Türkiye'de yankılanan bir yazarın bu tavrı bizi kendisine daha da yakınlaştırmıştı. Bu ilk tanışmadan sonra ilişkimiz aralıklı olarak devam etti.

Sonra Almanya. Ruhr Havzası'nın bu kasvetli kentinde aynı havayı uzunca bir zamandır birlikte teneffüs ediyoruz. Hemen her gün onun edebiyatımıza yaptığı hizmetlere tanık oluyorum. Bitmez tükenmez yazma enerjisinin yanında yazarın olası yazarlarına verdiği destek her türden beğenin üzerinde. Yurtdışında yaşam savaşı veren dergilerden tutun da eline kâğıt-kalem alan heveslileri desteklemesine kadar. Yaklaşık 3,5 yıldır yayın faaliyetinin içinde bulunan "dergi"nin yaşamasında onun teşvik edici desteği unutulabilir mi? O bugün hemen tüm Almanya'da, ama özellikle Ruhr Havzası'nda bir "okul" olma görevini başarıyla sürdürüyor. Evi ve çevresi genç yazarlarla çevrili bir ağ. Onlarla sohbet ediyor, tartışıyor, özendiriyor, yazdıklarına kafa yoruyor, imlaları üzerinde düzeltmeler yapıyor. Bundan yorulduğunu uaktığını hiç sanmıyorum. O sanki kendini bu işlerle de görevliymiş gibi hissediyor, bundan ayrıca başka bir tad alıyor.

Ne zaman karşılaştık konu dönüp dolaşıp edebiyata dayanıyor. Bunca yılın öğretmeni Fakir Baykurt, bir lisede küçük bir grupla yaptığım edebiyat çalışmalarına ilişkin izlenimleri dinlerken bir çocuk gibi seviniyor, "vaktim elverirse bir dersine katılmayı, onlarla sohbet etmeyi çok isterim" diyebiliyor.

Şimdiye dek onun ağzından edebiyat çevremize bir tek karalama sözü duymadım. Kendisi hakkında ağır eleştiri yönetenler buna dahil. O kendi yaptıklarının bilincinde olarak yerini belirleyebiliyor, kendine göre bir kalem emekçisi olmaktan mutluluk duyuyor. Kulaktan dolma, temelsiz, dayanaksız eleştirilere de gülüp geçiyor.

Fakir Baykurt'un 60. yaşı Duisburg'

de kutlanıyor. Pek çok kültürel kurum kutlama toplantısına omuz veriyor. Onlardan da öte onu seven genç kültür adamları toplantının güzel olması için yarışıyor. Tüm bu çalışmalar onun dışında geliyor, toplumsal bir boyut kazanıyor. Aslında bu Fakir Baykurt'un şahsında çilenin, emeğin, onurlu bir yaşamın kutlanmasıdır.

"Dergi" bu anlamlı kutlamaya olanakları ölçüsünde katılıyor. Fakir Baykurt'un yaşamı, sanatı, edebi kişiliği üzerine değerlendirmeler, yazar dostlarının ona ilişkin düşünceleri, kendisi ile yapılmış geniş bir konuşma ve bibliografik, eserlerinden örnekler.

Fakir Baykurt'a daha nice yeni eserler ve nice mücadele yılları dileğiyle... ●

Gelincikler

En olmaz bir toprağın üstünde
Uyanmışlar gün ışığında
Kaldırmışlar başlarını
Salınışları coşkuyla

Üç yapraklı dört yapraklı yoncalara
İnce çayırlara komşu
Deli kırmızı gelincikler
Dallarında uç uç böcekleri

Durup baktım uzun uzun
Dikilmişler yan yana can cana
Ne mutlu çiçek bunlar dedim
Hayran oldum uyanışlarına

(1988)

Fakir BAYKURT

Anadolu Kadınının Bilinç Birikimi

Leyla ERBİL

Yazar Leyla Erbil'in Fakir Baykurt'un 60. yaş kutlama toplantısında yaptığı konuşma metnini yayınlıyoruz.

Önce hepinize; buraya gurbete isteyerek ya da zorla düşmüş tüm insanlarımıza, dostlara, onlardan biri olan değerli yazar Fakir Baykurt'a, onun altmışıncı yılında bana konuşma fırsatı verenlere, dinleyenlere herkese saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Bilindiği gibi, 940'larda devletin kendi safında adam yetiştirme politikasının bir parçası, kırsal alana dönük Enstitüler kurma projesiyle gerçekleştirildi. Ama, sonuç beklendiği gibi gelmedi. Enstitülerden yetişen bir kuşak özellikle bir yazar kuşağı, devletin ya da partinin değil, memleketin köylünün sorunlarına sahip çıkarak resmi görüşe ters düştü. İnsan haklarına duydukları özlem demokrasiye olan inançları o yazarları o gün bugündür aramızda seçkin bir biçimde tutuyor.

Onlardan biri olan Fakir Baykurt'la tanışmam —kitapları dışında— sanırım 1971'de bir Ankara gecesindeydi. TIR-PAN adlı romanını imzalarken bana, "devrimci öykülerini daha çok yazması dileğiyle" gibi bir sunuşta bulunmuştu. Bu sonuçtan da hemen anlaşılacağı üzere Baykurt'un sanatındaki baş kaygılardan biri edebiyatın insanlarımızı devrimci bir biçimde bilinçlendirme amacı taşımasıdır.

Bu amacı Baykurt'un kaleminden kısaca bir alıntıyla vermek isterim: "Sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirme tavrıdır. Kitaplarımız bize ün sağlamaktan ya da kalıcı olmaktan önce toplumu devrim yönünden etkilemelidir. Hayatı değiştirmeye amacına yönelmiş bir sanat, insanın bilinçlenmesine ve birleşmesine yardımcı eder."

Sanırım burada bulunan herkesin de bildiği gibi, Fakir Baykurt, sadece bu amacı doğrultusunda yazmakla kalmamış yaşayışıyla da bu paralelde alkışlanacak bir tutarlılık içinde bulunan nadir yazarlarımızdan biri olmuştur. Bu yüzden koşturmalara, sürgünlere, kıyımlara uğramıştır. F.Baykurt'un Türkiye devrimci hareketinin tarihinde, özellikle (TÖS) Türkiye Öğretmenler Sendikası olayıyla oynadığı emekçi sınıfının uyarılışındaki etkin rolün unutulmayacak ayrı bir yeri olacağı düşüncesindeyim. Kendisine sorulduğunda, bu yeri önemsemeyecek kadar alçak gönüllü davranırsa da.

Ancak ben burada daha çok yazımızın sanatından, köy kökenli öteki yazarlarımız arasında daha belirgin bulduğum bir yanından söz açmak istiyorum. Bu da, "Anadolu Köy Kadınında Çağdaş Bilince Yaklaşım Notları" diye adlandırabileceğim bir değinmedir.

Enstitülerden yetişen bir kuşak, özellikle bir yazar kuşağı, devletin ya da partinin değil, memleketin, köylünün sorunlarına sahip çıkarak resmi görüşe ters düştü.

Bilindiği gibi Baykurt'un geniş halk kitlelerine ulaştığını sandığım, —roman, film, tiyatroya uygulamıştı— Yılanların Öcü'nde Irazca Ana tipiyle, yeni cumhuriyetin toplumsal bozuklukları, küçük toprak sahibi köylünün köleleştirilmesi olgusu, bu olguya karşı Irazca'nın varılın kaba gücüne ve varsıldan yana çıkan devlete karşı mücadelesi dile getirilir. Irazca Ana'nın kişisel dayanıklılığı, yüksek moral gücü önüne oğlu Kara Bayramı alır götürür ve köy yerinde sanki ufak çapta bir ayaklanma koparır.

Bu romanda izlenen Irazca'nın inatçı onuruyla karşısındakilere aşılacağı umut ve direnme gücü ve çizdiği örnek belirli biçimde erkek tiplerinden daha olumlu ve saygıdeğerdir.

Irazca'nın Dirliği romanında da süren bu kararlılık, romanın sonunda Baykurt'un yerinde kullandığı gerçekçiliğiyle bir halk dalkavukluğuna dönüşmeden yerine oturur. Yenilgi kaçınılmazdır. Oğul Bayram yılarak çocukluğunu toplamış selameti büyük kente kaçmakta bulunmuştur. Irazca Ana kocamışlığın da etkisiyle toprağında kalmış son gücüne dek sürdürdüğü kadar mücadelesini sürdürmüştür. Romanda bir ara, Irazca'nın zoruyla Bayram'ın ilçeye gidip kaymakamdan yardım istemesi, kaymakamın da haksızları tutuklatması bir soru işareti yaratmışsa da, hemen ardından rüşvet ve hile ile tutukluların hapisten çıkarılması, gerçeği yeniden yerine oturtmuştur. Yani, Baykurt, kaymakamın köylüden yana olacağını bir düşün, bir kaza olduğunu vurgulamıştır. Zaten romandaki bu genç kaymakamı, devlet

baba bir başka yere sürerek ona kimden yana olunacağını dersini vermektedir.

Bu romanlarda köyde sürekli dayak yiyerek ezilmiş, suspus olmuş toplumsal koşulların dışında erkek hegemonyası altında dayanılmaz alçaltılışla kimliği temelden bilinmiş kadının o konumdan sıyrılıp bilinçli adımlar atacağına dair heyecan verici işaretler bulunmaktadır. Baykurt, kadını, çağdaş insan olarak düşünmeyi başaran onurlu bir varlık olarak görmektedir ve Baykurt'un sanatıyla bu durum masalsı, uydurma bir düzeyden çıkarılıp inanılır kılınmaktadır.

Elbette, Irazca'nın çağdaş bilinçle keşiştiği noktalar tartışılabilir; söylemin de vurguladığı gibi, çağdaş bilinçten, yani üretim ilişkilerinden, emeğin sömürsünden, Irazca'nın bilimsel olarak haberli olduğu anlamını çıkarmak mümkün değildir. Köy kadınının bu durumu olsa olsa amprik bir biçimde yaşadığı, deney-duyumu gözlemlerine yaslanarak, ama nesnellığe ilişkin bir teori getirmeden tavır aldığı açıktır. Gene de Baykurt'un anlattığı o köylü yaşayışı ilişkileri içinde kadınların, adeta erkekten ayrı, gizli bir bilinç biriktirdiklerini düşünebiliriz? Üretime erkeğin yanında dışarda katkıda bulunup, içerde de üretimin yeniden üretilmesini başaran kadının bu gizli bilinç birikimi üzerinde bence ciddiyetle durmak gerekir.

Fakir Baykurt'un, erkek hegemonyasına cinsel ağırlıklı yaklaşımını içeren bir başka romanı da Tırpan'dır. Bu romanda yazar, Ankara'ya bağlı yoksul Gökçimen köyünün kızlarını bekleyen kaderi ve o kaderle çarpışan kadınları dile getirmektedir. Kitaptan bir alıntı yapacağım:

"... Çoğu köylerin suyu kesilidir. Çiçek, çimen, çiçek açmış ot ne varsa yanan kavrulur yazın. Çevre köylerde bir inanç vardır: 'Gökçimen'in suyu kesilmediğinden, her yanı çayır çimendir. Çayır çimenin yeşili kızların gözlerine yansır. Bu yüzden göküş olurlar. Eğer elinde üç beş kuruşun var da kendine yeni bir kare arıyorsan Gökçimen'e git kız al' derler.

Geçen zaman da bu inancı doğrulamış, çevrenin varsıllarını yanıltmamıştır hiç. Parayı kuşağına doldurup gelen, istenen altınları da takınca, istediği kızı ata bindirip götürürmüş, gel demiş imama kıydırmış bir nikah ondan sonra istediği kadar çalıştırmış, istediği kadar çocuk doğurtmuştur. Yıllar geçip Gökçimenli kız biraz kocayınca onu bir köşe-

ye itmiş, belki o kızın da kazancıyla, Gökçimen'e varıp bir yenisini almıştır."

Roman, Gökçimen'in önünde güzel Düri'sünü, komşu köyün varıl yaşlı Kabak Musdu'sunun sahiplenme tutkusu çevresinde gelişir.

Düri, anası Havana, arkadaşları, Ulukuş nine (Uluğuş) bu duruma karşıdır ama, baba kızını Musdu'ya vermek ister. Düri'ye yapılan betör eziyetler karşısında köyün yaşlı ve genç kadın kuşağının kendi aralarında sanki bilinçsizce örgütlenmesini izleriz. Düri'yü kurtarma çabaları boşunadır. Musdu kızı alır. Romanda örgütün beyni durumundaki yaşlı Uluğuş'un kurmaylığıyla, Düri düğün yatağında Musdu'yu Uluğuş'un verdiği bir tirpanla biçer. Kendisini sevmediği bir adama vermektense katil olup dağlara kaçmayı yeğler. Baykurt, özellikle Kabak Musdu'nun körpe gelin karşısındaki azgın salyalı kösnüsünü başarıyla verir. Öyle ki okur da bu kabağın öldürülmesinden yana olur. Belki Düri'nün sonu da pek iç açıcı gelmeyecektir ama ortada az da olsa bir kurtuluş umudu vardır ve çocuk kız Düri bu umuda doğru koşmakta, bilmeden kendi varoluşu, kendi imajını kendisi seçmek istemektedir.

Tirpan'da da Baykurt'un değişmez inancını, insanın kendi kurtuluşunun kendi elinde olduğunu, içinde bulunduğu koşulları değiştirme potansiyeline olan güvenini açıkça görürüz.

Baykurt'un Anadolu Garajı adlı kitabında, Dağlarda Doğuracağım adlı hikayesi de, kadınlık durumuyla doğrudan ilgilidir. Bu trajik öykü güzel Ümmü'nün doğurma arzusuna bir hastalık nedeniyle karşı gelindiğinde, geçirdiği düşkünlüğünün yanısıra doğurma azmi ve tutkusunu sarsıcı bir biçimde verir. Öyküden kadının bedenine sahip çıkacağını gerçekten de ilk fırsatta "bir çobandan bile hamile kalıp dağlarda, kırlarda onu büyüteceğini" anlarız.

Şüphesiz ki romanlarındaki kadın tipleri kendi konumlarından bilinçsiz bir bilinçle kopup kurtulma kararlılığını gösterdikleri halde, bütünüyle kurtulmuş oldukları sözkonusu değildir. Bence bu açıdan Baykurt'un kadınları bir bakıma da oldukça trajik tiplerdir. Bilindiği gibi, bütünüyle kurtulmak, zaten sadece kadının değil erkeğin de gerçek bir devrim sonucu "büyük gerçek insan" olma sürecini yaşamaları sorunudur. Fakir Baykurt'un buradaki devrimci tavrı o süreçte yazdıklarıyla bulunduğu olumlu katkıda ve inançta yatmaktadır. Kadına, kadının ekonomik ve cinsel özgürlüğüne bakış açısı, günümüzde epey öne çıkan feminizme demeyim ama emancipation'a o tarihlerden denk düşmektedir. Feminist demeyişim, Baykurt'un bulunduğu yerin feminizmi de içermesinden ileri gelmektedir.

Fakir Baykurt'a esenlikler diliyorum, nice yıllar edebiyat dünyamızı zenginleştirecek nice devrimci yapıtlar diliyorum.

Teşekkür ederim.

Ach Osman

Rüben hast du gesät, ach Osman.

Reiß sie heraus, sagten sie zu Dir,
pflanz Apfelbäume.

Die Apfelbäume hast du gepflanzt.

Äpfel bringen kein Geld.

Reiß sie heraus, säGerste und Weizen.

Das ist immer gefragt. Man handelt die Ernten
seit altersher auf den Märkten.

Gefühlst hast du Säcke, sie auf Karren geladen
und auf den Markt gebracht über steinige Wege,
sie auf die Waage geworfen, abzüglich der Säcke.

Was sie dir gaben, hat nicht einmal die Hand gefüllt.

Du hast fluchend gedankt und bist davon gelaufen.

Verflüchtig haben sich die Scheine und das Kleingeld.

Nicht einen Tag vergnügt es sich in deiner Hand,
das Geld in diesen Zeiten.

Der Erlös aus dem Markt bleibt auf dem Markt.

Er kommt nicht bis ins Dorf

und in dein Haus hinein.

Aber nein, sagten sie zu dir,

mit dem alten Erzeugnissen ist nichts zu verdienen.

Gerste und Weizen sind billig, die Rübe bringt nichts.

Pflanz Rosen, Osman, haben sie gesagt.

Die Pflugschar hast du in die Erde gesenkt,
die Ochsen sollen ziehen,

den Griff hast du vorwärts gestoßen.

Überall brachen Steine heraus

und häufig war der Boden kaum zu lockern.

Dich reckend und streckend hast du gepflügt

und breite, schöne Furchen geöffnet.

Rosenschösslinge hast du geholt aus dem Dorfe Senir,
auf dem Esel sechs Stunden, zu Fuß auch sechs Stunden.

Die Orte liegen nah bei der Stadt.

Schon früh hat man dort Rüben und Rosen gezogen.

Schösslinge geben sie an entlegene Dörfer.

Weg und Mühsal nicht scheuend, hast du sie herangeschleppt
und Rosen in die Erde gepflanzt.

Vor Tagesanbruch hast du Frau und Kinder gescheucht.

Bevor die Sonne kam, habt ihr die Rosenblüten

in Körbe und Steigen gesammelt

auf Karren und Wagen geladen

und auf den Markt gebracht.

Nun geben sie für Rosen auch kein Geld mehr.

Immernoch geduldigt hast du geschwiegen, Osman.

Zwar reichlich spät,

doch frage ich dich jetzt,

was in den vielen Jahren niemand tat.

Weißt du warum

sie nun für Rosen auch nichts geben?

Was meinst du, wann wirst du es wissen?

Ach Osman.

(1975) Fakir BAYKURT

Wenn ich an Fakir denke

Hans van Ooyen

Rede anlässlich des 60. Geburtstages von Fakir Baykurt am 8.12.1989 in Duisburg.

Lieber Fakir,
Liebe Kolleginnen und Kollegen, liebe Freunde,

es ist unmöglich, sechzig Jahre eines Menschenlebens in einigen Worten zusammenzufassen, das weiß jeder von uns. Also kann es an dieser Stelle nur darum gehen, auf das hinzuweisen, was mir besonders wichtig erscheint, wenn ich den Namen Fakir Baykurt höre. Jeder, der ihn kennt, wird sagen: Das und das hat er vergessen, Fakir ist anders. Und das ist richtig, denn jeder macht sich ein eigenes Bild. Ich werde deshalb hier gar nicht erst den Versuch machen, Euch Fakir Baykurt und sein literarisches Werk erklären zu wollen - ich werde über die Vorstellung sprechen, die ich von ihm habe.

Wenn ich an Fakir denke, habe ich ein Dorf in der Türkei vor Augen, eins der Dörfer, die ich sah, als ich im letzten Jahr dort war. Ich sehe Armut und patriarchalische Verhältnisse, harte Arbeit und stummen Gehorsam, karges Land, Ohnmacht und nackte Angst. Ich sehe die Menschen, die Yilmaz Güney in seinen Filmen porträtiert hat, und ich sehe einen kleinen Jungen, der das Vieh der Bauern hütet, damit die Familie überleben kann, einen Jungen, der sich Fragen stellt, die er nicht auszusprechen wagt. Ich höre, wie er sich Geschichten erzählen läßt von den Tieren, von den Bäumen, vom Wind, ich sehe seine fragenden Augen, das Lächeln, mit dem er den Flug eines Vogels beobachtet, die Tränen, die der Wind ihm in die Augen treibt, und ich höre ihn fragen: „Was liegt hinter dem Horizont? Wohin zieht am Abend die Sonne? Wer ist verantwortlich für die Not?“ Aus dem Jungen, und das ist fast ein Wunder angesichts solcher Verhältnisse, ist ein Lehrer geworden, ein Schriftsteller, ein Botschafter seines Volkes, dessen Namen in der Türkei heute jeder kennt. Und wenn man ihn fragt, welche Gründe es für dieses „Wunder“ gibt, dann nennt er die Namen von Schriftstellern, die ihn sehen, denken und schreiben gelehrt haben. „Als ich die ersten Bücher las, habe ich eine neue Welt betreten“, sagt er. Natürlich reicht das nicht aus, um dieses „Wunder“ zu erklären, aber es ist ein

Hinweis: Wer den Weg zur Literatur einmal gefunden hat, der kann nicht mehr aufhören, ihn zu beschreiten. Es gibt Bücher, die die Finsternis durchdringen, es gibt kindliche Freude daran, etwas Neues zu entdecken, und es gibt Lehrer, die anderen den Weg zeigen können. Das macht mir Hoffnung.

Wenn ich an Fakir denke, sehe ich einen jungen Mann, der sich in der Nacht abmüht mit seiner Sprache und nach Worten sucht, die das Schweigen durchdringen. Und ich sehe ihn am nächsten Morgen weiterreisen von Dorf zu Dorf, um zu hören, was die Leute zu sagen haben, seine Leute, die Bauern, Reden von einem besseren Leben, vom Zorn auf diese Verhältnisse, die den Menschen die Sprache geraubt haben, von der Kraft, die auch in den Ohnmächtigen steckt. Ich sehe ihn durch sein Land reisen, mit den Bauern reden und lachen, essen und trinken, und ich spüre, wie er jedes Wort, das sie ihm sagen, in sich aufnimmt, um es nie wieder zu vergessen.

Der Junge Mann will ein Schriftsteller werden, aber eigentlich hat er keine Zeit dazu, denn seine Leute brauchen ihn jetzt. Deshalb ist er ein Gewerkschafter geworden, Vorsitzender der Lehrgewerkschaft, und in jedem Dorf wollen sie wissen, wie er die Dinge sieht, und jeder will ihm sagen, worunter er leidet, was ihm das Leben schwer macht, was anders werden muß, damit Menschen wie Menschen leben können. Und der junge Mann hört ihnen zu, und viele Jahre später wird er sagen: „Das war meine wichtigste Schule; sie lehrte mich die Menschen kennen.“ Vielleicht ist er deshalb ein so produktiver Schriftsteller geworden: weil er gelernt hat, den Menschen zuzuhören. Und wenn du ihn fragst, ob das zusammengehe, die Literatur und die Politik, dann sieht er dich mit erstaunten Augen an und sagt: „Es gibt keinen anderen Weg. Der Schriftsteller in unserem Land ist immer auch ein politischer Mensch.“ Davon möchte ich lernen.

Wenn ich an Fakir denke, fallen mir seine Bücher ein, mehr als vierzig in der türkischen Sprache, Gedichte, Erzählungen und Romane, von denen ich leider nur wenige kenne, denn für die meisten deutschen Verlage sind türkische Schriftsteller ebensolche Exoten, wie es die Italiener vor Eco, die Spanier vor Cela, die Ägypter vor Machfuß waren. Die Bücher Fakir Baykurts aber, die ins

Deutsche übersetzt sind, lassen mich ahnen, was mir entgeht, denn aus ihnen sprechen jene zu mir, mit denen ich mich besonders verbunden fühle, weil sie an denselben Verhältnissen leiden wie ich selbst.

Nun wird man vielleicht sagen: Du bist ein deutscher Schriftsteller, lebst in einem reichen Land, das mit der ganzen Welt Beziehungen unterhält und gut davon existieren kann, andere für sich schufte zu lassen. Was sollte, wird man mich fragen, dich mit dem türkischen Bauern verbinden, über den Fakir Baykurt schreibt? Ich antworte darauf: Es ist die gleiche Krankheit, an der ich leide: der Zorn auf die Ungerechtigkeit, die Empörung über die Verachtung der Menschenrechte, die Wut auf die Arroganz der Macht, die Hoffnung auf eine Gesellschaft, in der zu leben sich lohnt. Das verbindet mehr als Staatsbürgerschaft - mein Heimatland ist international.

Fakir Baykurt hat den Sprachlosen, den Verstummtten, den Verängstigten eine Stimme gegeben. Durch ihn ist der türkische Bauer mit allem, was sein Leben prägt, zu einem Teil von mir geworden. Auch dank seiner literarischen Arbeit kenne ich heute den Unterschied zwischen den schönen Worten, die anlässlich von Feierstunden oder Europaratsitzungen gesagt werden, und der Realität des Lebens in der Türkei. Dafür bin ich ihm dankbar.

Wenn ich an Fakir denke, sehe ich einen Emigranten vor mir, der hierher gekommen ist und dabei ein Stück seines Landes mitgebracht hat. Früher war es in unseren Städten so trostlos trist, aber seit die Italiener, die Spanier, die Portugiesen, die Türken hier sind, atme ich befreit, denn ich fühle mich bereichert. Mit ihnen ist ein Stück Fremde zu uns gekommen, und unser Leben ist bunter geworden.

In seinen Romanen beschreibt Fakir Baykurt auch die Lebenswelt der türkischen Familien in unserem Land. Als deutscher Leser erfährt man mehr über die uns fremden Gewohnheiten, über Kultur und moralische Auffassungen der Menschen, die in unser Land geholt wurden, damit sie die Drecksarbeit für uns machen; man lernt die Menschen kennen — mit ihren Problemen und ihren Hoffnungen, ihren Ängsten und den Zwängen, in denen sie leben, und das ist vielleicht für manchen der erste Schritt

zum Verständnis. Wer als Deutscher Fakir Baykurts Bücher liest, der begreift, wenn er es nicht längst begriffen hat, wie grundlos der neue Rassismus ist, der sich bei uns breitmacht. Voneinander lernen — das wäre eine Chance für uns alle.

Wenn ich an Fakir denke, sehe ich einen heute sechzigjährigen Schriftsteller vor mir, dessen Name mir immer wieder begegnet, wenn ich mit Kollegen über die türkische Literatur spreche, einen Schriftsteller, den sie alle lieben, nicht nur wegen seines Werkes, sondern auch wegen der Fähigkeit, andere auf den richtigen Weg zu bringen.

Ich habe ihn gefragt, warum er tagelang über den Manuskripten junger Autoren brüht und Verbesserungsvorschläge macht, warum er nicht Nein sagt, wenn Kollegen die Zeit in Anspruch nehmen, die er eigentlich zum Schreiben bräuhete. „Ein junger Schriftsteller“ hat er geantwortet: „ist für uns alle eine große Hoffnung.“ Und dann hat er ein Beispiel erzählt: Ein Autor, dessen ersten Roman er gelesen und mit zahlreichen Anmerkungen und Tips versehen hatte, hatte ihn gefragt, was er ihm dafür schulde. „Du hast recht“, hat Fakir ihm geantwortet, „das war eine Menge Arbeit, und diese Arbeit ist unbezahlbar. Aber ich will dennoch etwas von dir dafür verlangen: Wenn in einigen Jahren vielleicht ein junger Schriftsteller zu dir kommt und deinen Rat wünscht, dann mach es genauso. Das ist der Lohn, den ich erwarte.“ Davon möchte ich lernen.

Wenn ich an Fakir denke, dann sehe ich einen Jungen in Ankara vor mir, einen der vielen Schuhputzer mit schwarzen Händen, die nicht zur Schule gehen, weil die Familien ihre Arbeitskraft brauchen, um am Leben zu bleiben. Und jedesmal, wenn ich dieses Bild vor Augen habe, jenen Namenlosen, der sicher noch nie ein Buch Fakir Baykurts in Händen gehalten hat, dann hoffe ich, daß auch er eines Tages lesen und schreiben lernt, denn ich weiß, daß er damit eine Welt für sich gewinnt.

Es ist die Biografie jenes Hütejungen, der heute zu den angesehensten Schriftstellern seines Landes gehört, die mir Mut macht, daran zu glauben, das auch der kleine Schuhputzer in Ankara vielleicht eines Tages nicht mehr Schuhe putzen muß, daß er in einer neuen Türkei leben wird, in einer Türkei, in der das Wort Ausbeutung ebenso unbekannt sein wird wie das Wort Folter. Und wenn die Türkei wirklich diesen Weg nehmen sollte, dann wäre dies auch ein Verdienst solcher Schriftsteller wie Fakir Baykurt, die ihr Leben in den Dienst ihres Volkes gestellt haben. Heute noch verfolgt man die Worte, verbietet die Bücher, treibt die Schriftsteller aus dem Land oder sperrt sie in Gefängnisse, aber längst haben auch die Mächtigen in der Türkei zu ahnen begonnen, daß die Don Quichotes unserer Zeit am Ende den Sieg davontragen werden.

Erinnerung an Fakir Baykurt

Özgen ERGIN

Meine Erinnerungen sind noch wach. Im Jahre 1959 war ich Schüler der 7. Klasse. Mit meinen Augen nur verfolgt ich den Unterricht, meine Gedanken waren bei meinem Vater, der im Krankenhaus lag. Wird er nun operiert oder nicht? Es war ungewiß. Nach Schluß wollte ich zu ihm laufen. Was konnte ich ihm mitbringen? Blumen oder ein Buch? Ich stellte ihn mir so einsam und allein vor, so weit von uns entfernt. Der beste Freund ist ein Buch, dachte ich mir. In die erste Buchhandlung, die ich sah, ging ich ohne große Überlegung hinein und kaufte das Buch, den Roman, der die Bestsellerlisten beherrschte und damals in der Türkei ein starkes Echo hervorrief: „Die Rache der Schlangen“.

Dieses Buch des Autors Fakir Baykurt rührte meinen Vater. So wie Baykurt hatte auch mein Vater die Dorfinitiate — eine revolutionäre Schulform zur Ausbildung der Bauernkinder, die aber nach kaum zehnjährigem Bestehen von Reaktionären abgeschafft wurde — als Lehrer absolviert.

Damals schenkten die Väter den Söhnen und die Söhne den Vätern Bücher von Fakir Baykurt.

So geschah es, daß ich Baykurt und seine Romane kennenlernte. Wie konnte ich damals ahnen, daß ich ihn nach so vielen Jahren hier in der Bundesrepublik treffen würde, sogar Freundschaft schließen und darüber hinaus seinen Lebenslauf zu schreiben mir aufgegeben würde...

Seine Landsleute leben schon mehr als zwanzig Jahre in Deutschland. Über das Leben unserer türkischen Mitbürger in der Bundesrepublik gibt es aber sehr wenig Literatur. In den letzten fünf bis sechs Jahren haben Deutsche damit begonnen, über die Situation der Türken in Deutschland zu schreiben. Erst in der jüngsten Zeit sind türkische Mitbürger und türkische Literatur endlich aktuell und interessant geworden.

Die hier lebenden Türken sind ständigen Veränderungen ausgesetzt, die sowohl Vorteile als auch Nachteile mit sich bringen. Türken haben in der Bundesrepublik verschiedene Probleme: Gewohnheiten, Anpassung, Integration mit der Suche, dem Finden und der Spaltung oder dem Verlust der eigenen Identität. Alle diese Probleme beeinflussen die Bühne deutscher und türkischer Kultur.

Für unsere Kinder ist es notwendig, ihnen unsere Gefühle, unsere Aktionen und Reaktionen, Aktivitäten und Erlebnisse, das heißt: unsere gegenwärtige Geschichte in der Gesellschaft Deutschlands, weiterzuvermitteln.

Fakir Baykurt wurde 1929 als Kind einer Bauernfamilie in Akcaköy/Burdur, Türkei, im Inneren des südwestlichen Anatolien geboren. Er hat die Dorfschule und das Dorfinitiat besuchet. Danach studierte er am Gazi-Erziehungsinstitut in Ankara Pädagogik. Nach einjährigem Studium am State University in Indiana/Vereinigte Staaten kehrte er in die Türkei zurück und unterrichtete dort jahrelang als Gymnasiallehrer.

Bis zur Militärintervention im Jahre 1971 diente er der türkischen Gewerkschaftsbewegung mit seinen Tätigkeiten als Vorsitzender der einzigen Demokratischen Lehrerergewerkschaft (TÖS).

Neben seinem Lehrerberuf hat Baykurt als Schriftsteller gearbeitet und über das Leben der Bauern mehr als dreißig Bücher geschrieben. Sie wurden in mehrere Sprachen übersetzt, einige wurden verfilmt oder für die Bühne bearbeitet. Baykurt hat in der Türkei sechs Literaturpreise bekommen, 1984 wurde er vom Berliner Senat ausgezeichnet.

Werke von Baykurt wurden in der Bundesrepublik, in Bulgarien, Ungarn und in der Sowjetunion veröffentlicht. Einige seiner Kurzgeschichten wurden in zehn Sprachen übersetzt.

Seine Hauptwerke: Tirpan (Die Sense), Yayla (Bergwiese), Onuncu Köy (Das zehnte Dorf), Köygöçüren (Dorfstürmer), Keklik (Rebhuhn), Kaplumbagalar (Die Schildkröten), Efendilik Savası (Der Herrschaftskrieg), Can Parası (Lebensgeld) Efkâr Tepesi (Der Kummertipp), Sınırdaki Ölü (Der Tod an der Grenze) Yılanların Öcü (Die Rache der Schlangen), Kara Ahmet Destanı (Der Epos von Kara Ahmet), Gece Vardiyası (Nachtschicht)...

Hiervon sind in deutscher Sprache — sämtlich im Ararat Verlag, Berlin — erschienen: Die Rache der Schlangen, Mutter Irazca und ihre Kinder, Das Epos von Kara Ahmet (als Romantrilogie), Die Friedensorte...

In der Immigration geschrieben und sowohl in der Türkei als auch im Ausland veröffentlicht wurden: „Nachtschicht“ (22 Kurzgeschichten), „Die Friedensorte“ (23 Kurzgeschichten).

„Nachtschicht“ erschien 1984 im Union-Verlag, Zürich, „Die Friedensorte“ wurde mit fünf weiteren Kurzgeschichten im Ararat Verlag, Berlin, aufgelegt. Den in Duisburg entstandenen und spielenden Roman „Hochöfen“ hat Remzi / Istanbul veröffentlicht, die deutsche Übersetzung wird vorbereitet. In Arbeit waren 1984 mehrere Kurzgeschichten und ein Roman.

Baykurt hat auch einige Kinderbücher geschrieben.

Baykurt begann seine literarische Arbeit während seines Studiums. Später, während seiner Lehrtätigkeit, beobachtete er die Probleme der türkischen Bauern. Seine Geschichten waren ein Appell der Bauern an die übrige Welt. Sein erstes Werk, ein Buch mit dem Titel „Cilli“ (Das Mädchen mit den Sommersprossen) wurde im Jahre 1955 veröffentlicht. Sein erster Roman „Die Racher der Schlangen“ wurde mit dem Preis der „Yunus Nadi“ von der Intellektuellenzeitung «Cumhuriyet» ausgezeichnet. Der Erfolg dieses Romans ermöglichte ihm, in sozialkritischer Hinsicht eine führende Rolle in der zeitgenössischen Literatur der Türkei zu übernehmen. In seinen darauf folgenden Werken setzte er seine Themen über die Bauern und ihr Leben fort.

Baykurts Stil ist einfach und leicht lesbar. Junge Leser, die von Schulbüchern auf Geschichten und Romane umsteigen, beginnen mit den Werken von Fakir Baykurt.

Er ist ein origineller und kundiger Meister des Schreibens.

Er beherrscht den Dialekt der Bauern, und der Leser wird gezwungen, ihren Lebensstil kennenzulernen.

Seine Themen bearbeitet Baykurt so oft und intensiv, bis er das beste Ergebnis herausgeholt hat. Nach langjähriger Arbeit und trotz Veränderungen und Verfeinerungen seines schöpferischen Talents bleibt seine ländliche Verwurzelung lebendig. Besonders in seinen späteren Werken sind die Menschen und Dinge vom Verschleiß der Zeit verschont geblieben. Manchmal erzählt er mit feiner Ironie von Charakteren in ihren neuen Zuständen, aber immer noch umhüllt von ihrer Originalität— genau, wie sie sind.

Baykurt schreibt in erster Linie über den ausgenutzten und ausgebeuteten Menschen. In der Entwicklung der Gesellschaft spielt die Literatur eine große Rolle. Aus dieser Perspektive gesehen sind die Werke Baykurts eine vertrauenswürdige Quelle, aus der wir unsere vergangene Geschichte schöpfen können.

In der Türkei wird Baykurt immer ein unvergessener Schriftsteller bleiben. Neue Leser wachsen heran, und ihre Liebe zum Lesen beginnt mit seinen Werken.

In den Büchern „Friedenstorte“, „Nachtschicht“ und „Hochöfen“, die er in der Bundesrepublik geschrieben hat, berichtet er über Schwierigkeiten und Probleme der Bauern bei der Anpassung an Arbeitertum, Großstadtleben und die rasche Entwicklung des Lebens in der heutigen Zeit.

Diese Bücher sind in die deutsche Sprache übersetzt worden, und so will ich es dabei belassen. Denn wenn Sie Baykurts Werke gelesen haben, werden Sie am besten urteilen können. ●

Übersetzung:

Volker Dietrich, Özgen Ergin

60 Yıl

Adnan BİNYAZAR

Tanışalı 30 yılı geçti. Yazgı Almanya'lar da buluşturdu bizi. Ankara yıllarında sık sık görüşmemize evcek gidip gelmemize karşın, Fakir Baykurt hep ilk karşılaştığımız gibi kaldı bende; yüz yaşını da balsa hep yaşlanmayacak gibi.

Soylu bir kara atın yeşelleri gibi parlak saçları, yeşilleri derinleşen gözleriyle ilk kez İstanbul Erkek Lisesi'nin girişinde karşılaşmıştım. Üzerindeki ak keten elbisesiyle, bir köy enstitüsü son sınıf ağabeyini anımsatıyordu. Öyle idi de. Köyden gelmiş, Cumhuriyet gazetesinin önemli bir yarışmasında “Yılanların Öcü” romanı birinci olmuştu. Mahmut Makal'la yürüyen kervan, değer biçilmez mallarla donanıyordu. Bu sözcükler kervancısı, sesiyle daha da bir köy enstitüsü ağabeyi oluyor, dst dolu çevresine bir şeyler anlatıyordu.

Dostluğumuz, arkadaşlığımız bu köy enstitülü ağabey sesiyle hep beslendi, Bu günlere geldi. Bu ses yaşlandırmıyor bir yazarı. Eskiyen beden oluyor, ses eskimiyor. Şairlerin sultanı, hani o Kanuni gibi bir padişah bile, sen mülkün sultanı isen, ben de sözün sultanıyım diyen, Bakı, “Bu dünyada sonsuz olan bir güzel ses, sözdür” demiyor mu? Halkın “ses”, “söz” vermiş yazarların altmış yaşları toplumların altı yüz, yedi yüz, bin yaşlarıdır. Fakir Baykurt, bedensel yaşına bu anlamda varmış bir yazardır. Düşünce-

den üretime, üretimden eyleme dönüşen her saniyesi değerlendirilmiş bir yazar. Kim adına değerlendirilmiş? Kendi keyfine ayırdığı bir iki dakikasının olduğunu bile hiç sanmıyorum. Kentler arası yolculuklarımız olurdu; ya ilginç bir yolcu, ya bir şoför muavini bulur, elindeki küçük kağıtlara bir şeyler yazardı. Fakir Baykurt kadar yazmakla iç içe olmuş yazar çok azdır. Öyle ki, basılı romanlarını bile, yeni bir baskıya hazırlarken bir kompozisyon ödevi gibi düzeltirdi. Metinlerindeki sağlamlık biraz da bu emekten gelir. Durmadan aldığı notlar ise, roman kahramanlarını doğal konuşurmada gösterdiği başarının kaynağı olmuştur. Her yazarın, yarattığı bütünlüğün ve biçimin yanında bir kendine özgü gücü vardır. Fakir Baykurt, özellikle Türk insanını konuşurmada kendine özgüdür; romancılığımızı bu alanda ilerletmede sonsuz emekleri olmuştur. Bu konuşurmalarda en küçük bir yapaylık yoktur. Böyle bir durum olsa olsa bir de Orhan Kemal'de görülebilir. Anadolu insanının sanatsal boyutta kimlik kazanmasında da bu emeğin derin izlerini aramak yerinde olacaktır. İşte Fakir Baykurt gibi yazarların 60 yaşları böyle yüz yıllık emeklerin bir sonucudur. Daha nice yıllara erecek kısa bir yaşam, ama yüzyılları dolduracak uzun bir emek... ●

Nice yaşlarda büyük emeklere... ●

Gelgitte

Ben.

Mimar Sinan okur.

Vivaldi dinler.

Mihrimah Sultan Camisini yarım gidip görmeyi düşünür, fotoğraflarını nasıl çekeceğini.

Rakı içer, turşu-tulum peyniri-ekmek yer.

Aklına Komili broşürü takılır.

Gece saat biri geçerken

gün yeni başlıyordur.

Sanki.

Sen.

Uyumuyor, öğrenci yazılarını okuyordur.

Örgü örüyordur belki.

O da kendi dünyasında gelgittedir.

Gelgitte.

Bir şiir adı neden olmasın?

Egemen BERKÖZ

12.2.89, Pazar 20.00

İyi ki Yazdın Fakir Baykurt

Aziz NESİN

Yazarın doğumgününde o uluslararası olmuş "iyi ki doğdun" yerine "iyi ki yazdın" demeli. Yazarlar, her yazdıklarıyla yeniden doğarlar çünkü.

18. Yüzyıl sonuyla 19. yy.'daki kalburüstü yazarlarımızın, düşünürlerimizin, kültür insanlarımızın toplumsal kökenine bakınız, bunların içinde halktan ve ortatabakadan olanını göremezsiniz. Hepsisi de ya doğrudan ya dolaylı olarak saraya ilişkin, yani yüksek tabakadan, bir bakıma Osmanlı soylularının çocuklarıdır. Çoğu, daha küçük çocukluklarından beri yabancı mürebbiyelerle —daha çok Fransız— yetiştirmişlerdir ve hepsi de yabancı dil bilirler. Bunlar devlet katında önemli görevler almışlardır, saygın kişilerdir. Bunlara eşzamanlı olarak (Rum, Ermeni, Yahudi) azınlık aydınları ve sanatçıları da, bir anlamda ticaret burjuvazisi diyebileceğimiz varlıklı azınlık ailelerinin çocuklarıdır.

Neden böyledir? Çünkü kültür ve bilgi edinmek varlıklı ve etkili olanların tekelindedir. Halk bu olanağı bulamıyordu.

Bu dönemden sonra, 19. yy.'dan başlayarak 20. yy.'a dek, kalburüstü yazarlarımızın, düşünürlerimizin, sanatçılarımızın toplumsal kökenine bakarsak, ağırlık Osmanlı soylu ailelerinden askere geçmiştir. Asker yazarlar, şairler,

ressamlar, bilimciler, müzisyenler ağırlık kazanmıştır. Bunlar toplumsal köken olarak yoksul ailelerin, halkın çocuklarıdır.

Neden bu değişme olmuştur? Çünkü Türklerde, Avrupa'da olduğu gibi subaylık burjuvalara özgü bir seçkinler mesleği olamamış, yoksul halk çocukları asker okullarında eğitim olanağı bulmuşlar ve yetişmişlerdir.

Daha sonraki dönemde Cumhuriyet'ten sonra, sanatçılarımızın niteliklerinde büyük bir değişim görülmüştür. Özellikle en ünlü yazarlarımıza bakınca, bu değişikliği çok belirgin olarak görüyoruz. Bu yazar ve şairler, 18. yy ve 19. yy. ve 20. yy. başlangıcındakiler gibi yüksek düzeyde öğrenim görmemişlerdir. Çoğu yabancı dil de bilmez. Benim kuşağımdan olan bu yazarların en ünlüleri lise çıkışlı bile değildir. Buna karşılık çok yetenekli bu yazarlar, eksikliklerini büyük tutku ve çabayla gidermeye çalışarak, dişleri ve tırnaklarıyla üniün doruğuna yükselmişler, geçmiş dönemlerin eski kuşak yazarlarından dünyada daha çok tanınmışlardır.

Bu nasıl olmuştur? Bir ölçüde Halkevleri'nde, daha çok Köy Enstitüleri'nde ve daha başka parasız yatılı okullarda yoksul aile çocukları eğitim ve öğrenim olanağı bulabilmişler, bu olanağı bulamayanlar da uygun ortamda kendi kendilerini yetiştirmişlerdir.

Önceki yapıtlarını gölgede bırakarak F. Baykurt patlamasını başlatan Yılanların Öcü'dür.

Benim kuşağımdan sonraki yazarların, sanatçıların toplumsal kökeni yine değişmiş, 1950'den sonra oluşmaya başlayan burjuva kökenli olan, düzeyli eğitim görmüş ve yabancı dil bilen yazarlar öne geçmeye başlamıştır.

Bu dört dönemin ayrı toplumsal kökenden gelen yazar ve şairlerinin —genelde sanatçıların— öne geçmesi bize şunu anlatır. Yazar ve şairler ve sanatçı ve aydınlar, ne zaman ve nerde yetişme olanağı bulmuşlarsa orda yetişmişlerdir: Saraya ilişkin ailelerin varlıklı çocukları, asker okullarında eğitim olanağı bulan halk çocukları, Köy Enstitüleri'nde ya da Halkevleri'nde yetişen ya da kendi

kendilerini yetiştirme fırsatı bulan ya köylü ya kentli halk çocukları ve 1950'den sonra oluşmaya başlayan burjuva çocukları...

Yazın sözlüklerini tararsak, çağdaş Türkiye yazını simgeleyen en az Köy Enstitülü onbeş yazar ve şair, birçok düşünür ve bilimci buluruz.

İşte Fakir Baykurt Köy Enstitüleri'nin verdiği olanakla yetişmiş ve Köy Enstitülü yazarlarımızın doruklarından biridir. F.Baykurt altmış yaşında. Demek ki onun kuşağı da artık yaşlılığa adımını atmış bulunuyor.

Köy yazını akımı, Fakir Baykurt ve Mahmut Makal'la başlamıştır. Akımın genişleyip yayılmasıyla da tepkiler artmıştır. Fakir'in bir akım olarak köy romanı yazmış olduğunu hiç sanmıyorum. F.Baykurt'un romanlarının konusunu kırsal bölge insanlarından, onların ezilmişliğinden, sömürülmesinden ve başkaldırılarından almış olması çok doğaldır. En iyi tanıdığı, bildiği, içinden yetiştiği ve içinde yaşadığı bölgenin, ortamın insanlarını anlatıyordu. Bunun tersini yapması, kenti, kentliyi, kentliler yazması yapay olurdu. Bu bakımdan yazınımda çıkarılan köy romanı-kent romanı tartışmasını yapay ve zorlama buluyorum.

Önceki yapıtlarını gölgede bırakarak F.Baykurt patlamasını başlatan Yılanların Öcü'dür. Bugün de bence bu roman, bir Fakir Baykurt klasiğidir. Tırpan da Fakir romanının doruğu.

On yılaöneri Almanya'da yaşayan Fakir Baykurt'un yeni yapıtlarını okuyamamış olmam eksikliğimdir. Bu yüzden yazınımda hangi düzeye vardığını, kendini yenileyip yenilemediğini bilemiyorum.

Fakir Baykurt'un yazın yaşamını incelerken, onun çağının salt tanığı olmakla kalmayıp, tanık olduklarına yorum getirdiğini, böylece okurlarını bir toplumsal değişime özendirme çabası götüğü görülecektir. Bu çabalarını salt yazar olarak değil, toplumun durumundan kendini sorumlu duyumsayan bir aydın olarak da toplumsal etkinliklerle sürdürülmüştür. (TÖS çalışmaları vs.)

Altmışıncı yaşı dolayısıyla sevgili F. Baykurt'u kutlar, verimli çalışmalarının artan başarılarla sürmesini dilerim. İyi ki yazdın Fakir Baykurt....

Nesin Vakfı
1 Kasım 1989

Kimi Öykü ve Romanlarında Fakir Baykurt'un İnsanları

Sükran KURDAKUL

Fakir Baykurt'un ilk kitabı *Çilli* (1955)'yi oluşturan öyküler 1950-54 yıllarının ürünleridir. Bu yıllarda tarımsal kesimde geleneksel yapı çözülmeye başlamış, "Marşal Yardım Planı" uygulaması ile, orta ve büyük köylülük üretim araçlarını değiştirmeye yönelmiştir. "Sabit sermaye"den yoksun olması nedeniyle üretim araçlarını yenileyemeyen küçük köylülük proleterleşmektedir. Bu evresinde yakın çevre ilişkilerine bağlı gözlemleri kullanan Baykurt, ayrı yerel özellikleri, ayrı sosyo-ekonomik yapısı, ayrı gelenek ve göreneklere olan köyü yansıtırken, 1946'lı yıllardan sonraki değişimin etki alanı dışında görünür. Bu nedenle işlediği konular eski dönemlerin miras bıraktığı sorunlara dayanmaktadır.

Dört yüz liraya satılmayı bekleyen kız (Çilli), yol vergisini ödeyemediği için erkeği çalışmaya götürülünce kişiliğini koruyamayan zayıf kadın (Kütük), köyle ilişkisi olan kentlinin dinsel kurumla bağdaşıklığı (Hasret), köy insanının kentle zorunlu ilişkileri (Aman Doktor), çalışma koşulları (Pıtrak) bu evresinin belirgin konuları arasındadır. Genellikle birinci tekil kişi anlatışı ile kurulan öykülerde, yer yer Sait Faik'i severek okuduğu sezilen bir yazarın, kişilerin iç yaşama özelliklerini yansıtmaya eğilimi görülmektedir. *Karın Ağrısı*'ni oluşturan öykülerde de dönemin başat sorunlarının dışında kalan konularına karşın, insanın konusundaki sıcaklık ve ustalık yeni boyutlar kazandırır öykülere. Tarlasında çalışan kadın toprak işçisine sulanan ağa (Biçer-Döğer) kirpi eti yemekle iyileşeceğini uman hasta (Kirpi), kendisine musallat olan kayın-oabasının erkeklik organını kestiği için karakola götürülürken bu kez jandarmaya boyun eğen kadın (Gelin) açmaza düşmüş insanları simgelerler.

Baykurt'un 1960'dan sonraki yapıtlarını oluşturan ürünlerindeyse insanlar temel toplumsal özellikleri ortaya çıkarmak nitelikler kazanmışlardır. Devleti temsil edenlerin anlayışsızlıkları, yasadışı karakterleri karşısında, sömürücüleri, çıkarıcıları ve çağ dışı kurumları karşısında eğilmez bu insanlar. Tartışma, öfkelenme, küfür, saldırı gibi bireysel korunma silahlarına başvururlar. Tahsildar, jandarma, muhtar, fecici, büyük toprak sahibi önünde yer yer güç kullanarak, kamu vicdanını harekete geçirmeye çalışarak, boyun eğmediklerini göstermek isterler.

"Bu varsıllardan her birinin bin, iki bin toprağı var. Hacı Yusuf'un üç bin. Hacı Kadir'in beş bin. Öyleyken bizim 150-160 dönüm toprağı çok gördü dür-züler. Ben hükümet olayım, devlet olayım, analarını beller, ellerini kollarını uudar güpgüdük ederim bu çakalları." (Kör Osman'ın Tarlası, Cüce).

"Hükümet sizin hükümetiniz değil mi? At sabısının altında kişner. Adam olun yaptırın yolunuzu. Yapmıyorsa eyi hükümet seçin." (Dozerciler, Anadolu Garajı)

Bu tür örneklerle sık rastlanır Baykurt'un öyküsünde. Değişen toplum koşulları kırsal kesimde yeni insan tipleri oluşturdukları Baykurt öyküsü de yeni sorunlardan kaynaklanarak zenginleşir. Yazarın geneldeki başarısı kişilerini ko-yuşta görünür. Öyküsünün temel ögesi olan doğal ve inandırıcı konuşmalarla sağlar bunu. Kırsal kesim insanların umarsızlığını, umudunu, direncini (kendi dilleriyle) ortaya koyan bu konuşmalar öyküde durum-davranış doğallığını sağlama öğeleri olarak da görünür.

ROMANLARI

Fakir Baykurt ilk romanları Yılanların Öcü ve Irazca'nın Dirliği'nde derebey artıklarından birinin topraklarını satın alarak küçük ve orta üretici durumuna gelen Karataş köylülerini sergiler. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemdir. Roman, Irazca ile oğlu Karabayram ailesinin —evlerini körletecek bir arsa üzerinde konut yapmak isteyen— köy kurulu üyesi (Hacı) ile çatışmalarıyla başlar. Muhtarın araya girmesiyle yoksul varıl savaşımına dönüşür. İç ve dış sermayenin köydeki en küçük bağdaşlıkları siyasal iktidarla bütünleşmenin bilincindedir (s. 89). Parasal olanaklarına güvenen kişilerdir (s. 153). Yoksul için ancak "Hasmın karıncaysa da horsunma" mantığına bağlı bireysel direnç sözkonusudur (s. 87). Roman geliştiğince devlet, yasa, kamusal ahlak gibi kavramların geçerliğini yitirdiğine tanık oluruz. Bürokrasinin halkçı kanadını simgeleyen kaymakamla Irazca Ana'nın bağdaşıklığı, kapitalist ilişkilere geçiş döneminin vazgeçilmez ögesi orta üreticiyi simgeleyen muhtarla siyasal iktidar bağdaşıklığı karşısında yenik düşer. Gerçekte sözkonusu olan genel bir yenilgi ve çözülmüştür; küçük üretici ya da ortakçının proleterleşmesi olayıdır.

Irazca Üçlüsü olarak nitelenen bu dizi-

nin son romanı Kara Ahmet Destanı'nda çözülmüş köyden kente göç biçiminde görünen (tezahür eden) ikinci aşaması işlenmiştir. Bu aşamada Irazca ailesinin ikinci uşağı Kara Bayram ile karısı Hatça) gecekodu halkının kişileri olarak çıkmaktadır. Üçüncü kuşak, 1960'dan sonra hangi sınıf ve tabakadan geldiğini algılayarak, yeni eylem biçimleriyle toplumu değiştirmek isteyen 1965 sonrası- nın genç insanlarıdır. Romanda kentlin yeni sakinlerinin ekonomik-toplumsal savaşımı, işleyişi, konut, okul, çevre ilişkileri içinde verilir. Son kuşak ise kişiliklerinde toplumsal sorunların patlama noktasına ulaştığı 1970 koşullarında yüksek öğrenim gençliğini simgelerler.

Fakir Baykurt'un öteki romanlarında da "köylü yaşayışını halkçı ve devrimci açıdan yansıtmaya amacı egemendir. Aykırı toplumsal güçlerini temsil eden iki köy ağası ile dünyayı değiştireceğine inanan öğretmenin savaşımının işlendiği Onuncu Köy'de kırsal kesimdeki farklılaşma vurgulanır. Amerikan Sargısı'nda Ankara yöresindeki bir köyde uygulanmak istenen pilot projenin yol açtığı olağanüstü durum sergilenmiştir. Kaplumbağlar, kendi çalışma, sabır ve istem gücünü ortaya koyan topraksız köylü ile çağdışı kurumlara dayanan devletin kendi halkına yabancılaşması olayının romanıdır. Tirpan'da daha gençlik duygularının bilincine bile varmamış on iki, on üç yaşlarında bir çocuğun elli yaşındaki zengin aracıya satılmasına karşı koyuşu işlenir.

GENEL ÖZELLİKLERİ

Fakir Baykurt'un romanlarında köylülüğün değişim aşamasına girdiği evrenin özelliklerine ilişkin sorunlar genel olarak yoksul-varıl çelişmesine dayanarak sergilenmiştir. Ana ile oğul Kara Bayram'ın (Yılanların Öcü, Irazca'nın Dirliği) karşısındakiler geleceklere yatırım yapan adamlardır. Amerikan yardımına bağlı kredilerden yararlanarak öğrenim altına traktör çekebilen muhtar hangi siyasal güçlerin bağdaşığı olduğunun bilincindedir. Bir dünya görüşü vardır. Olayları bu dünya görüşünün belirlediği açıdan değerlendirir. "Felsefe okuyan adamda din iman kalır mı?" (Yılanların Öcü, s. 217) diye yakınlıkla bürokrasinin namuslu kanadından yaka silkemekte, parasal büyüme özgürlüğünü kısıtlayan her türlü engeli aşmayı hak

saymaktadır. "Her işin başı sermayedir. Çok möhümdür. Sermayesi büyük olan adam bütün köyü şahsına teslim alır." (Yılanların Öcü, s. 266) düşüncesinin köydeki savunucularından biri olması doğal görünür bize. Tırpan'da köy-kent arasında alış veriş yapan aracı tacir Kabak Musnu, para gücüyle her kapının kilidini açacağına inandığı için, on iki on beş yaşında bir kızı koynuna almayı hak sayar.

F.Baykurt'un romanlarında sermaye-emek çelişkinin, üretim süreci içinde yol açtığı, açabileceği olaylardan çok "paralı adam" mantığının geleneğe yaslanarak kurulu düzene egemen olma isteğinin yarattığı durum ve tepkilerle karşılaşırız. Bu tepkiyi gösteren ya İrazca, Uluguş Nine (Tırpan) gibi kocamış kadınlar, ya da okumuşlar, öğretmenler, kaymakamlar, hekimler) arasında yer yer yoksul-varsıl çelişkinin vurgulayanlar vardır. Direnen kişiler ister istemez, bireysel silahlarla donanmak zorunda kalırlar Baykurt'un romanlarında. Tarihlerinin o aşamasında yalnızdırlar çünkü. Alışılmışın, kabul edilegelmişin varsaydığı haklar karşısında gerçek bir haklılık savaşımının öncüleri oldukları için, yeni bir hak kavramı da geliştirmek onların yiğitliğinin vazgeçilmez görevleri arasındadır. "Bu gidenin en varsıl herifi, en büyük alışverişçisi gelmiş kızına müşteri oluyor, daha ne istiyorsun ulan?" (Tırpan), s. 35) mantığını belirleyen gelenek dinsel kurumu da, çoğunluğu da yanına almıştır. Bu nedenle çoğunluk kendisi gibi düşünmeyenlerin tepki ve dirençleri keskinleştikçe yalnız bırakır. Güçlüden yana çıkar. Kurulu düzenin ahlak anlayışına bağlı gerekçeler arayarak direnenlere yabancılaşır. Onlara deli gözü ile bakarak rahatlamaya çalışır. Kara Bayram'ın (Yılanların Öcü, İrazca'nın Dirliği) bu nedenle anasına, öfkesine, kinine karşın savaşımını yarıda bırakması doğaldır. Ama Uluguş Nine'nin (Tırpan) köyün son kuşak kızlarını "kendinin ne kabahatin var da kendini asiyorsun kız deli?" (Tırpan, s. 147) mantığı ile donatmaya çalışarak varlıklarının bilincini algılamaları için kararlılığı, inadı, direnci de doğaldır. Çünkü yitirecek hiç bir şeyi yoktur Uluguş Nine'nin.

Baykurt'un başarısı romanlarını bir temel olay yörüngesinde oluştururken kişilerini sürekli devinin içinde tutmasıdır. Orhan Kemal insanların üretim sürecine özgü olgular içinde toplumun başat çelişkilerini davranışları ile ortaya koymalarına karşılık, Baykurt'un insanları yaşadıkları küçük yerleşme birimlerinin çelişkilerini vurgulayarak toplumsal sorunları sergilerler. Kaplumbağlar'da Ankara'dan üretime elverişli duruma getirdikleri topraklar üzerinde hiç bir yasal hak tanınmadığını öğrenerek, köyüne dönen Kır Abbas "Kanun, kanun, kanuuun" (s. 334) derkenki öfkesiyle bürokrasi çarkının kağışamışlığını duyumsatır. Aynı köyün başka bir adamı (Battal) XVI. yüzyıllardan bu ya-

na sürüp giden gerçekleri özümsemiş görür:

"650 istiyorlar ev başına. Kuruş isteseler belki, emme lira istiyorlar. Eğer dersiniz ki, Köroğlu aleyhüselam gibi çalkalm dağlara, furuşalım, döğüşelim, ben onda da yokum. Tek başına bizim köy... Tek başına bizim köyün ne kıymeti var? Benim elimde bir av tüfeği, onun elinde makineli, cip, cephan... Üç gün demeden yakalıyor. Efendime söyleyeyim, her halde bu işin çıkarı yoktur. Vardır emme biz bilmiyoruz. Ensemizdeki devlettir. Tırnakları demirden." (s. 347)

Baykurt'un romanlarında hangi katmanda bulunursa bulunsun kadınların önemli yerleri vardır. Tırpan'da Uluguş Nine, "Kim takar kadını, köleyi? Kadın ve kölesi. Kadın doğurur ölümü ye-

ner. Kadın koskocaman ölümü yener de bir kadereni yenemez." (s. 46) diye yakınır ama İrazca'nın gelini Hatçe hiç değilse çocuklarının yazgısını değiştirebilmek için başkaldırısını öğrenmiştir. Oğlunun İmam Hatip Okulu'na gönderilmesine karşı çıkarırken "Sen babasın, ben anayım" (Kara Ahmet Destanı, s. 43) diyerek yalnız kocasına değil, yüzyıllara da kafa tuttuğunun bilincindedir.

Kadın, erkek, çocuk ihtiyar, toprak-sız ya da az topraklı köylüler, ağalar, kasaba eşrafı, bürokrasinin tabana en yakın kesimi, öğretmenler, öğrenciler Baykurt'un romanlarında sürekli devinin halindedir.

Bu insanları tanımak değişme sürecindeki temel sorunları algılayabilen olanağı veriyor.

Yorulдум

*Yorulдум, çok yorulдум
Biraz değil çok yorulдум Ankara'da
On katlı yirmi katlı beton yapılara
Sabah akşam asansörle inip çıkmaktan*

*Yorulдум, çok yorulдум
Biraz değil çok yorulдум Mamak'ta
Tutukevinde demir parmaklıklar ardında
Yaz kış ranzalarda yatmaktan*

*Yorulдум, çok yorulдум
Biraz değil çok yorulдум o şehirde
Çokları çok aldı yaşamda benden
Kimine emeğimi, kimine zamanımı vermekten*

*Yorulдум, çok yorulдум
Biraz değil çok yorulдум Almanya'da
Asfalt caddelerde yürümekten
Altı şeritli otoyollarda gidip gelmekten*

*Yorulдум, çok yorulдум
Biraz değil çok yorulдум Duisburg'ta
Pasaport, vize, oturma izni, işlemler her yıl
Yorulдум yurda uzaklardan bakmaktan*

*Ama yorulmadım hiçbir zaman
O yoksul sevgili gibi dağ başlarında
Karda kalmış, darda kalmış yolcular için
Yazmaktan*

(1988)

Fakir BAYKURT

Fakir Baykurt - Bilder eines türkisch - deutschen Lernprozesses

Johannes FEST

Zu Beginn der letzten 15 Jahre meines beruflichen Lebens hatte mich von einem Tag auf den anderen die Türkeifrage eingeholt: ohne jemals mit diesem Lande, seiner Geschichte und Gegenwart oder seinen Menschen Kontakt gehabt zu haben, befand ich mich von heute auf morgen in einem Bibliotheksprojekt unter mir bis dahin ebenfalls unbekanntem türkischen „Gastarbeitern“ und ihren Kindern in Duisburg. Und in unseren Regalen stand unter den Büchern in türkischer Sprache der Autor Fakir Baykurt mit vielen Titeln an erster Stelle. Entsprechend der Nachfrage und dem Umsatz kauften wir seine Bücher nach Metern. Für einen Deutschen, der kein Wort türkisch verstand, aber genötigt war, sich mit türkischer Literatur, also auch der Lebenswelt zu befassen, aus der sie stammt, ein beklemmender Zustand, aber auch ein zunehmend faszinierendes Abenteuer. Den Autor selbst traf ich dann, ebenso unvorbereitet, 1976 auf der Buchmesse, wo er sich mit seinem literarischen Werk und den pädagogisch-literarischen Absichten vorstellte, mit denen er seinen Landsleuten in die Fremde gefolgt war. Von allen diesen Signalen seiner Existenz war ich so angetan, daß ich mir vorstellte, ihn eines Tages als Mitarbeiter zu gewinnen, was wenige Jahre später gelang, als wir ihn für ein interkulturelles Projekt interessieren konnten, das Deutsche und Türken in dem Gemeinwesen, das ihnen vorgegeben war, einander näherbringen sollte. Das betraf zunächst einmal uns selbst, und so begann ein ununterbrochener Dialog mit Baykurt, der sich ungefochten als eigenständige Persönlichkeit und mit den Statusgewohnheiten eines Erfolgsschriftstellers inmitten derer, etablieren konnte, die sich weit über Duisburg hinaus, den Problemen und Hoffnungen, den Ansprüchen und Rechten der türkischen kommunalen Minderheiten zuwenden wollten. Mir war nach wenigen Jahren der notwendigen literarischen Beschäftigung mit der Türkei der Kopf besetzt mit den alten Klischees zu den Osmanen, zum Islam, zu Atatürk, nun aber auch mit der Frage, warum wir Deutschen uns mit unseren alten Freunden so schwer tun, nachdem sie als Gastarbeiter zu uns gekommen sind, nicht als Diplomaten der Hohen Pforte, nicht als Vertreter einer anspruchsvoll europäisierten Oberschicht, nicht als Studenten aus gutem Hause, sondern in ihrer

Johannes Fest mit Fakir Baykurt

Mehrzahl als Anatolier, als anatolische Bauern, die Arbeit suchten mit Kindern, die Schulen brauchten. Baykurt ist das Kind anatolischer Bauern, deren Leben er in seiner Jugend geteilt hat. Er war Zeuge ihres Schicksals nach dem Befreiungskrieg und in den Aufbaujahren bis in die Zeit, da sich auch die Landbevölkerung nach dem Zweiten Weltkrieg in einem neuen Mehrparteiensystem für ihre Interessen einsetzen konnte. Als Zeitzeuge jener Jahre der ersten Begegnung mit der technischen Zivilisation auf dem Lande, aber auch der Erfahrungen mit der Schnüffelei der neuen Freunde aus Amerika mit McCarthy und seinen Abgesandten, den ersten Konsumwellen der Menderes-Zeit und des besonderen Sozialismus-Verständnisses jener Epoche schien mir Baykurt von Anfang an für eine Annäherung an „unsere“ Türken der geeignete Mann. Er war als Pädagoge der Mann der spezifisch türkischen Kulturrevolution der pädagogischen Reformen, der Alphabetisierungskampagnen, der aufkommenden Gewerkschaftsbewegung, der Befreiung der Frauen aus Abhängigkeit und Unterwürfigkeit gewesen. Er hat den Umbruch in allen Einzelheiten an seinem Platz erfahren, der jüngeren Türken kaum mehr zugänglich, unter den Landsleuten seiner Generation, insbe-

sondere bei einem Teil der Lehrer aber durchaus noch gegenwärtig ist. Für sie waren seine Bücher, seine Filme, seine Lesungen Mittel der Identifikation, der Selbstbestätigung, auch der Rechtfertigung für ihren Aufbruch und ihre Migration.

Auf dieser Bildungsreise mit Baykurt als engagiertem Vermittler begreift dann eines Tages unsereins, ein Deutscher aus beinahe der gleichen Generation, daß es tiefer liegende menschliche Verwandtschaften auch zu Türken anatolischer Herkunft gibt, deren ständige Begleiter zur Zeit Baykurts Hungersnot, Heuschreckenplage, Wassermangel und Infektionskrankheiten waren: Nachkriegselend. Baykurts Vater war 14 Jahre lang Soldat gewesen, bereits in den Rückzugskriegen der Osmanen, im Ersten Weltkrieg und im Befreiungskrieg der neuen Türkei, hatte Verwundungen davongetragen, war taub geworden, hatte viele Gebrechen und starb, als Fakir 9 Jahre alt war. Eine tief sitzende Erfahrung ist es für ihn geblieben, daß er aus einem Lande stammte, das Soldaten zu liefern hatte, während die Bauern in quälender Armut lebten: Anatolien als Reservoir für den Soldatennachschub... Ein junges Leben ohne Vater, in früher Verantwortung als Wasserverkäufer die Familie ernährend, später bei einem

Onkel ausgebeutet und Jahre lang um die Hoffnung gebracht auf das, was andere schon konnten und erlangt hatten: Lesen, Schreiben, Bildung. Als er sich eines Tages aus den angestammten Bindungen löst, betritt er einen Weg, den er nicht mehr verlassen hat.

Baykurt ist nicht das Produkt einer großstädtischen Intelligenzschicht, deren Kinder es von früh an lernen, sich allen wechselnden Ansprüchen anzupassen, sei es zu Hause oder in einem anderen Land. Die Bedingungen seiner Entwicklung waren weniger günstig, sie waren hart und konkret, wenig geeignet, früh Abstand zu finden, sich zu individualisieren. So ist er auch nicht der systematische Analytiker, kein weltkluger poeta doctus, sondern ein anatolischer Erzähler von Geschichten, deren Realismus seine Erfahrung, sein Einlassen auf Erfahrung wiedergeben. Er ist uns aber auch in seinen Büchern wie in seiner Rede als einer vertraut geworden, der erfahren und mit Begeisterung erlebt hat, was es heißt, „ganz unten“ überhaupt anfangen zu können. Kein Wunder, daß ihm dabei der pädagogische Eros zur zweiten Natur geworden ist, die Bemühung um die Kinder, die Mädchen vor allem, deren Entwicklung ihn gerade unter den neuen Möglichkeiten in der Fremde herausfordert. Im Kampf um die Volksbildung war er damals bei den ersten, die sich um Hakkı Tonguç und seine Idee von den Dorfinstituten trafen, den Neuaufbau der Gesellschaft von ihrer Massenbasis her, vom Lande aus. Dieser Ansatz bestimmt Baykurt bei der Erwachsenenbildung noch heute, die er in unserem gegebenen Rahmen betreibt, aber, bitte, unter türkischen Voraussetzungen, nach türkischen selbstbestimmten Bedingungen. Damit ist er natürlich inzwischen auch über das „Dorf“ und die Dorfliteratur hinausgelangt, die er einmal weithin vernehmbar und hoch respektiert als einer ihrer Großen geschaffen hat. Die literarisch tätigen Türken sind zu Hause und in der Fremde inzwischen bei aktuelleren Themen, doch werfen sie Baykurt wohl zu Unrecht vor, seine Figuren glichen noch heute jenen von damals —als sei mit ihnen inzwischen nichts „passiert“. Er aber kennt seine Leute, die wir die Erste Generation nennen. Sie wollten bei sich bleiben, sie haben sich ihr eigenes Kommunikationsnetz geschaffen. Dabei war Baykurt eine zeitlang ihr Gewährsmann, dessen Romane sie, mit Konservenringen zusammengehalten, auf ihren Schränken stehen hatten. Ein Fachmann hat einmal gesagt, das literarische Werk Baykurts gebe mehr her als soziologische Analysen, wenn man sich für die türkische „Innenseite“ interessiere. Mit wenigen Ausnahmen fehlt uns hierzu der sprachliche Zugang. Aber es war Baykurt selbst, der für uns dieses Puzzle-Spiel anführte, bei dem sich uns allmählich ein Bild der Türkei zusammensetzte, seiner Türkei. Denn zweifellos steht er nicht

außerhalb seiner Generation, und so war es immer angeraten, ihn hier nicht für mehr in Anspruch zu nehmen, als er nach seinen Voraussetzungen leisten konnte.

Die Thematik seiner Bücher hat ihn eines Tages in den Augen einiger türkischer Leser, die deutsch lasen, in die Nähe von Heinrich Böll gerückt. Bei diesem allein in der neueren deutschen Literatur glaubten diese Leser die Situation und Probleme wiedergefunden zu haben, die den von ihnen erlebten entsprachen: Krieg, Elend, Exodus, Entwurzelung, Entfremdung, gefährdete und zerstörte Ehen und Familien, vernachlässigte Kinder usw. Was der Krieg der Türkei erspart hatte, wurde von der Wanderung aufgeholt und bis hierher als Erfahrung mitgebracht. Baykurt hat versucht, dieses über viele Länder reichende Schicksal seiner Landsleute niederzuschreiben, und er hat sie und ihre Kinder angeregt, sich selbst durch Schreiben von diesem Erfahrungsdruck zu befreien. Hier liegt die Stärke dieses ungewöhnlichen Mannes: in der individuellen Entwicklungshilfe, in der Überredung, der Befreiung zu Lernerfahrungen, im Insistieren darauf, daß jeder Mensch kreativ sein kann, wenn er die Gelegenheit dazu er hält. Hier hat Baykurt manches Wunder bewirkt und Dankbarkeit erfahren. Alles dies gehört in den Zusammenhang jener frühen Phase, als sich die Türken auf

sich selbst, ihr Herkommen, ihre kulturelle Vielfalt zu besinnen begannen und Autonomiebestrebungen laut wurden, denen er sich landesweit zur Verfügung stellen konnte. Er lebt unter uns sein überaktives Leben, seine Existenz als berühmter und verehrter Schriftsteller, als anerkannter Hoca fort, dessen Herz zwar „links“ schlägt, der aber gelassen die traditionellen Huldigungs- und Umgangsformen hinnimmt, da sie ihm nach der Meinung seiner Landsleute zukommen. Seine erfahrene literarische Reizhörigkeit funktioniert wie ehemals in bestimmter Richtung, in bestimmten Bildern, bei bestimmten Anlässen, mit bestimmten Erwartungen: Jede Alltagsbegegnung wird auf ihre literarische Tauglichkeit abgeklopft, auf Verwertbarkeit für Texte und Lesungen überprüft. Ein Leben als Erzähler und Romancier, das sich von Anfang an in pädagogische Praxis hat umsetzen lassen, wie bei vielen Autoren dieser Statur. Man muß seine spezifische Identität, seine kreative Individualität in Betracht ziehen, wenn man Baykurt gerecht werden will, denn: ein Autor ist ein Autor ist ein Autor... Aus einer ersten Begegnung vor mehr als 10 Jahren ist eine fruchtbare, von gegenseitiger Achtung getragene Zusammenarbeit, ein Fortdauernder Lernprozeß, eine überraschend persönliche Ergänzung, eine Freundschaft geworden.

Desen: Abidin Dino

60. Yılında Fakir Baykurt'la Başbaşa

Söyleşi: Dergi REDAKSİYONU

Aydın Yeşilyurt: 60 yılı geride bıraktınız. 60 yıl gerilere gitsek, bize o günün bir panoramasını, toplumsal-politik yapısıyla birlikte, çocukluğunuzu anlatır mısınız?

Fakir Baykurt: Başka insanların yaşamını öğrenmeye çalışırken de, çocukların önemli bir temel olduğunu düşünürüm. Pek çok yönelmeler o dönemde ortaya çıkıyor. Benim çocukluğum ana gözetiminde geçti. Babamı Yemen'e göndermişler, uzun savaflara katılmış, tutsak edilmiş, yaralanmış, 14 yıl sonra dönmüş Akçaköy'e. Geldiğinde yaşlı, yorgun bir adammış. Ben 8 yıl sonra dünyaya gelmişim. Dikkatimi ilk çeken, ıssızlaştırılmış bir köy. Ne bağ bahçe, ne doğru dürüst tarla tapan. Babam durmadan tarla mahkemesi kovalıyor. Köyümüz o zaman Denizli'ye bağlı. Bugünkü ilçemiz Yeşilova, Acıpayam'ın bir bucağı, Satırlar. Babam 18 saat yürüyerek Acıpayam'a gidiyor. Okuma yazması yok. Mahkemeye bir daha ne gün geleceğini yazıp veriyorlar eline. Onu okutmaya üç saat ötedeki köye gidiyor. Bazan vaktinde, bazan çok erken gidermiş. Mahkemede söylenen sözleri bilmediğinden, çoğunu yitirmiş. Böylece az topraklı babam, daha az topraklı olmuş. Yorgunluğunun yanında küskünlüğü de vardı. Tüfeğini alır ava giderdi. İşe güce bakmazdı. Kafasına ne estiyse onu yapardı. Bu yüzden işlerle anam bışetmeye çalışırdı. Beş kardeş babamın sağılığında dünyaya gelmişiz. Yemen'de yanında top patladığından kulağı duymazdı, sağıklı değildi. Erken öldü. Altıncı kardeşimiz üç ay sonra dünyaya geldi. Anam, 40 yıl evlenmeden, altı çocuğı büyütmek için sabah çıkar oduna giderdi. Öğleyin tarlaya. Çünkü başka iş yok, kazanç yok.

Babam öldüğünde 9 yaşındaydım. İki yaş büyük abim de işlere yardım edecek kadar güçlü değildi. Kardeş kardeşe bakardık. İki kez zehirli sıtma geçirdim. İlaç yok. Böyle bir ortamda büyüdük. İşe girmemizi isterdi anam. Sıtmanın yarattığı zayıflık yüzünden, onun istediğı kadar atılan olamazdım. Beni döveren sık sık konuşurdu: "Bir iş gördüğün zaman kaçmayacaksın, geri dönmeyeceksin, yapacaksın. İyisini yapacaksın. Olursan el beğensin, olmazsan yer beğensin!" Bunlar benim yetişmemde iyiye dönüştü. El içine çıkacak iş yapma görüşünü böylece kazandım.

Babam ölünce başka köydeki dayım

Dergi yazı kurulu ile Fakir Baykurt bir arada. Ayaktakiler: (soldan sağa) Selçuk Uzun, Aydın Karahasan, Selçuk Ceylan. Oturanlar: Serol Teber, Mevlut Asar, Fakir Baykurt, Aydın Yeşilyurt, Necile Deliceoğlu.

çıkıp geldi: "Abla! Sen bunlara bakamazsın, Tahir'i ver bana!" Adım Tahir'di o zaman. Zekalı değilsem de zekalı olmaya gayret ediyordum. Kardeşlerim arasında öne çıkıyordum. Dayım dokumacı idi. Bana sanat öğretecekti. Aldı götürdü. Üç yıl kereste kaçakçılığı yaptık. İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında onu yeniden askere aldılar. Köye kaçtım, kaldığım yerden ilkokula gridim. Yeşilova'da İlkokulun dışında okul yok. Bu sırada Köy Enstitüleri açılmış. 1943'te Isparta-Gönen'dekine girdim. Hem tarım, marangozluk, demircilik, hem de kültür dersleri görüyorduk. Dört buçuk ay sonra bizi sınava soktular. Kazandım, üst sınıfa atladım. Dayımın köyünde yitirdiğim yıllardan birini kurtardım.

Aydın Yeşilyurt: Nasıldı Enstitü'de durum?

Fakir Baykurt: Köy Enstitüsü'nde ilgi çekici bir eğitim düzeni vardı. Kültür derslerinden başka özgür okumalar yapardık. Bu saatlerde Türk yazınından, dünya yazınından yapıtlar seçip okurduk. Öğretmenler arada dolaşır, bilmediğimiz sözleri sorardık. Pazartesileri Türkçe öğretmenimiz dergilerdeki

önemli yazılardan haberler veriyordu. Öykü ve şiir yarışmaları açılıyordu.

Köy okulunda şiir yazmaya başlamıştım. Geleneksel halk şiiri türünden olan bu şiirlerimi topladığım defteri Enstitü'ye getirmiştim. Yarışmalara katıldım, önce ikinci, sonra birinci oldum. Nazım Hikmet'i, Sabahattin Ali'yi, Panait Istrati'yi, Marksım Gorki'yi, Yakup Kadri'yi tanıdım hemen. Orhan Veli'yle arkadaşlarını da izliyordum. Milli Eğitim Bakanlığı dünya yazınından klasik yapıtların çevirisini yapardı. 1200 kadar çıktı. Bunları okuyabilmek için kitaplıkta sıraya girmek gerekirdi. Müthiş bir hazinenin varlığını anlayacak kadarını okuyabildim. Köy öğretmenini çıktığımda biriktirdiğim kitaplar büyük bir maya oldu. Köy öğretmenliğimde boş vakitlerimde bir yandan okuyor, bir yandan yazıyordum. Bu arada öykü ve roman denemeleri geliştirmeye başladım.

Aydın Yeşilyurt: O yıllarda Köy Enstitüleri'nde yoğun bir edebiyat ortamı var. Şimdi böyle bir çaba gözlenmiyor. O zamanların Türkiye'sinde bu durum nasıl yaratılmış?

Fakir Baykurt: Bugün karşıdan bakarsan daha çok öğretmen, okul, araç gereç

var. Ama verim yok. Olanaklardan yararlanma, gelişme yok. Sadece öğretmen mi yetiştirir insanı? Ben bu kanıda değilim. Öğretmenin kilit rolünü bildiğim halde. Öğrencinin yetişeceği ortamı düzenleyip, ilgisini uyandırmak önemli. Bu havayı yaratmak, bu yolu açmak önemli. Köy Enstitüleri yukarıdan iyi ayarlanmış. Çalışma programını yapanların başında Tonguç var. Her güne bir buçuk saat özgür okuma koydurmuş. İlk ciddi kitabı Köy Enstitüsünde okudum. Öğretmenlerden şunu okuyun diye bir söz duymadım. Nazım Hikmet'i arkadaşlardan öğrendim. Kitapları orada da yaktı. Kitaplıkta yoktu. Abisi öğretmen olan bir arkadaşın köyüne gittik aşırıp getirdik. Teker teker o kitapları kopya ettim. İnsan o tablo içinde ne öğreneceğini, ne yönde ilerleyeceğini buluyordu. Örneğin, hiç bir öğretmen yazı yaz demedi bana. Yarışmalar açılyordu. Biz de istekle katılıyorduk. Pazartesi günleri dergilerden haberlerin yanı sıra, öğrencilerin yazdığı şiirlerden, öykülerden örnekler okunurdu. Seçilen yazılar Hasanoğlu'nun çıkan Köy Enstitüleri Dergisi'ne giderdi. Dergilerle ayrıca biz kendimiz de şiir gönderirdik.

Öğrenciyi yüreklendirici ortam olmazsa, okuyanın elinden kitaplar alınır, o zaman gelişme sakatlanmış olur.

Serol Teber: Bu ortam değişikliğini neye bağlıyorsunuz? 30-40 yıl önceki durumu bugün ile karşılaştırırsanız gerçekten bir uyumsuzluk var?

Fakir Baykurt: Ortam değişikliği bütünyle siyasal. Türkiye 1945'te çok partili yaşama geçti; hemencecik de Batıya katıldı. San Francisco Konferansı'na giren uluslardan biriyiz. Konferanstan sonra DP kuruldu, gelişti. DP Köy Enstitüleri'nin yurda yararlı değil, zararlı eğitim kurumları olduğunu ilan etti. Sadece Köy Enstitüleri değil, yazın, düşün alanındaki çalışmaların hepsi kötülendi. Aydınlar da yeterli tepkiyi gösteremediler. Böylece öğrencilerin yetiştirilmesi geriledi.

Aydın Karahasan: Cumhuriyet, Osmanlı yönetimine bir tepki olarak kuruldu. 1950'yi de Cumhuriyet'e bir tepki olarak görebilir miyiz? Doğuya özgü bir demokrasi biçimine yöneldiği halde 10 yılda bir tökezledi. Dincilik, şeriatçılık, Cumhuriyet'e tepki olarak çıktı. Toplumsal gelişme sürecindeki zikzakları nasıl değerlendiriyorsun?

Fakir Baykurt: 1950'ye kadar olanlar zaten çok anlamlı. 50'nin başı 46 seçimleridir, onun öncesi 45'tir, yani San Francisco Konferansı'dır. Biz Amerika'nın yanına geçmekle, siyasal bloklaşmada anti komünist bir devlet olduk. Sanki Türkiye büyük bir komünist tehlikesine düşmüştü. Türkiye komünist olmayacak diye, yangın söndürür gibi, sol olmayan düşünceler bile söndürülmek istendi. Gerçekçi edebiyat ne yaptı ki? Toplu-

mun, özellikle köyün gerçeklerini yazıyordu. Bunlar üzerine yazdığın, çağdaş, ilerici, batılı anlamda demokratik olanı söylediğin zaman bile, komünist ilan ediliyordun. Köylü zorunlu olarak giydiği şapkayı sola yıkarsa, solcu oluyor, kötü; sağa yıkarsa, iyi. Böyle biçimsel bir anti-komünizm, ama içeriği yukarıdan ayarlanmış bir antikomünizm. Bu, bütün topluma şırınga edildi. Orduya da... Kemalist ordu antikomünist oldu. Antikomünizm Kemalizm oldu çıktı. Atatürk'ün söylediği sallanan o ünlü sözün her yere yazıyorlardı. Sonradan Atatürk'ün olmadığı kanıtlandı hani...

Aydın Yeşilyurt: Sizin yazma eyleminiz okullarda başladı. Dergilerden başlayarak "Fakir Baykurt" olarak ortaya çıkışınız nasıl oldu?

Fakir Baykurt: Köy Enstitüsü'nde şiir büyük bir tutkuydu bende. Öğrenciliğim sırasında ne sınıfta kaldım, ne yazıp not aldım. Gene de derslerden arasında kaçamak yapardım. Günde iki şiir yazdığım olurdu. Şiir okumaktan da büyük tad alırdım.

Serol Teber: Aklınızda o dönem yazdığınız şiirlerden var mı?

Aydın Karahasan: Kara Öküz'e yazdığın şiir. İlk dizelerini ezbere biliyor musun?

Fakir Baykurt: "Üç yüz liradır değerini / Seni her yerde överim" gibi şeylerdi. O şiirlerin bir bölümü elimde. Belki bir kitap yaparım. Şiir çabalarını öğretmen olduktan sonra da sürdürdüm. Sonra öyküler yazmaya başladım. Yerli yazarlarla birlikte dünya klasiklerini de okuyunca anladım ki yazın işi sadece bir heves işi değildir. Onu tıpkı bir görev gibi anlamak gerekirdi. Tabii o zaman yazmak, hemen bir toplumsal sorumluluk oluyor. Köylülerin toplumsal koşullarını, ruhsal dünyalarını, ilişkilerini açıklamak, duyurmak gerekiyor. Bunu şiirle yapamayacağımı anladım. Bu kez eskiden okuduğum romanları, bu işin inceliklerini öğrenmek için yeniden okumaya başladım. Romanların planlarına, giriş çıkışlarına, olayların betimlenmesine bakmaya, kavramaya başladım. Öğretmen çıktuktan sonra roman tasarılarımın temelini attım. Enstitüdeyken dergilere yazı gönderdiğimizde pul koyardık zarfın içine. "Bize karşılık verin!" diye zorlardık onları. Köy öğretmeni olduğum yıllarda Varlık'a, Yeditepe'ye, Yücel'e girdim. Orhan Veli Yaprak'ı çıkarırdı. Ona girdim. 1942'lerde şiire başladım, 1946'da ilk şiirim, 1955'de ilk öykü kitabım çıktı. Arada 10, 11 yıl var.

Necile Deliceoğlu - Aydın Karahasan: Enstitüden ayrıldıktan sonra kimlerden yardım gördün?

Fakir Baykurt: O günün belli başlı yazarlarıyla kendim ilişki kurdum. İlhan Tarsus'la, Vedat Günyol'la, Samim Ko-

cagöz'le... Vedat Günyol'a konuk geldim. İstanbul'da o zaman "Yücel"i çıkarıyorlardı. İstanbul'da bir de "Edebiyat Dünyası" dergisi vardı. Yönetmeni Sabahattin Hüsnü idi. Çağrıldılar beni, gel tanışalım görüşelim. Ankara'ya, İzmir'e de gittim. İzmir'de Samim Kocagöz'le tanıştım. Bence Vedat Günyol büyük bir fakültedir. Müthiş birikimin insanı, büyük bir eğitimcidir. İnsanı, insanın değerini bilir. Sonra o bana Peride Celal'i buldu. Peride hanım Sabahattin Hüsnü'yle birlikte bana üç yıl gazete, kitap gönderdi. İlhan Tarus öykülerim hakkında rapor yazdı. Samim Kocagöz'le Söke'ye gittik. Çiftliği gezdik. Onun yazın çalışmalarını kavramaya, bazı kuralları, bilgileri kapmaya çalıştım. Bu tutku sende başlayınca adanmışçasına gidiyorsun işin üzerine. Bu yüzden TÖS kurulurken, yazı işlerinden kopararak götürüldüm yönetim kuruluna. Milletvekili ol dediler, delegeler, temsilciler geldi, süreklili reddettim. Kesin olarak bu alanda kalacağım, bu alan önemlidir dedim; ama TÖS'ün önüne koyduğu görevi geri çeviremedim.

Aydın Yeşilyurt: Evet, bir de TÖS dönemi var Hocam. Yazar kişiliğiniz kadar önemli. Sizin kişiliğiniz bu dönemin öğretmen hareketiyle birleşti. Bu dönemin bir değerlendirmesini isteyebilir miyiz?

Fakir Baykurt: TÖS, Türkiye öğretmenlerinin yolu kesilmiş örgütlenme biçimidir. Hem önceden, hem sonradan sık sık kesilmiş, hâlâ da kesilip duruyor biliyorsunuz bu yol. Çoğunluğu halk çocuğu olan öğretmenler, yoksul halktan, emekçiden yana tavır alıyor, meslek ağırlıklarını onlardan yana koyuyor, bu da egemenlerin işine gelmiyor.

1965 ile 71 arasında kapsar TÖS dönemi. 1961 Anayasasında kamu personelinin de artık sendika kurabileceği, bir hak olarak doğunca, o zamanki Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu tüzük ve benzeri kuruluş hazırlıklarına başladı. Ancak 1965'de yapılabilen kuruluş toplantısında kimlerin yönetici olacağını da el altından saptadı. Anadolu'dan gelen temsilciler buna tepki duyarak beni kurucular arasına aldı. Ankara köylerinde ilköğretim müfettişi olarak çalışıyordum. Federasyon çalışmalarını izliyor, eleştiriyordum. Kuruluş toplantısında yönetime seçildim, genel başkanlığa getirildim. Yüz kurucu ile çıktığımız yolda altı yıl çalışabildik. Seksen bini bulan öğretmenle olağanüstü yararlı, değerli, güzel çalışmalar yaptık sanıyorum. İktidarlar dehşetli ürküyorlardı bizden. Bölebilmek için gerici ya da kademeçi sendikalar kurduyor, kurulmuş olanları destekliyor, koruyordu. Altı yılda sendikalarla, halktan yana partilerle halk katmanlarından büyük bilinçlenme aşamaları gerçekleştirildi. Yasal yollardan TÖS'ü boğamayacaklarını anladılar; 72'de Anayasanın ilgili maddesini kaldırıp öbür kamu personel sendikalarıyla

birlikte kapattılar. 12 Mart sıkıyönetimi pek çok arkadaşla beni gözaltına alıp tutukladı. TÖS'ün mal ve para varlıklarını devrederek TÖB-DER'in kurulmasına yol açmaya çalıştık. Tutuklanmayan arkadaşlarımız bunun için çabalar harcadı. On yıl tamam olmadan TÖB-DER'in yolu da kesildi. Darbeci generaler Demirel, Erbakan, Türkeş hükümetinden daha sağ bir hükümet kurdurup temelli yokedene değin ezmek, ezdirmek istediler öğretmenleri. Mahkemelerde beraat ettiği halde örgütlerimizi sürekli kapatıyorlar. Öğretmen örgütlenmesi kaçınıcı kez görüyorsunuz, sıfırdan başlıyor.

TÖS çok iyi bir başlangıçtı. İyi de geliyordu. Meslek sorunlarını inceleyerek yayınlara başlamıştı. Şüralar topluyordu. Uluslararası ilişkileri düzene sokuyordu. İlk sendikamızdır TÖS. Altı yaşında boğulmuştur. Yaşama olanağı bulabilseydi bugün, özellikle yeni öğretmen kuşakları elinde, her bakımdan serpilip gelişmiş, hem ulusal, hem uluslararası düzeyde saygın bir meslek kuruluşu olacak, öğretmen, öğretmenlik ve yurt sorunlarının çözümünde etkin rolünü sürdürecekti.

Aradan bunca zaman geçti. TÖS anımsanıyor. Acı, buruk bir hoşnutluk duyuyoruz bundan hepimiz. Yeni öğretmen kuşakları vefa ile anımsıyorlar bizi. Zaman zaman aşırı överek mahcup da ediyorlar. Dilerim ilk ele geçirecekleri olanakla, parçalanmadan, Türkiye öğretmenlerinin bir daha yıkılamayacak örgütünü kurup yaşatmayı başarırlar.

N. Deliceoğlu: Gene yazın alanına gelelim. İlk romanın nasıl doğdu?

Fakir Baykurt: İlk romanım Yılanların Öcü biliniyor ama bundan önce de roman yazdım. Acemilikler içeren bir romandı. Daha sonra yazdığım bir romanda da aynı duyguya kapıldım, yayınlamadım. Yılanların Öcü ilerki yıllarda oldu. Ali İhsan Beyhan adlı Türkçe öğretmenimi hep anımsarım. Onun bana hâlâ örnek olan yöntemleri vardı. Eğer sistem elverişliyse, öğretmenin rolü işe yarıyor. Daha o zaman roman yazmam gerektiğini düşünüyordum. Zola'yı, Balzac'ı, Gorki'yi okuyorum, acaba bunu nasıl köy dünyasına uygulamam diye düşünüyorum. Yılanların Öcü'nü yazacağım zaman, çok roman, çok roman kişisi tanıyorum. Önce öykü gibi yazdım. İsparta'da çıkan "Demet" dergi sinde yayınlandı. Sonra roman yapmam gerektiğine karar verdim. Yedeksubay Okulu'nda talime çıkıyorum. Roman kafamda. Bir bayram iznine gitmedim. Bitiririm sandım. Geçtim başına, bitmedi. Assubay Hazırlama Ortaokulu'na öğretmen olarak Konya'ya gittim. Orada çalıştım ve bitirdim. Tam o sırada Cumhuriyet gazetesinin Yunus Nadi yarışması açıldı. Gönderdim, birincisi oldum. Okurlarımla tanıştım. Daha sonra Remzi Kitabevi yayınlayınca tanınmış

bir yazar oldum. Yılanların Öcü neden tuttu? Seçici Kurul'a bakmak gerek. Kurul'da Halide Edip, Yakup Kadri, Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Kemal, Behçet Necatigil, Haldun Taner, Vâlâ Nurettin var. Ön kurulda ise Cevat Fehmi Başkurt, Yaşar Kemal, Vahdet Gültekin, Selmi Andak yer alıyor. 9 üyeden 7 oy alarak birincisi oldum. İkinci Yusuf Atılgan'dı. Aylak Adam'la katılmıştı. İki romanın yönleri ayrıdır. Yılanların Öcü toplumsal - gerçekçi, Aylak Adam bireysel - gerçekçi. Seçici Kurul pek uzun tartışmadan sonra ödülü bana verdi. Bu tartışmalarda Orhan Kemal'in çıkışlarını bilirim. Cumhuriyet'te yayınlanmaya başladıktan sonra okurlardan tepkiler, yankılar geliyor, okumayacak insanlar okuyordu. Hakkı Tonguç, Ceyhan Atıf okuyordu. İlk romanım böyle ortaya çıktı.

A. Karahasan: En çok tartışılan konulardan biri köy romanı, şehir romanı, işçi sınıfı romanı, toplumsal - gerçekçi roman konusu. Köylüler Balzac ve Tolstoy'da da var. Anna Karenina'da bir yer: "Köylülük öyle bir durumdur ki, kala kala bir Rus köylüsü ile Osmanlı köylüsü kaldı en geri" diye. 1870'lerde yazılmış. Tolstoy Rus mujiğini "insanla maymun arası bir tip" diye tanımlar. Cumhuriyet döneminde, daha sonraki yıllarda köylülerin maddi durumu iyi-kötü düzeldi. Köylülük kavramının romana, edebiyata yansması, şehirdeki tiplerin, romanların dışlanması anlamına mı geliyor? Bir romancı olarak bunu nasıl değerlendiriyorsun?

Fakir Baykurt: Ben önce Anadolu'da tanıdığım köylüleri insanla maymun arası düzeyde görmüyordum. Tarihsel olumsuzluklardan ötürü okutulmamış, geri bırakılmıştır. Gene de bu insanların Tolstoyca betimlenen mujiklerden ayrı, espri yapan, alay eden, hesap soran, düşünen, az çok tepki gösteren insanlar olduğunu çok erken yaşta kavradım. Maddesel açıdan geridirler, ama düşünsel dünyaları o kadar geri değildir.

İkincisi, köylünün yaşamını yazmak bana ciddi bir görev olarak göründü. Esası köylü Türk toplumunun. Türkiye'de bunu görmeyen, bunu ele alıp işleme-ye bir yazın yazın olamaz. Köylünün şikayetlerini, isteklerini, toplumsal-siyasal, kültürel ilişkilerini ele alıp işleyerek günyüzüne çıkarmak gerekir. Yeni yazın yapıtlarını bunlarla yazmak, gerçekleştirmek gerekir. Yazarken bir çok ölçüler çıkıyor önümüze. Baş ölçü klasiklerdir. Klasikler bizim yazın bilincimizi geliştirdi, düzeyimizi yükseltti. Ben klasiklerle dünya yazınının geldiği çağdaş açılardan bakmayı kavradım. Köy romanı adı konduğu zaman ikna olamadım. Bu adlandırma yazın bilimcilerinin, tarihçilerinin işidir. Onlar bu sınıflandırmayı, ortaya çıkan romanları inceleyebilmek için yapıyorlar sanıyorum. Ben

yaptığımız için yazın, yani edebiyat olduğu kanısındayım. Biz köyü sadece köylü olarak değil, bilincimizle de biliyorduk. Önümüzde birtakım önyargılar da vardı. Bunlara teslim olmadık. Sürekli didiştik beynimizle. Biz roman yapıyoruz. Bu toplum büyük çoğunluğu ile köyde kümelenmiştir. Bu bir bakıma Türkiye'nin açmazıdır. Yani Türkiye köyü çözümlenmeden ileriye gidemez. Köylülüğü kaldırarak mı gidecek? Hayır, asla o kanıda değilim. Köylülük planında ilerleyerek katılmak, o noktada uyuma girmek. Köylülükten temelli çıkarsak hangi çöllerle düşeceğimizin ayırında olmalıyız. Köylülüğün olumsuzlukları vardır, bunları giderdiğin zaman güzeldir. Türkiye köylüsü insanla maymun arası düzeyde değildir. Türkiye köylüsü insandır. O tez Tolstoy'dan da gelse doğru değildir. Köylülerimiz çağın gerisinde yaşıyor ama onlarla politika, insanlık sorunları üstüne konuşabilirsiniz. Biz, köylülük ağır basıyor diye romanlarımızda köylülüğü öne aldık. Köylüler de insandır diye onları roman kahramanı yaptık. Bunu yaparken şehirli yurttaşlarımızın sorunları yoktur, onların romanı olmaz gibi bir saplantıya da düşmedik. Üstelik Türkiye'nin şehirlerden gelmiş pek çok yazarı vardır. Önce köylü insanın romanı, sonra şehirlininki gibi bir politikamız da olmadı. Biz köylünün romanını yaptık, yazdık.

Mevlüt Asar: Bu yola yazınsal değil, politik bir kaygıyla geldin. Bu bir yerde politik tercih. Cengiz Hüseyinov, "Ben kalktım Azerbaycan'dan Moskova'ya gittim. Rusları, başka ulusları tanıdım. Kendi ulusumda beğenmediğim bazı yönleri saptadım. Bunları anlatıttım." der. O halkı eleştirmek küçümsemek değil, aslında yükseltmek. Ama kahramanların hep olumlu tipler. Ve onlara birtakım politik görevler yükliyorsun. Köylülüğü bu yönüyle "popülist" bir yaklaşımla onu kendi içinde yüceltmek, yükseltmek yerine, eksikliklerini ona göstererek yapmak gerekli; bu yolu izlemek daha iyi değil miydi?

Fakir Baykurt: Her yiğidin yoğurt yişi ayrı. Her romancı da ayrı. Köylü toplumundan gelen bir romancının işi nedir? Benim için canalcı sorun bu. Senin dediğine idealizasyon diyorlar. İdealle ettiğin zaman hangi çukurlara düşersin, biliyorum. Türkiye köylüsü pek çok kusurları ve olumsuzlukları yanında, pek çok olumlulukları olan bir köylüdür. Bu Anadolu'nun tarihinden geliyor sanıyorum. Evet bu insan okumaz, yazmaz, okullara gitmemiştir, gene de önceki kuşaklardan birtakım yetkinlikleri devralarak, özümlemiş, geliştirmiştir. Bunun pek çok olumlulukları vardır. Örneğin bu insan yılmaz, bükülmez, başarısızlığa, karamsarlığa, felaketlere teslim olmaz. Biz bunları olumluluk olarak gördük. Bu insanın olumlulukları varsa onu sen romanında, öy-

luyor, tamam! Kurtuluş romanlarda, romancıların başına alınan dinsel kitap sözlerinde değil, çok derinlerde, anlıyor musunuz? İyisi mi biz gene de gerçeği saptayalım.

Serol Teber: Saptarız ama olumlu değil.

Fakir Baykurt: Gerçek bu. Değiştirilmesi gereken gerçek. Önce doğru saptanacak.

Serol Teber: Gerçek ama olumlu değil. Anadolu'nun müziği saz ama güzel değil. Müzik değil. Bunu söylemek negasyonda bir şeyi beirlemek midir acaba?

Fakir Baykurt: Anadolu'nun müziği sazdır ama, onun gerçeği saz değildir. Onun gerçeği şu: Anadolu insanı siyasal felaketler üstüne çıktığı zaman susmaktan başka bir seçenek vermeyen bir örgütsüzlük içinde. Yalnız başına köylülerin kurtulması diye bir şey yok. Kaç yüz bin üyeli Türk-İş direnmeyor, DİSK'i kolayca susturuyorlar. Köylüler kaç yazar o zaman? Ama bu durumda köylülerin susuşu dinamik bir susuştur. Yaşamı bekleyeceksin, ne kadar geldiyse o kadar götüreceksin. Temelli böyle demek istemiyorum. Ama gerçeğimizden temelli kopma hakkına da sahip değiliz. Gerçeğimiz çirkin de olsa gerçeğimizdir. Yüzyılımız kahramanlar yüzyılı değil ayrıca. Belki Koroğlu zamanında bireyler kahramanlığı vardı. Şimdi kitlelerin örgütlü kahramanlık gösterebildiği çağdayız. Ama bizimki gösteremiyor. Benden idealizasyonlar mı bekliyorsunuz, yoksa gerçek saptamalar mı?

Serol Teber: Köylülüğü savunur hale gelme olumsuzluğunun altını çizmek istiyorum. Anadolu köylüsünü olumsuzlamak, kültürünü, müziğini, masalını yüceltmek, yoksamak anlamında değil, onu olumlar hale geldiği zaman örnek haline getirmek demektir bu.

Fakir Baykurt: Ben yüceltmenin içinde büyüdüm, ama yüceltmenin karşısındayım. Durmadan altını çiziyorsunuz ama ne suçu var ki köylülüğün, köylünün? Sazın ne suçu var ki? Masalların ne ayıbı var ki? Bu masallar ne kralların, ne sultanların, ne de Kenan Evren'in yanındadır. Halkın isyanlarını, özlemlerini dile getirirler. Romanlarımda siyasal kavga vardır. Bu kavga insanların kurtuluş şansı henüz yoktur. Tarihsel gerçek olarak da yoktur. Köylülüğün yanında hat-ta önünde işçi sınıfı yoktur. Bu başka bir birikimdir. Mutlaka olacak diye henüz olmamış bir şeye düşüncemizi iki seksen yatıramayız. Biz şu anda gerçekçi mesajlara muhtacız.

Aydın Yeşilyurt: Romanlarınızdaki kadın tipleri mücadeleci. Bu bilinçli bir seçim midir? Türk kadınına yüklenen, farzedilen bir görev midir?

Fakir Baykurt: Bizim yaptığımız yazın'ın bir özelliği de tepki yazını olmasıdır. Nazım Hikmet kadını betimlerken soframızdaki yerinin öküzmüzdün sonra geldiğini söyledi. Onu sevdiğim halde ben bu kanıda değilim. Köy dünyasında kadının yeri öküzdün sonra değildir. İrazca, Ulukuş, Elif erkeği ile başbaşa gider, kimi zaman da geçer düşünce olarak, özlem olarak. Kadının tek başına böyle fırlayıp çıkmasıyla bir kurtuluş olacaktır demem. Demedim. Ne kadarı gerçekse o kadarını söylemeye çalıştım. Toplumun gerçeği benim gerçeğim oldu bir bakıma. Yılanların Öcü için Orhan Kemal'in saptaması "İrazca aynı zamanda yön de gösteriyor" biçimindedir. Bence kadınımlar ileri çıkıyor, ama erkeğinden çok ileriye çıkmıyor. Erkeği neden o kadar çıkamıyor? Erkeği alıp okula, camiye, kışlaya, karakola götürüyorsun, kadından çok. Erkeği askere, devlet dairesine götürüyorsun. Erkeği kendi yöntemlerine göre eğitiyorsun. Erkek eğitilmiş olarak belli uyumları gösteriyor. Kadın bunlardan geçmediği için gösteremiyor. Kadının o derece doğal tepkici olmasının nedeni, erkeği kadar eğitilmemiş olmasındadır. İğdiş edilmiştir. Kurtulma ne kadının tek başına o derece olumluluklar biriktirmiş ve göstermiş olmasıyla, ne de erkeğin tek başına kurtuluşudur. Kadın ve erkek sorunundan çok işçi sınıfının da içinde, başında olduğu toplumsal bir dönüşümdür kurtuluş. Bu olmadıkça kurtuluş olamaz. Politikayı iktidar amacını da koymuş olarak görmek gerekiyor. O zaman belki kurtuluş olabilir. Kurtuluş kolay değil.

Mevlüt Asar: Edebiyata, sanata politik bir işlev yükleyince, bunu belli ölçüde de sınırlı tutunca "gerçeği olduğu gibi yansıtmak" ayrıntı da değil ama özünde varılan bir noktada gerçeğin saptanması, bu sanatın senin vermek istediğin politik işlevini yok saymıyor mu, bir yerde çelişkiye düşmüyor mu?

Fakir Baykurt: Yok saymıyor. Bir çelişki söz konusu değil benim için. Benim için önemli olan toplumsal koşullar içinde, köylülük koşulları içinde olan insanın durumu. Köylülükte tek başına bayrak açıp kurtulmak diye bir şey yoktur. Kurtuluş işçi sınıfının öncülüğünde kurtuluştur. Kuramsal olarak da buna inanıyorum. Köylü insan erkeğiyle, kadınıyla bugün kurtuluş özlemine kulak kabartıyor. Ancak bütünüyle bir harmoni ortaya çıkmıyor. Çıkmadığı zaman da bu gerçeği görmezlikten gelemiyorum. Benim ele aldığım köylüler ne derece ileriye gidiyorlar? Buraya kadar. Kadınlar daha çok ileri gidiyor, çünkü onlar iğdiş edilmemiştir. Akli başında ileri atılımların daha çok görevlisi, sorumlusu olan öteki etkenler hazır olunca kadar bu varlıklarını gösteriyorlar. Bu çelişki değil. Tam tersine gerçekçiliktir. Doğru yazını gerçek yazın olarak tanımladığım zaman yanlış düşmediğim kanısındayım. Benim için düşünerek,

olması gerekenle olanı resmetmek isteyen ressam gibi çalışmaktır. Toplum sıçramak istiyor ama, sıçrayamıyorsa ona ayakbağı olan gerçekleri de göstermektir işim. Tam gerçeği kimin için koyuyorum? Bunun politik planlamasını, sosyal yanlarını örgütleyecek, yürütecek olanlara bir sesleniş içindeyim.

Aydın Yeşilyurt: Genelde bir kanı var: "Fakir Baykurt Türkiye'de iyi romancıydı. Belli bir yeri vardı. Ama yurtdışına çıktıktan sonra yazdıkları öncekilerin gerisine düştü, verimsizleşti" deniyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Fakir Baykurt: Türkiye'de belli siyasal tıkanıklıklar karşısında çıkış bulamamış köylüleri yazan bir yazar, Almanya'da göçmen işçilik gerçeği içine geldi, burada siyasal çıkış olanaklarını hiç bulamadı. Bu çok zordur. Yazar idealizasyona girmeyecekse, toplumun gerçeklerine dikkat ederek yazacaksa, romancı bir takım çıkış yolları bulmuş, toplum bulamamışsa, bana göre fazla bir şey yazmıyor. Türkiye toplumu şu anda tıkanmıştır, önünü açamıyor. Avrupa'daki işçiler için de durum aynıdır. Buradaki köylülerin %90'ı camilerle meşguldür. Yabancılar Danışma Meclisi seçimleri oluyor, 8'inden 6'sını camiciler alıyor. Ben romancıyım, köylülerin yanındayım. Onların içinde bulunduğu koşulları izliyorum sürekli. Üstelik bunlar ileriye gitmek özleminde. Ama gidemiyorlar. Neden gidemiyorlar, ne kadar zaman sonra gidebilirler'i de yanıtlamak zorundayım. Elimi kolumu bağlayan da budur. Toplumsal tıkanıklığa dikkat çekmek zorundayım. Benim için şu eleştiri doğru olabilir: Almanya'daki köylüleri yazdı, ama tam yazamadı, onları tam anlatamadı. Böyle demiyorlar, toplumdaki olumsuzlukları, romancılığımın olumsuzluğu gibi gösteriyorlar.

Aydın Yeşilyurt: Eleştirinin bir bölümü de roman tekniği açısından. Yurtdışında yazdıkları, yazmak için yazılmıştır deniyor. Küskün, umutsuz, kırık deniyor.

Fakir Baykurt: Burada yazdıklarımın Türkiye'de yazdıklarımın nitelik olarak geri olduklarını düşünmüyorum. Bunu söylerken, aynı zamanda göstermek gereklidir. Türkiye'de eleştiri var tabii. Ama yufka, sığ. Yargı söylüyor, neden söylemiyor. Gerekçelendiriyor. Ben hem Türkiye'de, hem burada köylülerin dünyasını anlattım. Politik olarak buradaki insan bir takım açmazların içinde. Bu insan çıkmadan romancı neye çıksın ki? Bu gerçeğe sevgiyle bağlı kalmanın olumsuzluğunu görmüyorum ben. Kim Yüksek Fırınlar'ın, Koca İbrahim'in dökümünü ciddi bir inceleme-sini yaptı? Burada yazdığım romanların Türkiye'dekilerden ileride olduğunu söylemek benim işim değil. Ben Elif'in romanını yazarken bana düşen bir işi

Irazca Ana'nın Oğlu 60 Yaşında

Mehmet BAŞARAN

Irazca Ana'nın oğlu Tahir (Fakir) Baykurt'u ilkin "Tonguç Baba" tanıttı bize, "ulusal bağımsızlığın ve toplumcu kalkınmanın köylüye dayanması, özüne köylüyü katması tarihsel bir zorunluluktur" anlayışıyla, devrimci eğitim imecelerinin (Köy Enstitülerinin) yaratıcısı büyük eğitimci İsmail Hakkı Tonguç.... Yüzyılların baskısı, sömürsü altında ezilen halkımızın yüzde sekseni-ne eğitime fırsat ve olanak eşitliği sağlayarak, eğitimimizin, sanatımızın, yaratıcılığımızın derin işlenmiş topraklarından fişkırtılmasını, bir uyanış aydınlanma dönemini gerçekleştirmeyi amaçlayan Tonguç...

Köy Enstitüleri Kirizmasıyla ki yazınımıza ivme kazandıran taze güçler geldi halk kaynağından; zümre yazını olmaktan çıkıp, halklaştı yazınımız.

1990, Köy Enstitüleri'nin 50. kuruluş yıldönümü. Aydınlanma savaşının meşalesini kıyılarak, sürülerek, öldürülerek taşıyan, TÖS'ü, TÖB-DER'i, EĞİT-DER'ile onurlu bir savaş sürdürülenlerin 50. doğum yıl dönümü...

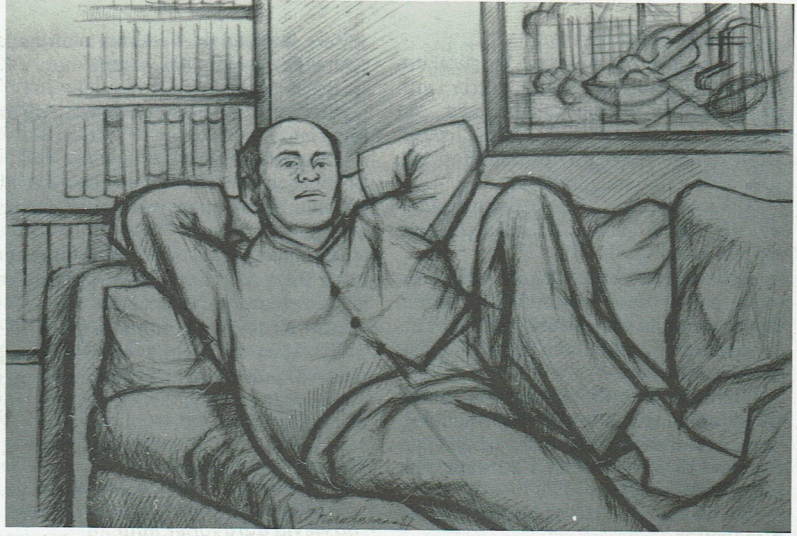
Sanatı, eğitimciliği, eylemciliğiyle bu kuşağın halaybaşı çekenlerinden biridir Fakir Baykurt. Bakmayın siz onun yeni çıkan yapıtı "Bir Uzun Yol"un başına aldığı şiirde "Tutukevinde demir parmaklıklar ardında yatmaktan", "kimine emeğimi, kimine zamanımı vermektan", "...yurda uzaktan bakmaktan" yoruldum, çok yoruldum demesine. Hep çökülü bir imecenin içinde o. Ve Enstitüde "Sis dağımın başına borana bak borana" deyip halay çeker gibi, halkı halaya katılmaya çağırır gibi savaşımını sürdürüyor. Bu yüzden değil mi:

"Ama yorulmadım hiçbir zaman
O yoksul sevgili gibi dağ başlarında
Karda kalmış, darda kalmış yolcular için
Yazmaktan"

demesi.

Halkın nabzı nabzında atan, sayısı otuzu aşan yapıtıyla düşünceleri, duyarlıklarını yuğuran; umutları, savaşım gücünü tazeleyen, gözlerden perdeleri kaldıran devrimci bir sanatçı nasıl yorulur? Yürüdüğü güçlenen bir uzun yürüyüşçüdür o...

Evet, Fakir Baykurt'u Tonguç Baba tanıttı bize, hem de Akçaköy'ü, Irazca Ana'yı, o ananın Tahir adındaki oğlunu kimselerin duymadığı, tanımadığı dönemde. Her zamanki gibi bir cumartesi toplantısında iç cebinden bir kağıt çı-

Desen : A. Karahasan (Fakir Baykurt A. Karahasan'ın atölyesinde)

karıp gözlerini mutlulukla kırıştıarak: "Gönen'den mektup getirdim size, alın okuyun" dedi.

Okuduk:

"Sarı yapraklı, boz topraklı
Bizim iller!
Güneşin dua ile çekildiği
Çifte minarelerin dikildiği
....."

Yaman bir ses yükseliyordu Gönen Köy Enstitüsü'nden, dertlerimiz, sevinçlerimiz, özlemlerimizle yüklü... İlk okuyuşta sarsmıştı bizi. Günün birinde yazınımızda onurlu yerini alacak F.Baykurt, o gün doğmuştu bizim için. Daha sonra imzasız şiirleri de yayınlandı Köy Enstitüleri Dergisi'nde. Vuruldu, şaşırdı, "kimin, kimin?" diye merak etti durdu herkesler.

Talip, Makal, Dursun ve onların ardından gelenler; hepimiz aynı sütanaanın oğluyduk Fakir'le... Anadoluana, Irazca Ana, Halkanaydı anamız... *Yılanların Öcü* Cumhuriyet Gazetesi Roman Ödülünü kazandığında ortak bir mutluluğu yaşamıştık. O kitabın arka kapağına tanıtmaya yazısı yazarken duyduğum coşku, bugün bile yüreğimi ısıtıyor.

Köy Enstitüleriyle özdeşleşmiş adlardan biridir Fakir; elbet TÖS'le de... Ülke yüzeyini üretici eğitim imecesine, enstitüye dönüştürmüştür TÖS.. Baykurt'un başkanlığında bir kirizmayı sürdürmüştür; Devrimci Eğitim Kurultayı'nı gerçekleştirmiş, çalışmalarıyla, düzenlediği toplantılarla ulusal, laik, çağ-

daş eğitimin aydınlık sesi olmuştur. O çalışmalar, o toplantılar, Fakir'in büyük bir yazar olduğu kadar, yaman bir yönetici, usta bir konuşmacı olduğuna da göstermiştir.

On binden çoktu Kayseri'deki toplantımızda Alemdar Sineması'na saldıran kışkırtılmış kalabalık. Devletin yokluğunda boydan boya yırtılmış ceke-tiyle, azgın güçlere karşı örgütünü savunan Prometheus yüzü Fakir'i unutamıyorum.

Yılanların Öcü başarısını kutlamak için yazdığı mektupta şöyle diyor Tonguç:

"Köydeki gerçek yaşayışı bir sanat eseri haline sokarak ortaya sermen, pek durgun ve çok kısır fikir hayatımızı biraz olsun dalgalandırmaya yarayacaktır sanırım..." Haklıydı Tonguç, Baykurt *Yılanların Öcü*'yle ve sonraki yapıtlarıyla düşün ve sanat yaşamımızı dalgalandırmayı, devindirmeyi sürdürdü...

Köy öğretmenliği, sürgünlük, bakanlık emrine alınışlar, TÖS Başkanlığı, Mamak Cezaevi.... Ve Almanya yaşamı...

Evet, yaşamı, sanatı, eylemciliğiyle toplumumuza, yazınımıza nice değerler kazandırmış seçkin bir kişiliktir Fakir; ona yaş günü düzenleyen değerbilirliği kutlamak gerek.

F.Baykurt'a, onunla birlikte altmışına basan, altmışını geçen aynı sütanaanın oğullarına (onlar için yaş günü düzenlenmemiş olsa da) nice nice verimli yıllar diliyorum Köy Enstitüleri'nin 50. kuruluş yıldönümünde...

60 Yaş Güzellemesi

Ali PÜSKÜLLÜOĞLU

Fakir Baykurt 60 yaşında.

Dergi'nin bunu bildiren, bu güzel doğum günü şenliğine birkaç satırla katılmamı isteyen yazısını aldığım gün, Ankara'da bir "edebiyat matinesi" vardı. Dinleyicilere olayı duyurdum. Hep birlikte Fakir'e selam gönderdik.

Ülkemizde, bir yazarın doğum gününe, 60 yaşına gelişini kutlama şölenine ilgi, bu kadar işte!

Ülke olarak, kalıcı değere boş verip, varsa yoksa "spor" diyoruz şu yıllarda. Cin tutmuş gibi çoşup duruyoruz sporla.

Sanatçının, düşünürün başına da, bal-
yozları indiriyoruz.

Fakir Baykurt 60 yaşındaymış...Onun için doğum günü şenliği düzenleniyormuş... Hem de yurtdışında, yaban ellerde. Hem de yabancı kültür kurumlarının ön ayak olmasıyla.

Bu ülkeye vız geliyor bu. Kılımlı kıpırdamıyor.

Kıpırdaması da olağan değil. Ülkemizde Türk yazarı, her zaman, kendi göbeğini kendi kesmiştir. Özellikle yazımızın çölleşmesini isteyenler, yönetici takımı, hiç sevmez Türk yazarını.

Kaç yaşımızda olursak olalım.

Türkiye'de yazar olmak, zarar ömre.

Ama yine de, yazar olmak, ozan olmak güzel şey Türkiye'de. Bütün kötücülere inat.

Fakir Baykurt hem yazar, hem ozan. Şimdi 60 yaşında.

Önemli olan yaş değil elbette. Önemli olan bir yazarın yarattıklarıdır.

Fakir Baykurt, bu 60 yılın azından 40 yılında, bir ozan, bir yazar olarak, ülkesinin yazarına yüreğinden kan katmıştır. Bu kırk yılda, roman, öykü, deneme, şiir olarak, kırka yakın yapıt koymuştur ortaya. Yapıtları yanında eylemiyle de bu ülkenin halkının yanı başında yer almıştır Fakir Baykurt. "Ben yalnızca yazarım, ötesine karışmam..." diyenlerden olmamıştır.

Süreklili baskı altında tutulma.

Sürgün, hapis...

Fakir Baykurt, Türkiye'nin bir yazarı, ozanı, aydını olarak çok çileler çekmiştir.

Yüksünmeden, umutsuzluğa düşmeden.

Aydınlığına bitişik yazarlığıyla, ozanlığıyla da, halkın aydınlık günlerine giden "bir uzun yol"da yürümüştür.

Ve dahi yürüyor:

"Bugüne dek gelebildiğim noktaya bakarak Türk halkının devrimi için kararınca kararınca bir görev yaptığımı sanı-

yor ve üzerimdeki baskılara aldırmadan önümdeki yoldan yürüyorum."

Böyle diyor.

"Halkımızın gücüne ve geleceğine inanıyorum."

Böyle diyor.

Bu sözlerin üzerinden geçen yirmi yıl, bu uzun süre, onun tutumunu daha da belirginleştiriyor.

Karınca gibi çalışıyor ve yorulmuyor Fakir Baykurt, "karda kalmış, darda kalmış yolcular için/yazmaktan".

Birçok şeyden yorulduğu halde.

12 Mart faşizminin egemen olduğu yıllarda, yazarımızın, aydınımızın çektiğine bakarak, Fakir'in kişiliğinde, şöyle yazmıştım:

"Doğrusu ya kardeşler

Şaşıyorum şu ozanlara yazarlara

Ne bitmez tükenmez türküleri varmış

Söyleyip duruyorlar hâlâ"

Fakir Baykurt, bu dörtlüğün kendisine adandığı yıllarda, yılmayan bir aydın olarak gönlümüzde yer etmişti.

12 Eylül faşizminin estiği yıllarda yurtdışında olduğu için, aydınca katkıları oralarından yapmaya çalıştı, yaptı. Yurdunun acısını en az bizim kadar yüreğinde duydu.

"Yorulduğum yurda uzaklardan bakmaktan"

Böyle dese de. Böyle dese de, yorulmadı yurduyla dayanışmaktan.

Fakir Baykurt'un romancılığı, öykücülüğü yeterince ele alınmadı şimdiye değin. Topluca ele alınmayı bekliyor. Onun, toplumcu gerçekçi bir yazar olarak Türk yazınına getirdiklerinin irdelenmesi gerekir. Kırk yıldır yazan, önce yapıt ortaya koyan bir yazarın henüz enine, boyuna, gereğince ele alınmaması da ülkemizin acı gerçeklerinden.

Ben, Fakir Baykurt için şunları söyleyeceğim kısaca: O, yazınıma köylü direncini getiren, insanımızı hiçbir güce boyun eğmemeye çağıran bir yazarımızdır. Ezinçle, karanlıkla, bilgisizlikle, zor-
bayla savaşır.

Fakir Baykurt, halk Türkçesini yazın-
sal dil düzeyine çıkaran birkaç yazardan biridir de. O yünden de üzerinde durulması gereken bir ustadır.

"Varsıl" sözcüğünü Fakir'e borçlu-
yuz sanıyorum.

Son kitabının, şiirlerini topladığı *Bir Uzun Yol*'un arka kapağında ne güzel gülüyor Fakir. Dilerim hep öyle gülsün.

Hep öyle Fakir olsun ve dilerim yazını-
mızı durmadan varsılaştırın.

TÜRKİE 90

OSTERN 1990 (31. 03. – 21. 04. 90)

KOMBINIERTER SPRACH UND STUDIENREISE

Flug, Transfer, Unterricht, Ausflüge
SEGELTOUR oder RUNDREISE

2 WOCHEN HP

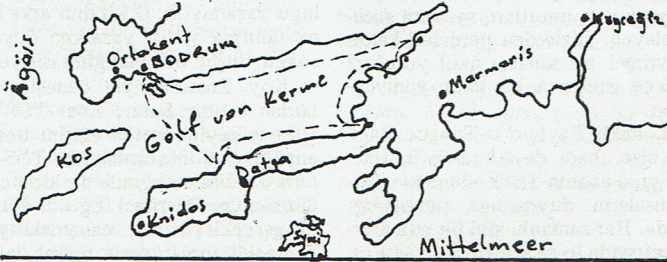
Meltem Motel Ortakent – BODRUM

1. WOCHE SEGELTOUR VP 1880,-DM
oder

1 WOCHE RUNDREISE

Marmaris, Fethiye, Pamukkale, Ephesus, İzmir 1990,-DM

Nahere info: Doris Altrogge, Am Bruchgraben 1, 4780 Lippstadt
tel: 02941 / 64505

Fakir Baykurts Gedichte

Helga REINDEL

Die jüngste Veröffentlichung von Fakir Baykurt ist sein erster Gedichtband. Er trägt den Titel „Ein langer Weg“ und versammelt 71 Gedichte aus vier Jahrzehnten. Die meisten stammen aus den Jahren 1985-86. Seine Themen sind vor allem die Sorgen und Nöte seiner Landsleute in der Türkei und heute in der Fremde, ihre Sicht der Welt, ihre Träume und Ängste.

Er erzählt die Geschichte von Osman, der sein Leben lang versucht, mit der Landwirtschaft Geld zu verdienen, immer wieder auf gute Ratschläge hört, erst Gerste, dann Rüben, dann Rosen anpflanzt, aber immer hinterher hinkt und erst mit seinen Produkten kommt, wenn der Markt schon verlaufen ist. Oder von der Familie, deren Vater nach Deutschland ging um Arbeit zu finden. Zuerst schickte er reichlich Geld und bunte Ansichtskarten, beides wurde mit der Zeit seltener und zuletzt hörte man nichts mehr von ihm. Vom Schäfer aus dem Nachbardorf kam schließlich die Gewissheit, daß der Vater eine andere Frau in Deutschland hat. — Schlimme Geschichten der Emigration. Zu Hause kan man kaum leben, aber in Deutschland findet man sich schwer zurecht. —

In vielen Gedichten denkt Fakir Baykurt, der ja sein ganzes Leben im weite-

sten Sinne Lehrer war, über die politische und wirtschaftliche Struktur der Türkei nach. Er reflektiert die Vergangenheit, besonders die Zeit nach dem Militärputsch, schildert den Druck und die Schikanen, die auf diejenigen ausgeübt wurden, die für mehr Freiheit und Gerechtigkeit kämpften und wünscht sich eine friedliche Welt.

Auch hier erzählt er Geschichten, meistens wahre Begebenheiten, z.B. von dem Studenten İlhan Erdost, der in einem Polizeiwagen unter den Schlägen von Gewehrkolben sterben mußte, oder von dem Verleger Süleyman Ege, dessen 133 Tausend Bücher verbrannt wurden, sie dann durch richterlichen Beschluß eigentlich zurückbekommen sollte, aber wer kann zu Asche gewordene Bücher zurückgeben?

Manche Gedichte hat er in einer besonderen Situation spontan geschrieben, z.B. „Blutsee“ als er im Gefängnis in Ankara lag und von dem Putsch in Chile hörte, oder „Geburtstag“, das eine Würdigung des Friedensvereins in der Türkei enthält, anlässlich des Prozesses, der seinen Mitgliedern in der Türkei gemacht wurde.

Wenn er über unsere Welt nachdenkt, wünscht er sich oft, ein „Zauberer“ zu sein und mit Pillen und Wässerchen überall dort eingreifen zu können, wo Unrecht geschieht oder Menschen Sorgen haben und im Elend leben. Es gibt einige Gedichte, die wie Märchen sind, weil Menschen oder auch Pflanzen übernatürliche Fähigkeiten haben wie „Marko Pascha“ oder „das Unsterblichkeitskraut“.

Aber die reale Welt steht im Vordergrund. Manche Gedichte sind ganz autobiografisch und erzählen von bestimmten Personen wie z.B. seinem kürzlich verstorbenen Freund und Dichterkollegen Fethi Savasci in „Auf dem Bahnhof in München“, oder über den Gründer der Dorfinstitute in der Türkei „Vater Tonguç“.

Seinen Romanen und Erzählungen am ähnlichsten sind die Gedichte, in denen er seine Landsleute selbst zu Worte kommen läßt. In diesen „erzählenden Gedichten“ können wir Deutsche lernen wie die Türken sich hier fühlen und wie sie unsere Welt sehen. In „der blaue Mantel“ sitzen vier Frauen und zwei Männer im Zug von Frankfurt nach Mainz zusammen in einem Abteil und unterhalten sich:

*Den Mantel habe ich gekauft für
zweihundert, sagt Azime.
Sie öffnet ihn und zeigt, die Qualität
ist gut und die Verarbeitung
Habe ich das blonde Mädchen ge-
fragt.
Nett war sie, doch ihre Sprache hab
ich nicht verstanden
Sie versteht auch unsre nicht, was
solls.*

Zu ergänzen ist noch, daß der Band fast zu jedem Gedicht eine kleine Tuschezzeichnung von dem in Paris lebenden türkischen Maler Abidin Dino enthält, und daß er von Hüseyin Cölgeçen bei ORTADOĞU verlegt wurde. ●

Desen: Abidin Dino

Akçaköy Nire, Duisburg Nire

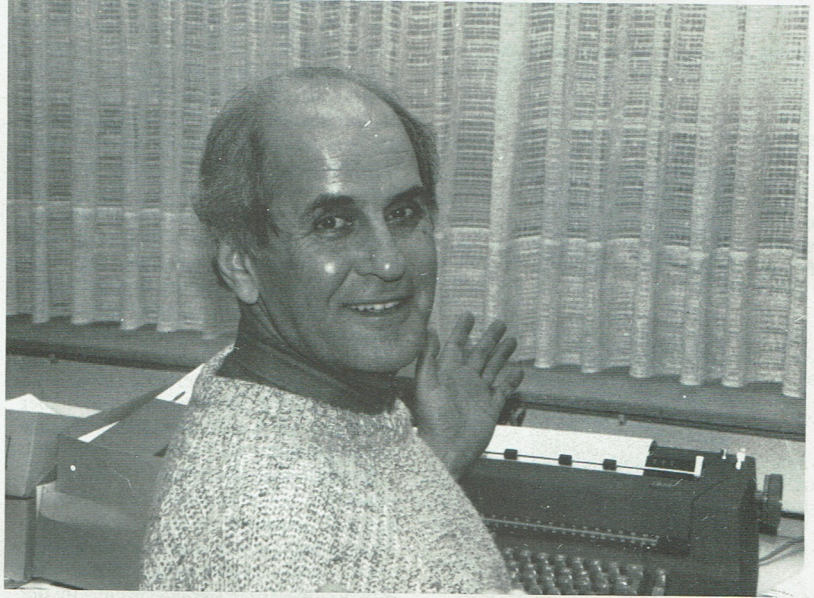
Remzi İNANÇ

Fakir Baykurt deyince hep çalışan bir genç adam gelir gözlerimin önüne. Çalışırken, üretirken bir yandan da kendini yenileyen, kendini değiştiren ve geliştiren bir adam. Otuz yıla yaklaşan dostluğumuzda böyle anımsarım onu.

Az gördüğüm, ama hep sıcak kaldığımız birkaç dostumdan, edebiyatçı arkadaşımından biridir Fakir. Onun gerek Türkiye'de, gerekse yurtdışında genç edebiyatçılara arka çıkması, onları yönlendirmesi beni gönendirmiştir. Pek az sanatçımızda görülen bir davranış güzelliğidir.

TÖS olayında büyük sınav vermiştir Fakir Baykurt. Öğretmen örgütlenmesinin bu çetin politikasında toparlayıcı kişiliğiyle önemli işler yapmıştır bir dönem. Bu arada şaşırtıcı ve hayranlık verici olan, örgütün birinci derecede sorumlu kişisi olarak savaşım verirken edebiyat ve sanat çalışmalarını ihmal etmemesidir. Yazı, bildiri, genelge, demec yanında, oturup roman ve öyküler de üretmiştir. Disiplinli ve ilkeli çalışması hep anılacaktır. Tabii bu denli vitrinde olmak, onu, sağ güçlerin hedefi olmaktan kurtaramamıştır. 12 Mart darbesinde toplanan aydınlardan biri de oydu. Cezaevi günleri onun ilginç öyküler üretmesine, zengin gözlem sahibi olmasına yaradı. "İçerdeki Oğul" Fakir Baykurt'un birçok yapıtı gibi, yarına kalacak güçlü öyküler toplamıdır bence.

F.Baykurt yıllardır yurdundan uzakta oturuyor. Oralarda yaşamak zorunda bırakılan, birçok edebiyatçı ve sanatçı dostlarımız gibi o da acı çekiyor, bunalmı geçiriyor. (Öbür göçmenlerimiz ayrı bir alem!) Bizim gibi Ortadoğuluların AT'ye girmek istememize kulak asmayın— Avrupa'da yazınsal değerlerde ürün verme çabalarında karşılaştıkları güçlükler ve yaşadıkları yaratma sıkıntısı başka ülke sanatçılarıyla ölçülemez gibime geliyor. Fakirle bu konuda anlaşmıyoruz sanırım. 1986 yılında, o sıra Berlin'de çıkan *Parantez*'deki *Dil Gurbetinde Duygulanım ve Yaratıcılık Sorunu* adlı yazıma, *Dergi*'deki (Ocak/Şubat 1987, s. 5) *Fahri Erdinç'in Ardından* yazısının bir yerinde şöyle diyor: "Remzi İnanç yazısını Soljenist'in örneğiyle destekleyerek, nerdeyse göçmenlikteki yazarları suçlarcasına açıklıyor görüşlerini. Nasıl olur? Kimse durup durduğu yerde, hele sanatçılar, insanlarını bırakıp gitmez. Cengiz Dağcı, İvan

Bunin, Milan Kundera örnekleri üstünde de dursaydı bari!"

Oysa ben sözkonusu yazımın son bölümünde sadece Soljenist'in adını anmıştım. Soljenist'in Nobel Ödülü aldıktan sonra takındığı tavır bana ilginç gelmişti. Başka bir ülkede yaşamak istemesi ve aradan bunca yıl geçtikten sonra yazamaması, ürün verememesi... Suçlama kesinlikle yoktu. Sadece masum bir gözlemden yola çıkarak üzüntümü dile getiriyordum. Yaratma aracı öncelikle "dil" olan, "çevre" olan bir yazın erinin başka bir ülkede ne yapabileceği, neler yazabileceği çıkış noktasıydı. Elbette ki gözlemlenen Türkiyeli yazardı. Yoksa günlük ve genel yaşamda ortak bir kültürü birlikte soluyan Avrupalıyı düşünmemiştim. Büyük bir aile gibi yaşayan onların zaten böyle bir sorunları da yoktu.

Fakir Baykurt anılan yazısında, yaşadığı ikilemi de saklamıyordu. Diyor ki: "Suda balık neyse toplumda (toplumunda) daha doğru olmaz mı? R.İ) sanatçı odur. Başka sulara, hele de kirletilmiş, bulandırılmış sulara sağlıklı yaşayıp üretmeyi sürdüren sanatçı örneği ne yazık ki azdır. Bu olumsuzlukları ancak büyük sanatçılar atlatabilirler. Kolay değildir." *Fahri Erdinç'in yurtdışındaki çalışmalarından söz ederken de açık yüreklilikle şunu diyordu Fakir: "...Ro-*

manlarını, öykülerini okuyunca, uzaktan görülen, duyulan, duyumsanan Türkiye ile yaşayan, her an kıpır kıpır, zaman zaman durağan, kimi zaman devingen Türkiye gerçeğinin birbirini tutmadığını görürsünüz." Bu arada uzakta kaldığı ülkesinin edebiyatçıları da gözden geçiriyordu F.Baykurt. Aklı başında hiç kimsenin karşı çıkamayacağı gerçekler: "... Yurttan ne olursa olsun ayrılmayanların da hepsi böyle, diri, taze yapıtlar üretmezler, ortamlar özgürlük ortamı olmayınca. Onların da hepsinin değil ama, bir bölümünün tıkandıklarını, solunum yetmezliği nedeniyle solgunlaştıklarını birkaç sayfa okumada görürsünüz."

Bu görüşe katılmamak mümkün mü? Ama F.Baykurt gibi sahiden yetenekli ve deneyimli bir yazarımızın yurtdışında "bulandırılmış sulara" neler yitirdiğini bir dostu, bir okuru, hem de bir yurttaş olarak görmenin acısını ve üzüntüsünü nasıl gizleyebilirim şimdi?

Demek bu enerji küpü, bu anlatım ustası, arkasında övünülecek pek çok şeyi olan delikanlı Fakir Baykurt altmış yaşını geride bırakıyor.. İnsanın yaşamında iki altmış yıl pek yoktur. Olsa bile işe yaramaz. Sevgili arkadaşım, değerli yazar dostum Fakir Baykurt'a sağlıklı ve verimli daha nice yıllar diliyorum. Elbette ülkesinde!

Ankara, 26.10.89

Fakir Baykurt'un 60. Doğum Yılında

Yücel FEYZİOĞLU

Yıl 1969. Aylardan Temmuz. 800'e yakın delege ve konuk ölümlü yüz yüze. Titanik gemisi ile bir denizin üstünde değiliz. Kayseri'de Alemdar Sineması'nda. Türkiye Öğretmenler Sendikası -TÖS-ün kongresi var. Delegelerden biri konuşmasını yapıyor. Fakir Baykurt Genel Başkan. Sakince sahneye çıkıyor. Divan başkanı Cemal Başbay'a eğiliyor, bir şey konuşuyorlar. Başbay konuşan delegeyi durdurup sözü Fakir Baykurt'a veriyor.

...Arkadaşlar, şu anda aldığımız bir habere göre kıskırtılmış gruplar bizi protesto etmek için Sinemaya yaklaşıyorlar. Heyecanlanmayalım lütfen, çalışmalarımızı sürdürülmüş, önlemler alınmıştır.

Dün gece kaldığımız otellerin önünde çaylarımızı yudumlarken şehri sallayan iki patlamanın nedeni şimdi daha iyi anlaşılıyor. Gericiliği üstümüze sürmek için iki camiye bomba konmuş, bizler ürperdi ile odalarımıza çekilmişti. Faşist Türkes'in kurduğu komando kampları meyvelerini vermeye başlamıştı. Birçok yerde TİP ve TÖS bürolarına saldırılıyordu. 16 Şubat'ta "KANLI PAZAR" yaşanmış, üç yurtsever öldürülmüştü. 1961'de kabul edilen ilerici anayasayı rafa kaldırmak için olaylar tezgâhlanıyor, suç da demokrat, ilerici kuruluşlara yükleniyordu. Nasıl ürpererek odamıza çekilmezdik?

Fakir Baykurt Valiyi aramıştı, izne ayrılmış. Yardımcısı "olacak olayları önleyeceklerini" söylemişti.

Şimdi kongre salonunda bir sessizlik, bir gerilim. Kimse konuşan delegeyi dinlemiyor artık. Derinden bir uğultu duyuyoruz, patlama sesleri geliyor. Çoğunluğu gençler kapılara yığılmak yapıyoruz. Kendimizi koruyacak hiç bir şey yok elimizde. Çok geçmeden uğultu yaklaşıyor, yükseliyor. "Komünistler Moskova'ya!" haykırışları.

Merdivenleri dayayarak 2. kat penceresinden üstümüze akmak istiyorlar. Merdivenleri geri itiyor arkadaşlar. İlk öğretim müfettişi Veli Demiröz heyecanla tabancasını sıyrıyor.

-Yerine koy onu! diyor Fakir Baykurt.

Biraz sonra kapılara yükleniyorlar. İçerde panik başlıyor. Demir kapılar gümbür gümbür. Biz koltuk kenarlarını söküp ellerimize alıyoruz. Kapılar gümbürtü ile iniyor. İçeri taşlar, sopalar, şişeler yağmaya başlıyor. Atılanları kapıp geri fırlatıyoruz. Binlerce kişi bir içeri dolsalar, cesetlerimizin üstünden geçecekler. Can havliyle kapıları bırakmı-

yoruz. Yaralanıyor kimimiz. Giremeyeceklerini anlayınca benzinli çaputları ateşleyip üst camlardan içeri atıyorlar. Perdeleri söküp ateşin üstüne sererek söndürmeye çalışıyoruz. Delegelerden biri perdenin arkasından tam tepeye tırmanmış, perdeler inince açığa kalıyor.

-Biz yanınca sen kurtulacak mısın hey! diye bağırıyor bir delege. Adamcağz kıpkırmızı kesilip iniyor aşağı.

İçerde duman iyice yoğunlaşıyor, alevleri söndürmek güçleşiyor. Gözü dönmüş genç biri tam içeri dalarken koluna vurup düşürüyoruz. İçeri sürükleyip:

-Niçin saldırıyorsun? diyoruz.

Öylesine bir korkuya kapılmış ki, yanıt veremiyor. Arkadaşlar sakinleştirdikten sonra:

-Fabrika içinde her birimize 5 lira verdiler. Dinimiz, namusumuz elden gidiyor, gidip komünistleri şehrimizden kovalım dediler, biz de geldik, diyor.

Delegelerden biri:

-Peki komünistleri buldunuz mu? diye soruyor.

-Yok abi, karşımıza siz çıktınız, diye yanıtlayıp yalvarıyor, ne olur beni öldürmeyin.

İçerde duman daha da yoğunlaşıyor. Alevleri söndürmek güçleşiyor. Bir ara Fakir Baykurt'u görüyorum; ceketini omuzundan aşağı, pantolonun bir yanı dizine dek yırtılmış. Mikrofonu ulaşmaya çalışıyor:

-Arkadaşlar sakin olun, şimdi saldırı durdurulacak diyor.

Meğer dışarı çıkmayı başarmış. Tam karşıda Ordu Evi var. Subaylar bahçeden seyrediyorlardı. "Bizi öldürdükten sonra mı kurtarmaya geleceksiniz?" demiş. "Müdahale için emir yok" demişler. Tekrar Vali yardımcısını aramış, "Buyruk vermek gerektiğini, yoksa geç kalınacağını" anlatmış.

Aradan 20 yıl geçtikten sonra o kabalığı nasıl yapıp çıktığını geçenlerde Fakir Baykurt'a sordum.

-Kalabalık daha gelmeden dışarı çıktım. Bizim arkadaşlar gidişimi engellemeye çalışırken elbiselerim yırtıldı, dedi.

Düdük sesleri duyduk üst üste. Bir albay:

-Şimdi sizi dışarı çıkaracağız arkadaşlar. Yavaş yavaş askerlerin arasından geçip arabalara bineceksiniz. Korkuya gerek yok. Ordu Evi'nin bahçesinde toplanacak, sonra Ankara'ya gideceksiniz.

İtiraz ediyor, Kongre'ye devam ede-

ceğimizi bildiriyoruz. Fakat Vali yardımcısı Kongreyi yasaklamış, yapılacak bir şey kalmamış.

Askerler, saldırganların arasından GMC'lere dek bir kanal açmışlar. Oradan geçiyor, arabalara biniyoruz. Saldırmak, vurmak istiyorlar, askerler güçlülükle engelliyor, hareket ediyoruz.

Yolboyunca buğday tarlalarını hüznüyle seyrediyorum. Güneş tepemizde kocaman bir portakal gibi görünüyor, akşam olmak üzere. İlk kez güneşi böylesine kızıl görüyorum. Romantik hüylara götürüyor beni.

Kongre Siyasal Bilgiler'de devam edecek.

Fakir Baykurt TÖS merkezinde bir basın toplantısı düzenliyor. İlk kez o toplantıda tanışıyorum kendisiyle. O hengamenin içinde elimden tutuyor yumuşacık: "Eve gel konuşalım..." diyor. Çok heyecanlanıyorum. Kitapları çıkar çıkmaz kapışılan bir yazar o. Ben ise bir kaç yazısı yayınlanmış 22 yaşında bir delikanlı. Beklemediğim bir davet bu.

Nasil oluyorsa evine gidemiyorum, i-vedilikle Kars'a dönmem gerek. Sergi kitabevinde karşılaşıyoruz. Yanında Prof. Muammer Aksoy hoca var. Tanıştırıyor. O da:

-Aaa, yahu ben seni aklı başında bir adam sanıyordum, çocukmuşsun diyor.

Kıpkırmızı oluyorum.

Fakir Baykurt:

-Bak, diyor, gazetelerde, dergilerde yazılarını görüyorum. Bunlar unutulup gidecek yazılar. Git otur roman yaz. Kalıcı olan odur.

-Benim yaşım başım kaç abi, nasıl roman yazarım? diyorum.

-Şu, şu öyküleri yazan roman da yazar, gözünde büyütme. Git ve yaz.

Okuduğuna, aklında tuttuğuna bile şaşıyorum. Çok büyük bir moralle Kars'a dönüyorum. Kayseri'de uğradığımız saldırı siliniyor gözümde. Yazar olma kararlılığımı biliyor F.Baykurt.

Şimdi dönüp baktığımızda 20 yıl geçmiş aradan. Saldırıyı devlet açıktan üstlenmiş. Fakir Baykurt 60 yaşına gelmiş. O ya da şu şekilde örgütsel çalışmalarını sürdürürken edebiyat çalışmalarını hep ön planda tutmuş. Gençleri yüreklendirmeye, onlara övgülü yazılar yazmaya devam ediyor. Kimimiz kızıyor, fazla buluyoruz bunları. Elbette fazlaları, haketmeden övdükleri var. Öyle sanıyorum kırkını aşmış bizim kuşağın ve daha genç sanatçıların üstünde emeği az değil Fakir Baykurt'un. Bu, ülkemiz için az kazanım mıdır? ●

Hocam Fakir Baykurt

Muammer BİLGE

Fakir Baykurt adını ilk kez nerede duydum diye düşünüyorum. Orta- okul birinci sınıfa başladığım aylarda, so- ğuk bir kış günü Erzurum'un Doğu Sine- ması önündeydim. Yanımda benim gibi sinema tutkunu arkadaşım... Gözlerimiz "Yılanların Öcü" yazılı büyükçe afişte. İlk bakışta filmin adını ilginç, çarpıcı bu- luyorum. Afişte "Eser: F. Baykurt" yazı- sını görüyorum. Arkadaşıma soruyorum: "Kim bu Fakir Baykurt? Tanıyor mu- sun?" Çocuk dudaklarını büküyor, "Tanı- mıyorum, ilk kez gördüm bu adı." di- yor. Afişin yanına Cumhuriyet gazetesin- den alıntı yapılmış bir tanıtım yazısı konmuştu. O dönemin Cumhurbaşkanı, hemşehrımız Cemal Gürsel'in filmi öven yazısıydı bu. Böylece ilimiz daha da ar- tıyor. "Bu filmi mutlaka görmeliyiz!" diyorum. Arkadaşım dünnden razı bu önerime. Tek kaygımız hafta sonunda filmin gösterimden kalkması. En sonun- da kararımızı veriyoruz: Ertesi gün ders- ten kaçacağız.

Elimizde okul çantaları, arkadaşım la sinemaya gidiyoruz. Gişeye yanaşıp ön sıralardan ucuz birer bilet alıyoruz. Sine- manın emektar kapıcısı Refik amca elimizdeki okul çantalarını görünce, sert bakışlarını yüzümüzde gezdiriyor. Bizi sinemaya almayacak diye içim ürperiy- or. Refik amca başını sağa sola kızgın- lıkla sallayarak biletlerimizi kesiyor.

Anadolu insanını bitmez tükenmez çilesini dile getiren filmi izledikten son- ra çocuk kafamda değerlendirmesini ya- pıyorum. Beni yürekte etkileyen bir şeyler var, ama nedir, bilmiyorum. Ne- denini çözemediğim duygularla yaşıyo- rum gülerce. Bir filmde de olsa Fakir Baykurt'u tanımanın sevincini yaşıyo- rum.

Sonraki yıllar nerede bulduysam oku- dum kitaplarını; anlattıklarını yaşaya- rak, duyarak okudum. Başkalarına da önerdim okumaları için. Bizim kuşağın bilinçlenmesinde, olayları gerçekçi yo- rumlamasında Fakir Baykurt'un öyküle- rinin, romanlarının payı büyüktür.

Aradan yıllar geçti. Başkaları gibi ben de birkaç yıllığına Almanya'ya gel- dim çalışmaya. Ha bugün, ha yarın dö- neceğiz, derken Hamburg limanına at- tığım demir çürüdü, kalakaldık buralar- da. Dönmek kolay mı?

Kafama esince öyküye benzer bir şeyler yazıyordum. Yazına olan ilgim okul sıralarında başlamıştı. Yazdıkları- mı denetleme olanağından yoksundum. İşçi arkadaşlarıma, tanıdıklarına oku-

yordum öykü denemelerimi. Söyledik- leri tek şey: "İyi, devam et..." Devam et demekle olacak iş değildi. Bir yazar, bir anlayan bulup okutmalıydım yazdıkları- mı.

1977'nin sonbaharında dernekçi ar- kadaşlar, Fakir Baykurt Hamburg'a geli- yor, dediler. Sevindim. Ülkemizin bu ün- lü yazarını yakından görecektim. Belki yazdığım bazı öyküleri de gösterme ola- nağı bulabilirdim. O günü ipe çektim. Yılanların Öcü, Tırpan, hele hele unutul- maz Kaplumbağlar gibi onlarca roma- nın, öykünün ödüllü yazarı, TÖS'ün gen- el başkanlığını yapmış Fakir Baykurt nasıl bir insandı? Çok merak ediyordum.

Benim gibi meraklılar derneği tıka basa doldurmuşlardı. Gözümüz kapı- daydı, bekliyorduk. "Geldi" dediler. Gü- rültü kesildi. Fakir Hoca içeriye girdi. Güleç bir yüzle bizleri selamlayarak yerini aldı. Soluğumuzu kesmiş onu dinli- yorduk. İnsana güven veren bakışları, yumuşak bir ses tonu vardı. Sözcükleri özenle seçen güzel bir konuşmacıydı. İçimizden biriydi sanki, ısındık ona. So- ruları özenle dinliyor, kimseyi kırmadan yanıtlıyordu. Alçakgönüllü, hoşgörülü, herkese ayrı ayrı önem veren bir insandı. Toplantıdan sonra fırsat bulup konu- şamadım.

Birkaç yıl sonra Yabancılar Şenliği'ne katılmak için yine geldi. Bu kez tanış- ma olanağı buldum kendisiyle. O akşam bir arkadaşımın evinde buluştuk. Gece yarısına dek sanattan, yazından konu- ştuk. "Ben de birşeyler yazmaya çalışı- yorum Hocam." dedim. "Öykülerime bakar mısınız?" Gözleri ışıdayarak aldı dosyamı. "İlk fırsatta okuyup düşünce- lerimi sana yazacağım." dedi.

Aradan çok geçmeden posta kutum- dan çıktı mektubu. İvencilikle açtım zarfı. Acaba ne yazmıştı? Mektubu iki- üç kez okudum. Yazım kurallarıyla il- gili bazı uyarıların yanında öykülerimi övüyordu. Beni yüreklendiren, yazın ya- şamına sokan onun bu mektubudur, dersem sanırım abartmış olmam.

Fakir Hoca'yla başlayan dostluğu- muz hep sürdü. Çok kez birarada olduk, okuma günlerinde, şenliklerde, hafta sonu buluşmalarında... Uzun uzun konu- ştuk, tartıştık değişik konularda. Yazdığım yeni öyküleri özenle okudu, görüş- lerini bana ilettili. Böylece onu yakından tanımış oldum.

En çok ilgili çeken özelliği, insanlar arasında ayrım yapmadan herkese içten-likle yaklaşmasıdır. Herkese yetecek ka-

dar sevgi vardır onun yüreğinde, herkese uzatacak bir karanfil... Hele çocuklara karşı tutumu bambaşkadır. Onu bir iş- çinin koluna girmiş yürürken, ya da ta- nınmadığı bir çocuğun yanaklarını okşar- ken her yerde görebilirsiniz.

Yurtdışında yeni yeni filizlenen ya- zarlara, şairlere kol-kanat germesi onun başka bir özelliğidir. Hepsisiyle ayrı ay- rı ilgilenir, mektuplaşır, kitaplarına ön- söz, dergilere onlarla ilgili tanıtım yazı- ları yazar. Nerede bir fidan görse suyu- nu ondan esirgemez, ırmağının yatağını ona yönelir. Yeni yazarların ortaya çık- ması gönendirir Hoca'ya. Vera Tulyako- va Hikmet'le bir buluşmamızda, "Nazım da Fakir Baykurt gibi genç yazarlar- la, şairlerle çok ilgilenirdi. Onun bu yö- nü Nazım'a çok benziyor. Böyle bir ya- zarınız olduğu için gururlanmalıyız!" demesini unuttum.

Tanıdığım Fakir Hoca, Kişisel tartış- malardan, sürtüşmelerden hep kaçınır. Garip davranışları, olağan aykırı bir ya- şantıyı yazarlığın, sanatçılığın olmazsa olmaz özelliği olarak görenlerin tersine onun düzgün yaşantısı, ilkeli bir çalışma düzeni vardır. Üretkenliği, yapıtları bu- na örnektir. Fakir Hoca'nın peteği do- ludur, daha çok oğul balı verecektir.

Sürgünler, hapisler, baskılar onun ya- şamının ayrılmaz parçası olmuş, tutucu iktidarların hışmına uğramışsa bu, top- luma, emekçi halkımıza karşı duyduğu sorumluluktandır. Romanları, öyküleri, masalları ve şiirleriyle Fakir Baykurt, bereketli Anadolu toprağının Türk yazı- nına bir armağandır.

Altmışıncı yılında yapıtlarıyla yazın dünyamıza getirdiği yeniliklerden dola- yı Fakir Baykurt'un emeğine saygı ol- sun! Daha nice yıllara!...

Fotolu Vergi Mükellefi

Mehmet SEMİH

Vergi dairesinden, vergi borçlarını ödemediğime ilişkin bir yazı geldi. Bu vergi işi de nereden çıkıyor? İsim benzerliği, yanlış adrese gönderilmiş bir evrak olabilir. Tüm olasılıkları düşündüm. Bu ben değilim, başka birisi.

Bana gönderilen evrağı alıp, o vergi dairesine gittim. Müdürlerle görüştüm.

— Ali Bey'e gidin, dedi, o ilgilensin.

Ali Bey'le görüşüp, bu bilinmeyen evrakların ne olduğunu soracaktım. Belki bana bilgi verecek, belki o da işin içinden çıkamayacak...

Ali Bey'in odasına girdim.

— Beni müdür bey gönderdi. Evraklarınızı siz inceleyecekmişsiniz.

Ali Bey evraklarınızı aldı, o da:

— Evet, şimdiye değin hiç vergi ödememişsiniz...

— Ben vergi mükellefi değilim. Belki isim benzerliği...

— Yoo, bu sizsiniz.

— Nasıl olur? Vergi dairesi ile hiçbir ilişkim yok.

Ali Bey, beni Hamdi Bey'in yanına gönderdi.

Dolaşıp duruyordum. Neyin ne olacağı belli değil. Herkes beni bir yere, başka bir odaya gönderiyordu.

Hamdi Bey'in odasına girdiğimde, anlayamadığım bu vergi meselesini ona da anlattım. Hamdi Bey de evraklarınızı inceledi. Bir bana, bir evraklarını bakıyor. Adam öyle bir bakıyor ki, sanki vergi borcum var da ödememişim, suçluymuşum gibi!.. Hiç insan zorla borçlandırılır mı? Ama, maliyeciler mükellefi kısırdılar mı? Tamam... Siz istediğiniz kadar vergi dairesine borçlu olmadığınızı söyleyin, inanmazlar.

Hamdi Bey, bana gönderilen yazıyı, ikinci kez okudu.

— Kaç yıldır bu işle uğraşıyorsunuz? diye sordu.

— Hangi işle?

Hamdi Bey dolaptan aldığı dosyayı, önüne koydu. Ben de dosyaya bakıp, adının olup olmadığına... Evet, dosyanın kapığında adım yazılıydı!

— Hiç şaşmam, dedi, galiba sizden cezalı vergi alınacak.

— Neyin vergisi bu acaba?

— Haa, demek siz vergi borçlarınızı inkar ediyorsunuz?

Bakınız vergilendirilen kazanç kutsaldır. Herkes gibi siz de verginizi ödeyeceksiniz.

Hamdi Bey ne demek istiyordu?..

— Verginizi zamanında ödemezseniz, bunu yargı organları çözümlenecektir.

— Mahkemeye verilirse, birinci celsede aklanırım.

— Yanılıyorsunuz..

Adamcağıza ne söyleyeyim?

— Ben vergi dairesinde işi olan biri değilim.

Hamdi Bey ayağa kalktı. Masanın üzerindeki dosyayı aldı.

— Siz de geliniz, dedi. Fotolu servise gidiyoruz. Vergi dairelerinde fotolu servisler kuruldu. Mükellefler vergilerini ödeseler de, bizleri uğraştırmazlar, olmaz mı?

Koridorun sağındaki üçüncü odanın önünde durduk. Hamdi Bey kapıyı tıklattı, içeri girdik.

Odada yirmi kadar memur vardı. Hamdi Bey, fotolu servis şefi sandığım adama:

— Bize K-M 222, K-M 223 numaralı dosyaları çıkartır mısınız?

Vergi dairesinde —ilirsiniz— olmayan bir çabuklukla, dosyalar çıkartıldı. Hamdi Bey bana dönerek:

Bu bölgede adresini saptadığımız, fotoğrafını çektiği-miz bin kadar kişi var. Demek oluyor ki...

Görevli memur, dosyadan çıkarttığı fotoğrafı bana göstererek.

— Bu siz değil misiniz? Fotoğrafta gördüğünüz gibi, önüne koyduğunuz kalemleri satıyorsunuz.

— Kalem mi, ne kalemi?

Fotoğrafa iyice bakınca, aaaa. Ben gerçekten kalem satıyorum! Elimdeki kalemi havaya kaldırmışım. Çevremde bir kaç kişi... Onların da önlerinde bir şeyler var.

— Ya bu adamlar kim?

Onları arıyoruz. Kimin adresini bulduk, kimin fotoğrafı elimizde. Onlar da mükellefimiz olacaklar.

Bu vergi memurları, anlaşılan beni izliyorlar. Şimdi bu fotoğrafın nerede ve ne zaman çekildiğini anımsıyorum. Çünkü fotoğrafta Kamil Bey de var. Fotoğrafa ikinci bakışında Kamil Bey'i tanıyabildim. O da mı işportacı? Adamcağız, ağzını açıp konuşmaktan aciz. O ise, fotoğrafta cep defterini karıştırıyor.

— Bu bayı tanıyor musunuz?

— Tanıyorum.

— Adresini verir misiniz? Eğer bizlere yardımcı olursanız, vergilendirilmeyen kişi kalmayacak.

Görevli memur, dosyadan başka bir fotoğraf çıkarttı.

— Bakın, dedi, bu da sizsiniz. Burada da bir şeylerle uğraşıyorsunuz.

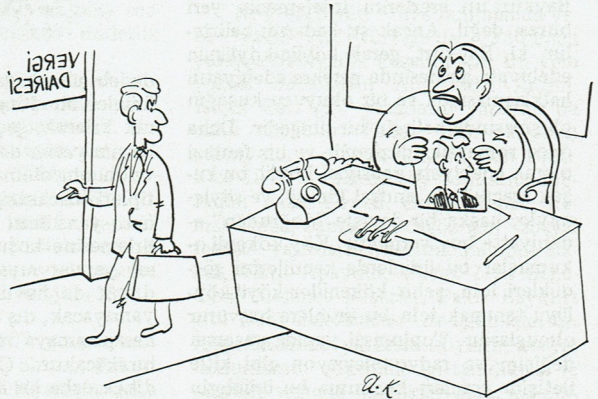
Demin gösterilen fotoğrafta, ne yaptığımı anımsayamamıştım, düşününce... o fotoğrafta Kamil Beyle konuşuyoruz. Ben ona çok önemli bir olayı anlatıyorum. Raslantı, elimde kalem var. O da, elindeki defteri havaya kaldırmış. "Borçlanmadığım kimse kalmadı. Şu borç defteri dolu" diyordu.

Hamdi Bey, sanırım anlattıklarına inanmıyordu. Nasıl inansın? Siz vergi memuru olun da inanın...

— Artık işportacılar da vergi karnesi çıkartacaklar. Kaçak çalışmak yok.

— Fotoğrafları kim çekmişse, yanlış çekmiş. Ben işportacı değilim.

— Olayı mahkemede anlatırsınız. Bu fotoğrafa ne diyeceksiniz? Bakın bakın...

Fotoğrafta yine ben!.. Yanımda Sami Bey... Elimde koskoca bir cisim. Fotoğraf fulu olduğundan, elimdeki şeyin ne olduğu belli değil.

-- Demek seyyar tüp gazcılık da yaptınız..

Masanın üstündeki fotoğraflara bakıyordum. Dalmışım... Hamdi Bey devam ederek:

-- Daha çok fotoğraf var. Ya burada ne yapıyorsunuz? Yanınızdakine gösterdiğiniz nedir? Ne sattığımızı iyice düşünün.

-- Bizim yeğene İngilizce dersi veriyorum.

-- Ya bu fotoğrafta?

-- O fotoğrafta gazete okuyorum.

-- Hayır.... Gazete satıyorsunuz. Baksanıza koltuklarınıza altı, gazete ve dergiyle dolu.

-- Günde üç gazete alırım. Aylık, haftalık tüm dergileri...

-- Bizi kandıramazsınız.

Hamdi Bey, eline aldığı fotoğrafı göstererek:

-- Burada berbersiniz. Berberlik yaptığımızı inkar edecek değilsiniz.

Vergi dairesinden çıkarken, müdüre göndereceğim yazıyı düşünüyorum.

Eve dönünce, vergi dairesine şu yazıyı yazdım:

"(...) Gönderdiğiniz yazıyı alınca, dairenize gelerek siz ve diğer yetkililerle görüşmüştüm. Gerçek şudur: Fotolu servis yetkilileri, usulsüzce benim ve yanımdakilerin fotoğraflarını çekmişlerdir. Yüzlerce kişinin sıra beklediği, karaborsanın sürdüğü bir dönemde... insan elini havaya kaldırırsa, kalem mi satıyor demektir? Kuyruklarda insan yanımdakilerle konuşursa, işportacılık mı yapıyor anlamına gelir? Yeğenime ders vermek, oğlumun saçlarını kesmek benim ne öğretmen, ne de berber olduğumu gösterir. Umarım bu kadar bilgi yeterlidir. Fotolu servis yetkilileri, fotoğrafları biraz geriden, sıra bekleyenlerin tümünü, geniş açı objektifle çekseydi, bizlerin işportacı olmadığı anlaşılacaktı."

Bu yazıyı (.....) vergi dairesine göndereceğim. Acaba müdür nasıl karşılayacak? Fotolu servis yetkililerine:

"Çok dikkatli olun, beni rezil etmeyin" diyecektir. ●

Bir Halk Sanatçısı: Fakir Baykurt

Mehmet BAYRAK

TÖB-DER adına hazırladığımız Yeni Toplum Dergisinin Nisan 1976 tarihli "Köy Enstitüleri" özel sayısında Fakir Baykurt'u değerlendirirken şöyle demişim: "*Baykurt'un ürünlerinin, yaşamıyla doğrudan ilişkisi, ilintisi var. Biçimden öze, ürünleriyle yaşadığı toplumsal ortam arasında diyalektik bir birlik vardır. Köy çocukluğundan getirdikleri, enstitü öğrenciliğinden aldıkları, köy öğretmenliğinden kazandıkları, ortaokul öğretmenliği ve ilköğretim müfettişliğinden edindikleri, sendika yöneticiliği ve nihayet hapisane izlenim ve gözlemleri adım adım onun yapıtlarına sinmiştir.*"

Bu tarihten sonra Baykurt'un yazarlık sürecine yeni bir halka daha eklendi: *Almanya* serüveni...

Sözünü ettiğimiz diyalektik birlik bu süreçte de kendini gösteriyor ve bu kez çeşitli boyutlarıyla *'Almanya'* olgusu giriyor onun ürünlerine. "*Barış Çöregi*", "*Yüksek Fırınlr*" ve "*Koca Ren*" bunlardan birkaçı.

İdeolojik örgüsü ve estetik dokusuyla Baykurt'un eserlerini irdelemenin yeri burası değil. Ancak şu kadarnı belirtelim ki, Baykurt, gerek köyün-köylünün edebiyata girmesinde gerekse edebiyatın halklaşmasında ve bir okuyucu kuşağın oluşmasında belirgin bir simgedir. Daha önce romantik düzlemde ve bir fantezi olarak edebiyata yansıyan köylü, bu kuşak aracılığıyla sınıfsal kimliği ve söylemiyle, başka bir deyişle "doğrudan" edebiyatta boy vermiştir. Köy kökenli okumuşlar bu ürünlerde kendilerini gördükleri için, şehir kökenliler köyü-köylüyü tanımak için bu ürünlere başvurur olmuşturlardır. Toplumsal yapıda yaşanan değişim ve radyo-televizyon gibi kitle iletişim araçları kuşkusuz bu ürünlerin etkisini oldukça azalttı; ancak herhangi bir ürünü çıktığı dönemin koşulları için-

de ele almak gerektiği açıktır. Geçmiş ürünler bir dönemin sanatsal tanığı olarak kalacak, geçmişin ilkel üretim araçlarının yerini de modern üretim araçları ve olumlu/olumsuz yönleriyle yeni insan tipleri alacaktır. Son ürünler bu oluşumun yansıtıcısı gibidir. Özün biçimi belirlenmesine koşut olarak, farklı toplumsal yapılar arasında bocalayan insanın dramı da bu ürünlerin kahramanlarına yansiyacak, dış anlatım giderek yerini iç hesaplaşmaya ve bilinç-akışı yöntemine bırakacaktır. Çünkü insanlar bilinçlendikçe daha bir iç hesaplaşmaya ve irdelemeye giriyorlar. Sanatçıya düşen görev, bu yeni oluşumun ve ivmesi hep ile-

riden yana olan toplumsal gelişimin bilinçli ve doğru tanıklığını yapmaktır.

İnanıyorum ki, "*Almanya işçiliği*" olgusu kapanıp yeni bir dönem açıldığında da, bu sürecin en iyi tanıklarından birini Baykurt'un ürünleri yapacaktır. Ancak yine vurgulamamız gerekir ki, *sanatçı yalnızca olana tanıklık etmekle kalmamalı, aynı zamanda olması gereken de içinde olduğu olmalıdır. Bu işlevi yüklenerek toplumcu-gerçekçi sanat, Türkiye toplumunun ve genelde halkların yaşadığı sancuları olumlu bir "doğum"la atlatmasında önemli bir rol oynayacaktır.. Ne mutlu bu kutsal işlevi yüklenen sanatçılara.* ●

“Romancı Fakir Baykurt’un Yapıtlarında Geçen İnsan Tiplerinin Evrimi”

Mariya Mihaylovna PEPENKOVA

Fakir Baykurt’un yapıtlarını konu alan bir doktora çalışması 1988 yılında Moskova’da yayımlandı. Pepenkova’nın, özgün adı "Evolusiya obraza geroya v tvorçestve Fakira Baykurta-Romanista" olan bu incelemesini Tekin Özbey Rusça’dan özetleyerek çevirmiştir.

İnceleme Konusunun Güncelliği: Doktora tezinde, yazar Fakir Baykurt’un yapıtlarıyla sıkı sıkıya bağlı olan köy edebiyatı incelenecektir. Köy edebiyatına duyulan ilginin nedenlerini ise şöyle sıralayabiliriz: a) Eleştiriye açık gerçekçi edebiyatın, onun zemininde biçimlenmekte ve gelişmekte olması; b) 1950’li yıllardan bu yana ulusal edebiyat hareketine damgasını vuran "sosyal realizm"’in karakteristik yönlerinin, yine bu edebiyat türünde cisimlenmiş olması; c) edebiyat türlerinin sıralanmasında romanın başta gelmesi.

Doğu ülkelerinin edebiyatlarında önemli bir yeri olan köy edebiyatı türünün anlamını kavramada, F.Baykurt’un yapıtları ayrı bir güncellik kazanmaktadır. Gerçekçi yazar Fakir Baykurt’un yapıtsal arayışları oldukça geniştir. Onun kaleminden romanlar, öyküler ve politik yazılar çıkmaktadır. Sanatsal üstünlüğü, roman yazımında ise iyice belirginlik kazanmıştır. Bu nedenle doktora tezinin de ana amacı onun romanlarında merkezi yer tutan insan tiplerinin araştırılmasına yönelmektedir. Yazarın yapıtlarında insan tiplerinin nasıl değişimlere uğradıklarına, sanat açısından da hangi araçlarla anlatıldıklarına tezde somut olarak değinilecektir.

Yazarın, araştırmaya konu edinilen yapıtları şunlardır: "Yılanların Öcü" (1959), "Irazca’nın Dirliği" (1961), "Onuncu Köy" (1961), "Amerikan Sargısı" (1967), "Keklik" (1975), "Kara Ahmet Destanı" (1975).

Bu doktora çalışması, F.Baykurt’un yapıtlarını bir monografik bütün içinde ele alan ilk doktora çalışmasıdır. Yazarın somut yapıtlarından yola çıkıp kullandığı insan tiplerinin evrimini adım adım izleyerek, onların köy edebiyatındaki yerlerini, ideolojik ve estetiksel özellikleriyle belirlemeye özen gösterilmiştir.

Çalışmanın pratikteki önemi ise, araştırmadan alınan neticelerin Türk Edebiyatı Tarihi adı altında yapılacak akademik çalışmalara ışık tutacağı gibi, yüksek okullarda Doğu ülkelerinin ede-

biyatları incelenirken de karşılaştırmalara yardımcı olacaktır.

Konu şu üç bölümde incelenecektir: "F.Baykurt’un izlediği sanatsal yol ve estetiksel bakış açısı; F.Baykurt’un ilk yapıtları: Kendiliğinden başlayan direnmenin bilinçli bir karşılığa dönüşümü; romanlarında kullandığı antiemperyalist kahramanları."

Doktora tezinin hazırlanmasında, Türkçe ve Rusça yazılmış iki yüzü aşkın bilimsel yazı gözden geçirilmiştir.

F.Baykurt’un yapıtlarının ideolojik içerikliğin üstünlüğü, Sovyet yazarlarının olduğu kadar, diğer yabancı edebiyatçıların da ilgisini çekmektedir.

(Bu kısımda teze, F.Baykurt’un özgeçmiş anlatılarak bir giriş yapılmakta ve yazarın yaşamının önemli olayları kronolojik sıralamayla anlatılmaktadır. Yazarın toplumsal-politik ve sanatsal-estetik bilinçlenmesinde önemli bir yer tutan, öğrenimini yaptığı Köy Enstitüsü’ne eğilinmektedir. Yazarın ilk kez Köy Enstitüsü döneminde edebiyata gönül verdiği, öğretmenlik yaptığı sırada yazdığı eserleriyle tanınmaya başladığı ve daha sonra da TÖS başkanlığına seçildiği, bu görevini 12 Mart 1971 tarihine kadar sürdürdüğü anlatılmaktadır. Çev.-)

Diğer "gerçekçi sosyalist"’lerde de görüldüğü gibi F.Baykurt’un dünya görüşünün temelinde de, Türk toplumunun sosyalist bir bazda yeniden yapılanması yatmaktadır. Bu yeniden yapılanmanın, ancak köylülerin bilinçlenmesiyle olanaklı olduğunu anlatmaya çalışan yazar, böylelikle toplumsal değişmelerin de, ardından bunu izleyeceğini vurgulamaktadır. Yazarın görüşüne göre devrimsel sanat çalışmaları, kitleler arasında sosyalist fikirlerin yayılmasına önderlik ederler.

F.Baykurt’un edebi alanda, görülmemiş derecede üretken çalışmaları yazarın ilk dönemine isabet etmektedir. Yazar bu ilk dönemde şu eserlerini yazmıştır: "Çilli" (1955), "Efendilik Savaşı" (1959), "Karnın Ağrısı" (1961), röportajlarını topladığı "Efkâr tepesi" (1960), Yunus Nadi Ödülü’nü aldığı "Yılanların Öcü" (1961), aynı romanın devamı olan "Irazca’nın Dirliği" (1961), "Onuncu Köy" (1961).

Köy edebiyatının 1950’li yılların sonlarında öncül bir yerinin olması, F.Baykurt’un önemli Türk edebiyatında daha da artmaktadır. 1960’lı yıllarda bazı Türk eleştirmenlerin, köy edebiyatının

artık iflas ettiği, tükendiği yolunda ortaya atılmış oldukları iddialarının ne kadar yersiz olduğu kanıtlanmıştır. Zira, bu öne sürülen iddiaların aksine, Talip Apaydın, Kemal Bilbaşar, Yaşar Kemal gibi romancıların da en çok eğildikleri konular yine köylülerdir. F.Baykurt da bu dönemde öykülerini topladığı "Cüce Muhammet" (1964), "Kerem ile Aslı" (1964), "Amerikan Sargısı" (1967), "Kaplumbağalar" (1967) gibi yapıtlarını yayınlamıştır. Bu döneme öykücülerden Bekir Yıldız, Dursun Akçam, Mehmet Başaran ve diğerleri de dahil edilebilir.

F.Baykurt’un 1970’li yıllarda yazmış olduğu öykü ve romanlarının konusunu köylü insanının kişiliği, onun değişen bilinci ve ona özgü hareket tarzının psikolojisi oluşturmaktadır. Bu süjeler "Anadolu Garajı" (1970), "On Binlerce Kağnı" (1971), Sait Faik ödülü’nü aldığı "Can Parası" (1974), "İçerdeki Oğul" (1974) "Sınırdaki Ölü" (1975), "Şamar Oğlanı" (1976), "Kalekale" (1978), TDK’nın ödüllendirdiği "Tırpan" (1970), "Köygeçüren" (1973), "Keklik" (1975), Orhan Kemal Roman Ödülü’nü alan "Kara Ahmet Destanı" (1978), "Yayla" (1976) isimli yapıtları yeni bir içerikle karşımıza çıkmaktadır.

F.Baykurt’un F.Almanya yaşamında yazmış olduğu yapıtları ise, tamamıyla ayrı içeriktedirler: "Barış Çöreği" (1982), "Gece Vardiyası" (1982) ve "Yüksek Fırınlar"’da (1983) görüldüğü gibi. Bu romanlarında yazar, kaderlerini yurtlarından savurup "makinleşmiş Avrupa"’da gurbetini attığı bir buçuk milyon Türk köylüsünün yaşam kavgasını anlatmaktadır.

"Köy edebiyatı" diye tanımlanan yeni yazın türü Türkiye’de, 1930’uncu yıllarda belirginlik kazanmıştır. Bu yeni yazına Sabahattin Ali, Sadri Ertem, Reşat Enis gibi yazarların yapıtları da dahil edilebilir. Fakat Türk düzyazısı edebiyatının gelişim dönemi olan 1950’li ve 1970’li yıllarda köy konusuna doğrudan Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz gibi "sosyal realist" yazarların yanı sıra, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Yusuf Ziya Bahadınlı, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt gibi "Köy Enstitüleri" de eğilmişlerdir. Köy Enstitüsü yazarlar köylerin sosyal konularını çok daha iyi tanıdıkları ve olayları yerinde izledikleri için, işledikleri konulara köylülerin gözleriyle bakmayı başarmışlardır ve onların durum-

larını çok iyi yansıtmışlardır. Köy Enstitülülerin yapıtlarında yepyeni bir insan tipi ortaya çıkmaktadır. Bu insanlar köylülerdir ve gelenekleşmiş bilinçleri, artık yavaş yavaş toplumsal bir bilinçlenmeye doğru ilk adımlarını atmaktadır.

Yeni insan tipinin üstün yetenekleri sergilenmekte, onlardan bazıları geniş kitlenin içinden sıvırılıp çıkmaktadırlar. Dolayısıyla, bu noktada geleneksel halk destanlarında geçen romantik kahramanlarla ya da halka önderlik eden diğer geleneksel halk kahramanlarıyla bir bağlantı kurmak zor değildir. (Yaşar Kemal'in "İnce Mehmed" (1955), Kemal Bilbaşar'ın "Cemo" (1966), "Memo" (1968) adlı romanlarında veya F. Baykurt'un 1950'li yıllarla 1970'li yıllar arasında yazdığı romanlarında olduğu gibi).

Bu bölümde, F.Baykurt'un "Yılanların Öcü", "Irazca'nın Dirliği" ve "Onuncu Köy" isimli romanlarında önemli roller oynayan kişilerin sanatsal açıdan anlatım biçimlerine, konu ve kompozisyon itibarıyla bu kişilerin betimlenmesine, yazarın sessiz bir direnişten bilinçli bir karşı çıkmaya yönelişine yer verilecektir.

Yazar, "Yılanların Öcü" ve "Irazca'nın Dirliği"nde kullandığı diyaloglarda aile yaşantısını ele alıp, bu yolla köy yaşamındaki sosyal ilişkileri yansıtmaktadır. Yoksul köylü ailelerinin kaderleri, halkın 1950'li yıllardaki yaşamı gözler önüne serilmektedir. Romanda, yoksul yaşlı köylü Irazca'nın oranın yerel varsıl insanlarıyla kapışması anlatılır. Irazca'nın kişiliği, romanda geçen diyalogların ideolojik ve sanatsal merkezini oluşturur. Irazca'yı bireyselleştirmede diyaloglar yoluyla kullanılan söz sanatı, yazarın ustalığını göstermektedir.

Irazca'nın kişiliğinde yansıyan bilinç ve psikolojinin içinde müslüman olmadan önceki devirde yaşamış Türk kadınının, benliğinde taşıdığı bir takım özellikler vardır ("Dede Korkut" destanının Sarı Selcan'ı, Banu Çiçek'inde ya da "Köroğlu" destanının Benli Hanım, Döne, Harman Deli'sinde olduğu gibi.)

Romanda geçen kaymakamın kişiliğinde ise yazar "halk-aydın" ikilemini canlandırmaktadır. 1920'li yıllardan 1950'li yıllara dek yazılan Türk edebiyatında da görüldüğü gibi, aydınların halka yaklaşması, onunla "kaynaşması", kahramanlarla kurulan diyaloglara yansımıştır. (Yakup Kadri'nin "Yaban" (1932), Orhan Hançerlioğlu'nun "Karanlık Dünya" (1951) isimli romanlarında, Yaşar Kemal'in "Teneke" (1955) öyküsünde olduğu gibi.)

"Onuncu Köy" romanı ideolojik yönü ve değinmek istediği konular bakımından aynı doğrultuda yazılmış olan diğer romanlara benzemektedir. Bu romanda da toplumun sosyal yapısı büyük bir heyecanla dışarıya yansıtılmakta, köylülerin yaşamlarından beklentilerinin, umutlarının nasıl kırıldığı anlatıl-

maktadır. Yazar ayrıca, aydınların devrimsel çalışmalarına da yer vermekte, geniş halk kitlelerinin uyandırılmasının, kültür ve bilgiye kavuşturulmasının önemini vurgulamaktadır.

Bu yapıtında estetik yönden ideal kişi köy öğretmenidir. Köy öğretmeni bilinçli bir biçimde sosyal adaletin kavgasını vermektedir. Kendisi de bir köylü olan öğretmen, halkını iyi tanımakta ve onun psikolojisini bilmektedir. Burada "halk-aydın" ikilemi fikri bir diğer romanlarından ayrı bir çözüme kavuşturulmaktadır: Öğretmen, güçlü ve köylüye sözünü geçirebilecek yetkilerle donanmıştır. Yazar o nedenle, belirli ölçülerde idealleştirme yolunu seçmiştir.

Romanda halkın uyandırılışı ve sosyal adalet uğruna bilinçli kavgası iyi anlatılmıştır. Benzeri diğer romanlarından ayrı olarak, halk artık kişiliği belirsiz bir kitle olmaktan çıkmıştır. F.Baykurt gayet ustaca köylü kahramanlarının kişisel özelliklerini de belirtmektedir.

"Onuncu Köy"ür canlı ve renkli yapısı diğer benzeri yapıtlarına benzemektedir. Kişiler olumlu ya da olumsuz nitelikleriyle, geleneksel destanların yapıtlarında olduğu gibi, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaktadırlar.

F.Baykurt'un çalışmalarında yeni bir dönemin başlangıcını simgeleyen "Amerikan Sargısı", "Keklik", "Kara Ahmet Destanı" anti-empyralist yapıtlarının ayrıca incelenmesi gerekir. Türk toplumunun birçok katmanını kapsayan anti-empyralist atmosfer, Osmanlı devletinin yıkılmasının ardından 1920'li yıllarda başlatılan Kurtuluş Savaşı'nı, saltanatın yıkılışını, dış güçlerin yurdu işgal etmelerini çok sayıda yazarın ilgi sahasına sokmuştur. Kemal Tahir'in "Esir Şehrin Mahpusu", "Yorgun Savaşçı", Samim Kocagöz'ün "Kalpaklılar" ve "Doludizgin", İlhan Tarus'un "Hükümet Meydanı", "Vatan Tutkusu", "Var Olmak", Hasan İzzettin Dinamo'nun "Kutsal İsyân", "Ateş Yılları"; Erol Toy'un "Toprak Acıkınca" isimli yapıtları bu dönemin birer kanıtlarıdır.

F.Baykurt'un eserlerini, diğer anti-empyralist yapıtlardan ayıran en önemli özellik, tarihsel temellere değil günün gerçeklerine dayalı olmasıdır. Daha da önemlisi; köylerde olanlara ve bitenlere dayalı güncel gerçekleri doğrudan yansımasıdır. İşte bu nedenle de romanlarının yenilikçi yönünü açığa çıkaran eleştirmenler, onun hakkındaki son derece olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

"Amerikan Sargısı" Türk yazımında ilk kez somut olarak ülkenin ekonomik ve kültür yaşamına Amerikalıların gitgide egemen olmaya başladıklarını anlatarak, bunun Türk halkına beraberinde getireceği tehlikeli sonuçları gözler önüne sermektedir. F.Baykurt yapıtlarında diğer yazarlardan değişik simgeler kullanmakta ve değişik düşünsel eklemeler yapmaktadır. Yazar, eski geleneksel simgelerden uzaklaşıp onların yerine, "Kek-

lik'te de görüldüğü gibi, sosyal içerikli yeni simgeler kullanmaktadır.

F.Baykurt, diğer yazarların kullandıkları geleneksel öykü biçimlerinden de ayrılmaktadır. O, öykü yazarı olarak girişleri yaptıktan sonra metni "terketmekte", sözü yapıtındaki kişilere verip, öyküyü onlara anlatırmaktadır. Böylece her şeyi bilir "laf ebeliği yapan" yazara gereksinim kalmamakta, öykünün içindeki kişiler işlerlik kazanmaktalar, onların işlevi artmakta ve değerlendirmeleri de onlar yapmaktadırlar. Tezde tanıtlanmaya çalışıldığı gibi, yazar, olup bitenlerle ilgilendiği kadar, yapıtlarındaki kişilerin ruhsal yapıları, yaşadıkları olaylar ve düşünceleriyle de yakından ilgilenebilir.

Romanın yeni yapısı, kahramanların yeni betimleme tarzını da beraberinde getirmektedir. Yazarın betimlemeleri ve yorumlamaları öykülerinde kullandığı kişilere göre değişikliğe uğramakta, sık sık metin içi monologlar kurmakta ve kahramanları bu iç monologlar aracılığıyla içlerini dökebilmekte ve kendilerini daha iyi tanıtabilmektedirler. Bu yolla da öykülerin kahramanları çok keskin bir canlılık ve artan bir duygusal kazanımlarıdır.

Öykünün büyük bir bölümünün kendisine ayrıldığı Kızılöz köyünden gece bekçisi Temeloş, Türk edebiyatında bir köylü önderi niteliklerine kavuşturulmaktadır. (Yaşar Kemal'in "İnce Mehmed"indeki İnce Mehmed; Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde"ki Zeynel; Kemal Bilbaşar'ın "Memo" sundaki Memo; Cengiz Tuncer'in "Hacızi Toprak" isimli romanındaki Hasan gibi.)

Temeloş'un kişiliğinde F.Baykurt, kendi ideal aktif kahramanı, halkın çıkarlarını savunan bilinçli bir savaşçıyı canlandırmaktadır.

"Amerikan Sargısı"nda olduğu gibi, "Onuncu Köy"de de F.Baykurt halkın uyanışını, geri kalmışlığından silkinişini ve sosyal adalet uğruna bilinçlenmelerini sergilemektedir. Köylülerin geleneksel bilinçlerini, psikolojilerini yenip durumlarını değiştirmelerini, ancak köklü toplumsal değişimlerle gerçekleşebileceğini F.Baykurt "Keklik" romanında anlatmak istemektedir. Bu tür tarihsel bir değişimin kaçınılmazlığı bilincini F.Baykurt köylü delikanlı Yaşar'a yüklemiştir ve Yaşar sonunda bunu başarabilmektedir.

"Amerikan Sargısı"ndan değişik olarak, "Keklik"te de yazar kendi anlatımından tümüyle elini çekmekte, sözü, romanın içindeki anlatıcılara bırakmakta, onların her birine ayrı bir bölümünü anlatırmaktadır. Metin içi monologları yazar etkin kılmaktadır.

Romanda köylü bir ailenin üç kuşağını canlandırmaktadır. Araştırmacının kanısına göre, Elvan Çavuş, oğlu Seyid ve torunu Yaşar sosyopsikolojik bilinçlenmenin ve hareket tarzının üç ayrı düzeyini canlandırmaktadırlar. Önce Elvan

Çavuş, arkasından da Yaşar doğruyu arama yolunu seçerlerken, Seyid ise refahı aramakta ve böylece insansal ve ulusal gururunu yitirmektedir. Romandaki kişiler çoğu zaman hikayeci rolüne bürünmekte, yazar onların iç dünyalarını yenilemelerine özen göstermekte, onlara yeni bir kişilik, yeni bir psikoloji vermektedir. Yazar "Keklik"te, kahramanlarının edilgenliklerini kaldırmayı, onlara değişmelerinde ve gelişmelerinde yeni bazı batılılaşma özelliklerini kazandırmayı başarmıştır.

Diğer taraftan yazar, yer yer bazı çizimleri de yapıtının içerisine serpiştirmiştir. Ankara'da cereyan eden öğrenci hareketini konusuna alan yazar, çağdaş Türkiye gerçeğinin yeni bir yönünü işlemektedir. Romanda yer verilen bu yeni yön, birbirini izleyen olayları belirli bir çizgi içerisinde yansıtmadığından dolayı da, yüksek okul öğrencileri bireyselleştirememiş ve psikolojik bir derinlik kazanamamışlardır. Ancak iki konusal çizgi birbirinden bağımsız olarak işlenmiş, belirli yerlerde de kesişmişlerdir.

Konuyu bu tür bir çözümle yaklaşan yazar, bir taraftan yurtsever, antiemperyalist düşünceler etrafında köylüleri, devrimci öğrencilere yaklaştırma olanağına kavuşurken, diğer taraftan araların da zaman zaman ortaya çıkan bağı da sergileyebilmektedir.

Aynen "Amerikan Sargısı"nda olduğu gibi F.Baykurt burada da, kullandığı simgelerle yapıtının ideolojik içeriğini derinleştirebilmektedir.

"Yılanların Öcü" ve "Irazca'nın Dirliği" romanlarının ardından, köylü tiplerini daha sonraki gelişmiş şekil "Kara Ahmet Destanı"nda ortaya çıkarmıştır. Yazar ana fikrinde düşündüğü, halkın davası uğrunda savaşan insan tipine "Kara Ahmet Destanı"nda yaklaşmış ve onu, sanatının tüm ustahlığıyla canlandırmıştır. F.Baykurt, öğrenci Ahmet'in kişiliğinde, haklı toplumsal davası uğruna savaşan, doğru bir düzen arayan yepeni bir kahraman yaratmıştır.

1969 ile 1971'in başlarında cereyan eden gerçek politik olayları yansıtan bu yapıt, yazarın politik düşüncelerini de içeren bir yapıya sahiptir. Çağdaş Türk tarihinin bu trajik dönemi, politize olmuş yeni bir edebiyat yaratmıştır, "Kara Ahmet Destanı"nda önemli yerleri tutan kişiler yine köylü kökenlidirler. Ancak F.Baykurt'un burada getirdiği yenilik, toplumsal bilinçlenmenin ve bilincin somut olarak yaşama geçirilmesinin, kişilerin toplumsal konularının değişim süreci açısından ne denli zor olduğunu göstermesidir. F.Baykurt'un sözü edilen romanında "köy edebiyatı"na getirdiği diğer bir yenilik de, davasının haklılığını kanıtlamak ve romanına yeni bir sanatsal doku sokmak amacıyla, bazı dökümanların asıllarını sunmasıdır.

"Kara Ahmet Destanı"nda, öncesi yapıtlarında da olduğu gibi, yine iki çiz-

gi belirlik kazanmaktadır. Bunlar, köylüler ve öğrencilerdir. Her iki çizgi de başından itibaren iç içe geçmekte ve birbirlerini tamamlamaktadırlar. Ancak köy delikanlısı Ahmet artık devrimci öğrenci gençlerin saflarında yerini almıştır. F.Baykurt romanda, devrimsel davaya katılımın kanşık ve zor psikolojik sürecini sanatsal olarak da çok iyi işlemiştir. Yazar bu sürecin tüm ayrıntılarına inmekte, kahramanın attığı her adımı izlemekte, onun yaşadığı değişen ruh hallerini ve düşüncelerini ustaca yansıtmaktadır. Yazar, köylerde yetişen yeni kuşakların katı köy geleneklerinden artık uzaklaşarak, yeniden bilinçlenmeleri sürecine ilişkin sorunlara, hem "Keklik"te hem de "Kara Ahmet Destanı"nda dikkatleri çekerken, bunun belirtilerinin, çağdaş Türk toplumunun sosyo politik yenilenme süreciyle de doğru bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Dönüşüme uğrayan sosyal koşullarla birlikte F.Baykurt, "köylü kahramanları"na da yeni yaşam koşullarına göre değiştirmekte, onlara değişik psikolojik özellikler kazandırmaktadır. Kişiler artık edilgenliklerinden arınmışlar ve kadere de razı olmamaktadırlar. Geleneksel değer yargılarından bağımsız yeni bir bilinç kazanmanın zor ve kanşık süreci "Karah Ahmet Destanı"nda çok güzel yansıtılmıştır.

Alınan sonuçların bir genellemesi yapılacak olursa:

1. F.Baykurt ve diğer "sosyal realizm"e inanmış yazarlar, devrim hareketi bilincinin yayılmasına, sanat yoluyla katkıda bulunmaktadırlar. Yapıtlarının toplumsal işlevi vardır. Onlar salt halkın çıkarlarını savunmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyal bilinçlenmenin biçimlenmesini sağlamaktadırlar.

2. F.Baykurt yazınsal çalışmalarının daha ilk başlarından itibaren, kalemiyle devrim hareketine aktif olarak katılmıştır.

3. Yazarın romanlarında canlandırdığı kişilerin değişken, dönüşümsel özellikleri vardır ve aydınlanma döneminin koşullarına uygun olarak belirli ideolojileri benliklerinde taşımaktadırlar.

4. F.Baykurt yaratıcılığının ikinci döneminde, "Amerikan Sargısı", "Keklik", "Kara Ahmet Destanı" gibi yapıtlarıyla anti-empyralist devri yansıtmış, halkın istek ve arzularını daha derinlemesine ve çok çeşitli yönleriyle yapıtlarına konu ederek, sosyopolitik değişim süreci içerisinde çok somut konuları işlemiştir. Dolayısıyla da "köy edebiyatı"nda realizmin yeni bir yönünü yansıtmıştır.

5. Türk halkının çıkarlarını çiğneyen kişilere karşı, halkın etkin karşıkoyma gücünün varlığına ve bilinç dönüşümüne olan inancını "Amerikan Sargısı" yapıtındaki kişiler aracılığıyla ideolojik olarak pekiştirmiştir. Bu yapıttaki kişilerin betimlenmesinde, daha önceki yapıtlarından farklı olarak, psikolojik öğeler-

den yararlanmak istediği göze çarpmaktadır.

6. "Keklik" ve "Kara Ahmet Destanı"nda yazarın tüm dikkati, köylü bilincinin değişimi, gelişimi ve dönüşümü üzerinde toplanmıştır. F.Baykurt'un, Türk toplumunun her davranışını dikkatle izlediği, daha da fazlası, onun, geleceğini önceden saptadığı ve gelişmesine egemen olacak yönelmeleri gördüğü göze çarpmaktadır. Yazarın kahramanları artık baş eğmeyen, isyancı tipler olmaktadırlar.

7. "Keklik" romanı didaktik geleneğin de artık bir dönüşüm sürecine girdiğini yansıtmaktadır. Romandaki öğretiler, artık ahlâk ve örgüt veren kişiliğinden arınmış, devrim hareketini ve karşıdevrimi gözler önüne seren bir kişi olmuştur.

8. Türkiye'nin politik yaşamında cereyan eden gerçek olaylara ilişkin bazı dökümanların asıllarını kullandığından, "Kara Ahmet Destanı"na politik bir edebiyat yapıtı olarak bakılması gerekir.

9. F.Baykurt'un sosyopsikolojik analizlerini derinleştirme isteği, onu romanlarında kullandığı kişilerin iç dünyalarına inmeye sürüklemiş, bu da romanında bazı yapısal değişikliklere yol açmıştır. Yazar metin içi monologları artırmıştır. Kişilerin psikolojik özelliklerini, onların duygusal iç dünyalarını gerçek ve etkin araçlarla betimleyerek anlatan yazar "köy edebiyatı"nda, psikolojik potansiyelin artmasını sağlamıştır.

10. F.Baykurt'un yapıtları Türk "köy edebiyatı"nın, gerçekçi genel edebiyatını gelişimine önemli katkısını olduğunu doğrulamaktadır. Çağdaş ulusal yazın sürecinin ana hatlarını genişletmekte, ideolojik ve sanatsal gücünü artırmaktadır.

Araştırmacının yararlandığı bazı temel kaynaklar:

1. Sosyal realizme dair sosyalist fikirlerin Türk edebiyatındaki sözcüsü F.Baykurt. —Sovyetler Birliği Genç Doğu Araştırmaları 3. Konferansı'nda sunulan bilimsel tebliğlerin özetleri (kitap). 1. c., 1. b. Edebiyat Bilimleri. Moskova, Nauka, 1984. (Rusça)

2. Antiempyralist konular ve F.Baykurt'un romancılığına Batı'nın eleştirisi. —S.Birliği Genç Doğu Araştırmaları 4. Konferansı'nda sunulan bilimsel tebliğlerin özetleri. 1. c. Edebiyat Bilimleri. Moskova, Nauka, 1986. (Rusça).

3. Türk Köy Edebiyatında Köylü Tiplerinin Evrimi. —Doğu Edebiyatının Arştırılması Sorunları: yazarlar, konular, şiir sanatı (kitap). Moskova, Nauka, 1986. (Rusça)

4. Fakir Baykurt'un Trilojisindeki Kişiliklere İlişkin Anafikir. —Doğu Edebiyatı Araştırmalarının Kuramsal Sorunları. 2. Bölüm: Doğu Edebiyatında 20. yy. (Kitap). Moskova, Nauka, 1987. (Rusça).

Lale Müldür Ülker Köksal Sevda Şener Carson Mc Cullars Marilyn Monroe Alice Walker Isabel Allende Fatma Girik Edith Piaf Bilge Karasu Marguerite Durand Mihr Hanım Müfide Kaşıkçı Hanım Margareta Fulle Celile Hanım Yıldan Gencer Emin Fuat Tugay Naciye Telk Bire Mevlâ Yenerden Gülden Dönmez Melek Eralp Tuğba Belkıs Mustafa Sabiha Beşevli Sena Lagerlöf Elitza Hanım Katharine Hepburn Zühal Olcay Simone Signoret Nathalie Sarraute Leyla Gencer Yıldız Kenter Zeynep Oral Lady Mary Montagu Şevkiye May Luce Iriguy Nazan İpşiroğlu Nimet Arzık Simone de Beauvoir Sylvia Pankhurst Vivien Leigh Ayla Saz Margareth Mitchell Lou Andreas Salome Leyla Pamir Suna Pekuysal Türkiye Rador Seniye Fenmen Gülten Akın Kate Millett Marilen French Eren Eyüboğlu Cansun Karamustafa Mübeccel Kiray Jeanne Moreau İdil Biret Halet Çambel Nezihe Eröz Betty Davis Emma Goldman Füsun Akatlı John Stuart Mill Pearl S. Buck Stella Rowbotham Abdullah Cevdet Bediye Akarsu Joan Robinson Gül Dumanlı Özak Nursel Duruel Charlotte Brontë Annie Besant Jane Austen Elizabeth Gaskell Imogen Cunningham Antonietta Macciocchi Hamide Topçuoğlu Fatma Esergönül Pınar Kür Cahide Sonku İzzet Muvahhit Nime Özgüç Arletty Boudry Stanislaw Lem Jale İnan Harriette Martineau Florence Nightingale Süreyya Ağaöğüt Türkan Şoray Azra Erzen Verda Erman Ulrike Göttinger Ayşegül Sarıca Sennur Özer Olympe de Gouge Nuran Akman Adalet Cimcoz Agneta Bergmar Virginia Woolf Toto Karaca August Bebel Marlene Dietrich Sevinç Örgün Nigar Hanım Muhaşere Taşcıoğlu Peride Celal Agatha Christie Joan Crawford Hülye Koçyiğit Anais Nin Colette Dowling Rebecca West Nur Koçak İşler Zenginler Anna Magnani Sabiha Gökçen Colette Behice Boran Feyza Hepçilingirler Meta Garbo Deniz Türkali Rosalind Wiseman Agnes Varda İnan Rhyse Çiğdem Selçuk Başlı Bilge Olga Navaal El Sadavi Tomris Polatlı Sonia Delaunay Melike Kızılcı Şenel Celal Nuri Bey Dr. İhsan Fahri Füsun Onur Ayla Erduran Elitza Hanım Katharine Hepburn Derya Badinter Duygu Aykal İnci Aral Ayla Algan Sevgi Soysal Orhan Pamuk İsmail Hakkı Baltacıoğlu Adalet Ağaoğlu Karin Blixen Gülten Kazgan Elisabeth Cady Stanton Virginia Woolf Satiriu Rosa Luxemburg Oya Katoğlu Saral Bernhardt Arlette Farge Isadora Duncan Hale Soygazi Margaret Mead Lilian Gisl Katrine Mansfield Germaine Dulac Nazlı Eray Şaziye Moral Le Comer Marguerite Yourcenar Liv Ulman Frida Kahloo Bilgesu Erenus Nezihe Yaşar Vanessa Redgrave Susan Sontag Nezihe Meriç Müjde Ar Camille Claudel Lal Oraloğlu Marguerite Yourcenar Louise Michel Semihâ Berksoy Alice Guy Blaché Juliet Kristeva Nazan Tapan Ölçer Mina Urgan Fatima Mernissi Ibsen Halide Edip Adıva Mary Pickford Neşe Erdok George Sand Furuzan Evelyn Reed Juliet Mitchell Suna Kan George Eliott Eléonore d'Aquitaine Çiğdem Selçuk Mme Curie Fahrünnis Zayed Tezer Özlü Suna Korat Gülriş Surun Nazlı Ecevit Meriç Sümeyye Christin de Pisan Betty Friedan Doris Lessing Mualla Eyüboğlu Erica Jung Suzann Valadon Hale Arpacioğlu Giselle Halimi Hannah Arendt Susan Brownmille Türkan Saylan Nadine Gordimer Elsa Morante Flora Tristan Gertrude Stein Ayl Kutlu Necla Arat Lois Weber Ann Oakley Kerime Nadir Margareth Sanger Susan E Anthony Safiye Ayla Targan Tomur Alagöz Suat Derviş Adile Naşit Margareta Trotta Ayfer Karamani Filiz Ali Nemli Abadan-Unat Tezer Taşkıran Sulamit Firestone Anna Akmatova Seniye Emine Hanım Leyla Erbil Alev Fehriyye Ferhünd Erkin Aynur İsmailoğlu Necir Minc de Suter Yagmur Arıvet Hanım Cana Zengin Ayşe

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ

İstanbul'da Türkiye'nin ilk "Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi"ni kurma çalışmaları oldukça ilerledi.

Kütüphane Osmanlı döneminden günümüze, kadınlar tarafından yazılmış eserlerle, kadınlar üzerine erkekler tarafından yazılmış yayınlanmış bütün eserleri bir merkezde toplamayı amaçlıyor. Yayınlanmış, mektup, anı gibi kadın eserlerini de bir araya getirecek olan kütüphanede, günümüzle ilgili olarak, kadınlarla ilgili her türlü bilgi ve belgenin sistemli biçimde toplanması isteniyor. Bu amaçla, günlük gazetelerin taranıp haberlerin konu başlıklarına göre dosyalanması ve bir arşiv kurulması söz konusu. Çeşitli toplanılarda sunulan kadınlarla ilgili bildirimler, raporların, fotoğrafların, kadın dernekleriyle ilgili bilgilerin vb. her türlü materyalin derlenmesiyle, gelecek kuşak kadınlarının tarihlerini anlayabilmelerine yardımcı olacak derli toplu bir araştırma kütüphanesi ve bilgi merkezi yaratılması hedefleniyor.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Jale Baysal, yazar Füsun Akatlı, kütüphaneci Aslı Mardin, arkeolog-fotoğrafçı Füsun Yavaş ve kadın araştırmaları uzmanı Şirin Tekeli tarafından kurulan kütüphanenin Osmanlı döneminden kalma bir eski kütüphane binasında faaliyete geçmesi planlanıyor.

Kadın Eserleri Kütüphanesi için gereksinim duyulan parasal fonun, çok sayıda kadının bağışlarıyla oluşturulmasına başlandı. Son günlerde İstanbul TÜYAP 8. Kitap Fuarı'na bir stand ve afişle katıldı. "Afiş alın, destek olun" çağrısına yanıt veren çok sayıda izleyici okura kütüphane hakkında ayrıntılı bilgi verildi.

Not: "Kadın Eserleri Kütüphanesi"ne yapılacak yardımlar, Şirin Tekeli, (İş Bankası, Teşvikiye Şubesi. Şube No:1074300. Hesap No: 161225) hesabına yatırılabilir, ayrıca F. Almaniya'da konuyla ilgilenenler Necile Deliceoğlu (Dahlmann Str. 24, 4100 Duisburg 11, Tel: 0203/403211) ile iletişime geçebilirler.